

Univerzita Karlova

Přírodovědecká fakulta

Studijní program: Geografie

Studijní obor: Regionální a politická geografie

Bc. Tomáš Bendl

**MAKROGEOGRAFICKÁ ANALÝZA SOUČASNÉHO EVROPSKÉHO
POPULISMU (2018)**

**MACRO-GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF CURRENT EUROPEAN
POPULISM (2018)**

Diplomová práce

Vedoucí práce: prof. Petr Dostál, M.A., Ph.D.

Praha, 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, dne 7. 4. 2020

Bc. Tomáš Bendl

Podpis:

Poděkování

Touto cestou bych rád poděkoval panu profesorovi Petrovi Dostálovi, M.A., Ph.D. za jeho cenné rady, myšlenky, podněty a trpělivost během času stráveného konzultacemi. Za veškeré metodické, ale i jiné rady týkající se diplomové práce, dále děkuji panu magistru Martinovi Lepičovi. Děkuji též panu doktorovi RNDr. Liboru Jelenovi, Ph.D. za jeho podporu při zpracování této práce a ochotu pomoci se studentskou iniciativou, která díky této diplomové práci vznikla. V neposlední řadě bych chtěl vyjádřit velkou dávku vděku všem, zejména svým rodičům a přítelkyni, kteří mě v průběhu mé cesty za vzděláním neustále podporovali.

Abstrakt

Na evropské politické scéně dochází v posledních dvou dekadách k zásadním proměnám. Podpora a vliv populistických stran konstantně roste a jejich zastoupení v jednotlivých národních parlamentech se neustále zvyšuje. Zásadní vliv populismu na dnešní společnost je možné demonstrovat například na rozhodnutí občanů Velké Británie o odchodu z Evropské unie, či tzv. erozi demokracie v Maďarsku. Analytická část práce staví na základech popsanych v části teoretické, kde se autor nejprve snaží souhrnně definovat a klasifikovat jinak velmi komplexní a zároveň vágně používaný termín populismus. Teoretickéarámování vychází především z konceptu Case Muddeho, který definuje populismus jako tenkou politickou ideologii štěpící společnost. Následné teoretické vymezení hlavních populistických znaků a příčin vychází z podrobné rešerše soudobé odborné literatury a staví zejména na teorii ekonomického strádání a teorii kulturní proměny. Předkládaná práce se snaží do složité problematiky přispět především vytvořením komplexního empirického modelu, který dokáže měřit výslednou míru populismu jednotlivých evropských stran. Bližší analýza výsledků této faktorové analýzy a její aplikace na evropské prostředí ukázala, že stav úspěšnosti populistických stran je alarmující. Výsledky naznačují, že každý třetí Evropan volí populistickou stranu a že většina populistických evropských stran je ve svých jednotlivých zemích úspěšná. V návaznosti na tyto výsledky byla druhým stěžejním krokem snaha o odhalení hlavních příčin výsledné míry populismu jednotlivých evropských stran. Výsledky víceúrovňové vícenásobné regrese ukázaly, že kontextuální faktory národní úrovně nemají vliv na výslednou míru populismu padesáti úspěšných populistických stran. Statisticky významný vliv na míru populismu zkoumaných stran byl prokázán u dvou individuálních faktorů: míra euroskepticismu dané strany a personalizované vedení strany. Právě tyto dva faktory lze považovat za klíčové činitele v souvislosti s již zmíněnými důsledky populismu a jejich souvislost s populismem by měla být v odborné literatuře více reflektována.

Klíčová slova: populismus, typologie populismu, příčiny populismu, měření populismu, kontextuální faktory, volby, politické strany

Abstract

During the last two decades the European societal environment has undergone crucial political transformation. The electoral support and general influence of populist parties and leaders is on the constant rise. The first results of rising populism can be seen, for example, in the so-called erosion of democracy in Hungary and in the British people's decision to leave the EU. An analytical part of this thesis is based on a theoretical framework which is presented in the beginning of this paper. It mainly elaborates on a definition that builds on Mudde's ideological concept and on possible divisions of populism which are used in the thesis. Useful definition and classification of the complex character of the term populism is crucial and allows proper understanding and also further development of the thesis itself. The conceptualisation of main attributes and causes is mainly based on the current literature and especially on the theory of economic grievance and on the Cultural Backlash theory. The first crucial contribution of this thesis is construction of an empirical model which is able to measure and categorise political parties by their level of populism. Closer look at these results created by factor analysis showed that the current success of European populist parties is highly alarming. In fact, according to the results, every third European voter votes for a populist party and the vast majority of populist parties can be considered as highly successful. These results are analysed and further specified in a second main analysis of this thesis, whose purpose is to reveal possible causes behind the described populist success. Results of multiple regression analyses showed that contextual factors do not have a significant influence on the current level of European populism. However, there has been proven a statistically significant relationship between the level of European populism and two of the individual factors, which were entering the final regression model. Specifically, those two factors are 1) level of Euroscepticism of each party and 2) personalised way of leadership in each party. It has been, therefore, proven that these two factors play a crucial role in rising final level of the European populism and the relationship between them has to be more emphasised in the current literature.

Key words: populisms, typology of populism, causes of populism, measuring populism, contextual factors, election, political parties

Obsah

Seznam zkratk	8
Seznam obrázků	11
Seznam tabulek	11
Seznam grafů	12
1. Úvod	13
2. Teoretické zarámování	16
2.1 Úvod	16
2.2 Konceptualizace populismu	16
2.2.1 Populismus jako politická ideologie	17
2.2.2 Důsledky	18
2.2.3. Typologie populismu	23
2.3 Hlavní znaky na úrovni stran	27
2.4 Příčiny populismu (kontextuální faktory)	33
2.4.1 Teorie ekonomického strádání	34
2.4.2. Teorie kulturní proměny (postmaterialismus)	37
2.4.3 Pohyb tradičních stran v politickém spektru	40
2.4.4. Mediální proměna	41
2.5 Vybrané faktory	44
2.6 Shrnutí	45
3. Data a metody	46
3.1 Úvod	46
3.2 Použitý dataset a způsob měření populismu (faktorová analýza)	46
3.3 Klasifikace populismu (Analýza rozptylu a Kruskalův-Wallisův test)	51
3.4 Příčiny populismu (vícenásobná regresní analýza)	52
3.4.1 Faktory na úrovni stran	53
3.4.2 Faktory na kontextuální úrovni	55
3.4.3. Faktory na úrovni stran a na kontextuální úrovni	56

3.5 Shrnutí.....	56
4. Výsledky měření a jejich typologická dekonstrukce	57
4.1 Úvod	57
4.2 Míra populismu v analyzovaných evropských zemích	57
4.2.1 Populistické strany.....	57
4.2.2. Úspěšné populistické strany	61
4.3 Míra populismu s ohledem na typologii jednotlivých stran.....	65
4.4 Shrnutí.....	67
5. Zkoumání vlivu charakteristik stran a kontextuálních faktorů na míru populismu.....	69
5.1 Úvod	69
5.2 Analýza vlivu vybraných charakteristik stran na míru populismu	69
5.2.1 Euroskepticismus.....	71
5.2.2 Personalizovaný způsob vedení strany	73
5.2.3. Statisticky nevýznamné charakteristiky stran.....	75
5.3 Analýza vlivu vybraných kontextuálních faktorů na míru populismu	76
6. Závěr.....	81
Seznam zdrojů.....	86
Seznam zdrojů dat.....	90

Seznam zkratek

AfD	Alternativa pro Německo
ALDE	Alliance of liberals and democrats (Rumunsko)
ANOVA	Analýza rozptylu
BE	Left Block (Portugalsko)
CDU	Koalice demokratické jednoty (Portugalsko)
DKE	Dluhová krize Eurozóny
EDS	Expert data survey
EKRE	Estonská konzervativní lidová strana
EP	Evropský parlament
EU	Evropská unie
FI	Forza Italia
FN	Národní sdružení (Marine Le Pen)
FPÖ	Svobodná strana Rakouska
CHES	Chapel Hill Expert Survey
IU	Izquierda Unida (IU)
K15	Kukiz15 (Polsko)
KKE	Komunistická strana Řecka
KSČM	Komunistická strana Čech a Moravy
KW	Kruskal-Wallisův test
LFI	La France insoumise
LMS	Marjan Šarec List (Slovinsko)
LN	Liga Severu (Itálie)
LP	Levicový populismus / levicově populistický

LSNS	Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko
LVLS	Lithuanian Peasant and Greens Union
M5S	Hnutí Pěti Hvězd (Itálie)
MOST	The Bridge of Independent Lists (Chorvatsko)
NSFB	National Front for the Salvation of Bulgaria
NSI	Nová Slovinsko-Křesťansko lidová strana
N-VA	Nová vlámská aliance
O	Dánská lidová strana (DF)
OlaNO	Obyčejní lidé a nezávislé osobnosti (Slovensko)
PiS	Právo a Spravedlnost (Polsko)
PS	Strana Finnů
PMP	People's Movement Party (Rumunsko)
POPPA	Populism and Political Parties Expert Survey (dataset)
PP	Pravicový populismus / pravicově populistický
PSD	Sociální demokratická strana (Rumunsko)
PVV	Strana pro svobodu (Nizozemsko)
PVDA-PTB	Dělnická strana Belgie
SD	Švédští demokrati
SDS	Slovinská demokratická strana
SF	Sinn Fein (Irsko)
SME	Sme rodina (Slovensko)
SP	Středový populismus /středově populistický
SP	Socialistická strana (Nizozemsko)
SVPUDC	Švýcarská lidová strana
UKIP	politická Strana nezávislosti Spojeného království

V	Levicová strana (Švédsko)
VB	Vlaams Belang
VMRO	Bulharské národní hnutí
ZZ	Zivi Zid (Chorvatsko)

Seznam obrázků

Obrázek 1: Nespokojenost občanů s demokracií.....	19
Obrázek 2: Příjezdy migrantů do Itálie po Středozezemním moři.....	40
Obrázek 3: Shrnutí facebookového postu Tomia Okamury	72
Obrázek 4: Shrnutí vícenásobných regresních.....	77
Obrázek 5: Volební podpora AfD ve ve federálních volbách 2017 (vlevo) a ve volbách do EP 2019 (vpravo)	79
Obrázek 6: Fotka z přednášky a schéma prezentace	85

Seznam tabulek

Tabulka 1: Tři hlavní přístupy chápání populismu	17
Tabulka 2: Souhrnný počet odborníků odpovídající na dotazník za zemi	47
Tabulka 3: Souhrnný výčet znaků populismu (charakteristik stran) zaznamenaný v této práci.....	48
Tabulka 4: Základní popisná statistika proměnných vstupujících do analýzy	49
Tabulka 5: Korelace mezi proměnnými vstupujícími do faktorové analýzy	50
Tabulka 6: První výsledky faktorové analýzy	50
Tabulka 7: Popisná statistika klasifikace populismu	51
Tabulka 8: Popisná statistika pro vícenásobnou regresi na individuální úrovni.....	54
Tabulka 9: Výsledky Scheffeho testu pro vícenásobné srovnání	67
Tabulka 10: Nejpopulističtější evropské strany	68
Tabulka 11: Výsledky korelační analýzy, (N=50)	69
Tabulka 12: Výsledky vícenásobné regresní analýzy (charakteristiky stran).....	70
Tabulka 13: Deset nejvíce euroskeptických stran.....	73
Tabulka 14: Deset nejvíce personalizovaných stran	74
Tabulka 15: Výsledky vícenásobné regresní analýzy (individuální + kontextuální úroveň).....	77
Tabulka 16: Souhrnné výsledky všech tří vícenásobných regresních analýz	78

Seznam grafů

Graf 1: Schéma typologie populismu.....	26
Graf 2: Volební podpora pravicově populistických stran po období Finanční krize	36
Graf 3: Schéma proměny médií.....	43
Graf 4: Průměrná míra populismu jednotlivých politických stran	52
Graf 5: Výsledky měření míry populismu 228 analyzovaných stran	58
Graf 6: Klasifikace analyzovaných stran podle úspěšnosti.....	61
Graf 7: Klasifikace ne/úspěšných evropských populistických stran	66
Graf 8: Výsledná korelace mezi mírou populismu a euroskepticismem	72

1. Úvod

Ještě před 20 lety byl pojem populismus, a především jeho aplikace v praxi, marginální problematikou, kterou se zabývalo vyhrazené spektrum akademiků. Evropská politická scéna se však v posledních dvou dekadách dramaticky proměňuje a z populismu se postupně stává hnací motor pohánějící nejen evropskou politiku. Současné průzkumy naznačují, že každý čtvrtý evropský volič volí populistickou stranu, přičemž důvěra voličů v evropské populistické strany má obecně rostoucí trend (Turek 2018). Rostoucí důvěra lidí v obsahově vyprahlé populistické sliby má však závažné důsledky, které se postupně začínají projevovat napříč evropským prostorem (Brexit, eroze demokracie v Maďarsku a Polsku atd.). Obecné porozumění fenoménu zvaného populismus je s ohledem na jeho aktuální rozšíření a vliv naprosto stěžejní. Zejména pod tíhou tohoto uvědomění vzniká předkládaná diplomová práce, která se snaží charakterizovat evropský populismus a srozumitelně shrnout jeho jinak velmi vágní teoretické vymezení a konceptualizaci, a dále vytvořit empirický model, který bude schopen měřit míru populismu politických stran. V neposlední řadě se práce zabývá příčinami populismu, jelikož osobně vycházím z přesvědčení, že právě analýza příčin populismu a jejich bližší specifikace může pomoci v nástinu možných řešení dané problematiky. Bližší cíle a strukturace předkládané práce jsou rozvedeny v následujících odstavcích.

Prvním cílem této diplomové práce je konstrukce empirického způsobu měření, které bude schopno empiricky určit, zda je konkrétní strana populistická, či ne. Takový model v současném diskurzu chybí a mohl by utlumit aktuálně velmi využívanou rétoriku „nálepkování“, kterou mnozí politici aplikují ve snaze zdiskreditovat svého oponenta či odvést pozornost. Termín populismus je jak ve veřejném, tak v mediálním diskurzu extrémně nadužívaný, což vede k jeho špatnému chápání a k označování stran a osob za populistické, aniž by reálně populistickými byly, a naopak. Pro vytvoření tohoto modelu bude použita metoda faktorové analýzy (Hendl, 2004). Model a jeho rozbor se opírá o dataset, který poskytuje Populism and Political Parties Expert Survey (2018) a který je založen na systematickém hodnocení stran týmy expertů reprezentující země Evropské unie (EU).

Druhým základním cílem předkládané práce je stanovení příčin evropského populismu a bližší specifikace způsobu, jakým výslednou míru populismu jednotlivých stran ovlivňují. Pro ověření předpokladů, které vycházejí z teoretické části práce, bude použita metoda vícenásobné lineární regrese (Hendl 2004).

Z uvedených myšlenek a cílů práce logicky vyplývají následující výzkumné otázky a hypotézy (bližší specifikace výzkumných otázek a zejména stanovených hypotéz je uvedena v průběhu teoretické sekce práce):

Hlavní výzkumné otázky a hypotézy:

1. Jakým empirickým způsobem je možné měřit populismus v evropských zemích a jak úspěšné jsou populistické strany v současnosti?

- **H1:** Na základě výzkumu Team Populism (2018), pod který spadá mnoho současných odborníků na problematiku populismu, lze očekávat, že každý čtvrtý Evropan volí populistickou stranu, tedy že volební úspěšnost evropských populistických stran bude vysoká, viz detailnější odůvodnění v teoretické kapitole

2. Které z vybraných faktorů lze označit za hlavní příčiny výsledné míry evropského populismu v souboru 24 analyzovaných evropských zemí v roce 2018?

- **H2:** Hlavními faktory, které budou působit na míru evropského populismu v roce 2018, budou faktory socio-kulturní, tedy faktory související zejména s pravicovým populismem, tak jak je popisuje výzkum Ingleharta a Norrisové (2016; 2019), a které jsou dále podpořeny například výzkumy (Rooduijn 2015, Mudde 2016, Bauer 2016, Funke a Trebesch 2017). Konkrétně se jedná o antiimigrační postoje, negativní percepce globalizace, tradiční postoje a nižší úroveň vzdělání a věk. Na základě výzkumů (Inglehart a Norris 2016, Lipset a Rokkan 1967, Kaltwasser, Taggart, Espejo, Ostiguy 2017 a další) lze dále očekávat, že v druhé řadě budou na výslednou míru populismu analyzovaných politických stran hrát roli specifické socio-ekonomické faktory a obecná polarizace společnosti. (Podrobnější předpoklady hypotézy jsou blíže rozvedeny v teoretické části v kapitolách 2.4.1 a 2.4.2.)

Vedlejší výzkumné otázky:

1. Dochází v Evropě k tzv. „smrti“ levicového populismu, na úkor populismu krajní pravice?

- **H3:** Krajní pravicový populismus bude mít u analyzovaných evropských zemí zcela dominantní pozici a rozdíl mezi populismem pravicovým a levicovým bude statisticky významný. Muddeho hypotéza o „smrti“ levicového populismu na úkor pravicového bude potvrzena. (Detailnější rozbor výzkumné otázky a stanovené hypotézy, viz kapitoly 2.2.3 a 4.3.)

Pro lepší orientaci v práci je v následujících odstavcích vysvětlena její strukturace. Diplomová práce začíná teoretickým zarámováním populismu. Řešená problematika je velice komplexní záležitost, a proto autor nejprve prezentuje hlavní využívané přístupy a následně blíže specifikuje vybraný přístup, podle kterého je populismus definován v této práci. Konkrétně se jedná o Muddeho vymezení populismu, který jej chápe jako politickou ideologii, která rozděluje společnost na dva vnitřně homogenní tábory (Mudde 2004). Populismus je následně blíže klasifikován z hlediska své typologie, tedy na pravicový, středový a levicový. Na základě podrobné rešerše literatury (Mudde 2004, Mudde a Kaltwasser 2017, Albertazzi a McDonnell 2008, Inglehart a Norris 2016, Cannovan 1981, Taggart 2000, Rooduijn 2018, Kaltwasser, Taggart, Ochoa Espejo, Ostiguy 2017 a další) práce dále rozvádí hlavní znaky populismu, přičemž některé z nich vstupují v rámci analytické části do vícenásobné regresní analýzy jakožto faktory na úrovni populistických stran. V návaznosti na hlavní znaky populismu jsou v teoretické části rozvedeny možné příčiny populismu. Tato část vychází především z teorie ekonomického strádání (Lipset, Rokkan 1967), teorie kulturní proměny (Inglehart, Norris 2016) a dalších. Na základě této podkapitoly bylo vybráno několik hlavních kontextuálních faktorů, které operují na měřítkové úrovni jednotlivých evropských zemí a které budou v analytické části zařazeny do analýzy spolu s charakteristikami populistických stran, což umožní zkoumání jejich vlivu.

Kompletní postupy analytické části práce a bližší informace o použitých datech a jednotlivých proměnných jsou uvedeny v sekci Data a metodika. Ve svém průběhu využívá práce metod faktorové analýzy, analýzy rozptylu, Kruskalova-Wallisova testu, vícenásobné korelační a regresní analýzy (Hendl, 2004).

V analytické části byl nejdříve pomocí faktorové analýzy vytvořen model, který měří míru populismu 250 analyzovaných evropských stran a který se opírá o výše uvedený dataset. Hodnocené evropské strany budou dále kategorizovány z hlediska jejich typologie a úspěšnosti v rámci makrogeografie EU. Výsledná míra populismu bude pomocí metod prostorové analýzy vizualizována na úrovni jednotlivých evropských zemí a interpretována z pohledu výsledného prostorového vzorce. Tyto výsledky budou dokresleny v poslední části práce, která se pomocí tří vícenásobných regresních analýz bude snažit o odhalení některých z možných příčin evropského populismu. V samotném závěru práce budou nastíněny možná řešení dané problematiky, zhodnoceno naplnění stanovených cílů a zrekapitulováno odpovědí na stanovené výzkumné otázky.

2. Teoretické zarámování

2.1 Úvod

Teoretická kapitola předkládané práce vznikla především z detailní rešerše odborné literatury týkající se řešené problematiky. Úvodní část spočívá v bližší specifikaci teoretického přístupu nezbytného k chápání a definování populismu, ze kterého tato práce vychází. Dále je zde nastíněna základní konceptualizace v podobě definování, klasifikace a vymezení hlavních znaků obecně velmi vágně vymezené problematiky populismu. Pro lepší vzhled do řešené tematiky jsou v úvodní části uvedeny i vybrané důsledky populismu. Následně se věnuji příčinám populismu a jejich teoretickému ukotvení. Na základě vybraných hlavních znaků a příčin jsou v závěrečné části této kapitoly vybrány konkrétní individuální a kontextuální faktory, jejichž vliv na míru populismu bude dále analyzován v analytické části práce.

2.2 Konceptualizace populismu

Samotná využívanost termínu populismus značí obrovský zájem o tento pojem. Google trends ukazují rapidně stoupající statistiky ve vyhledávání tohoto termínu. V roce 2017 byl pojem *populismus* označen společností Cambridge Dictionary „slovem roku“. Rostoucí zájem lze zaznamenat i ve sféře akademické. Zatímco v roce 2010 bylo na Web of Science pouze 76 titulů, které obsahovaly daný pojem, v roce 2017 jich v té samé databázi bylo 332 (Rooduijn 2018). I přesto je tento termín zejména kvůli jeho komplexnosti, složitosti a vágnosti často špatně chápán a interpretován. Termín populismus se mj. stal velmi nadužívaným v politické sféře, kde je často používán jako pejorativní označení za účelem dehonestace politického soupeře. V poslední řadě je populismus velmi často a mylně užíván médii a širokou veřejností, které s ním zacházejí jakožto s politickým jevem, v rámci kterého politik slibuje nesplnitelné a účelově tak lže. Takovéto chápání populismu je příliš jednoduché, vágní a nedostačující. Kvůli naplnění cílů této diplomové práce a kvůli výše popsaným nedostatkům v chápání analyzovaného pojmu je nezbytné tento termín nejprve jasně vymezit a definovat.

V současnosti převládají tři hlavní přístupy v chápání populismu (populismus jako politická strategie, politický diskurz, či politická ideologie (Gidron a Bonikovsky 2017). Koncept populismu jakožto politické strategie popisuje Kurt Weyland ve své práci *Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics* (2001). Dominantními tématy v rámci této konceptualizace jsou politická rozhodnutí, politická organizace a formy mobilizace. Tento koncept populismu byl uplatňován především v latinskoamerickém makroregionu (Weyland 2001, cit. v Gidron a Bonikovsky 2017). Důležitou roli v tomto přístupu hraje charismatický vůdce a jeho politická strana.

Druhý přístup definuje populismus jako politický diskurz/styl. Tento přístup zdůrazňuje sociokulturní a politicko-kulturní rovinu populismu. Jeho dominantní jednotkou nejsou politické strany a jejich lídři, nýbrž veřejné politické diskurzy (Kaltwasser, Taggart, Espejo, Ostiguy 2017).

Tato diplomová práce však bude vycházet ze třetího přístupu, který populismus vysvětluje jako politickou ideologii. Tento přístup je všeobecně nejuznávanější, a navíc velmi trefně vystihuje jednotlivé komponenty a vlastnosti populismu. Jelikož chápání tohoto přístupu bude tvořit páteř celé diplomové práce, je nezbytné jej v další podkapitole vysvětlit detailněji.

Tabulka 1: Tři hlavní přístupy chápání populismu

Přístup	Definice	Jednotka analýzy
Politická ideologie	Soubor vzájemně propojených myšlenek o povaze politiky a společnosti	Strany a lídři jednotlivých stran
Politický diskurz	Způsob tvorby politických výroků; charakteristika diskurzu	Texty, proslovy a veřejné politické diskurzy
Politická strategie	Forma mobilizace a organizace	Strany (se zaměřením na sociální struktury), sociální hnutí a lídři

Zdroj: Gidron, Bonikovsky 2017; vlastní úprava

2.2.1 Populismus jako politická ideologie

Hlavním tvůrcem konceptu populismu jakožto politické ideologie je nizozemský odborník zaměřující se na evropský a americký populismus a na téma politického extremismu Cas Mudde. Ten definuje populismus jako tenkou (v originále „thin“) politickou ideologii, která představuje společnost rozdělenou na dva nesmiřitelně nepřátelené, avšak vnitřně homogenní tábory. Na jedné straně jsou „obyčejní lidé“ a na straně druhé „zkorumpovaná elita“. Politika by podle tohoto chápání měla být jakýmsi vyjádřením „vůle lidu“ (Mudde 2004). Termíny „obyčejní lidé, zkorumpovaná elita a vůle lidu“ jsou tři klíčové pojmy pro pochopení Muddeho definice populismu.

Za vnitřně homogenní **skupinu obyčejných lidí** jsou označováni všichni, kteří nepatří do zkorumpované elity. Populisté prezentují tuto skupinu jako „poctivé, tvrdě pracující a slušné lidi“. Obyčejní lidé se v současnosti cítí být čím dál tím více vzdáleni od rozhodovacích procesů, které se jich týkají, a jimi zvolená politická reprezentace zvolených elit často selhává. Do tohoto rozhraní přichází populista, který se ve jménu „obyčejných lidí“ snaží svrhnout „zkorumpovanou elitu“. Vývoj

současné politické scény v mnoha ohledech nahrává populistům, kteří hlásají „návrat moci a vlády do rukou obyčejných lidí“. (Mudde, Kaltwasser 2017)

Za **zkorumpovanou elitu** lze často považovat především stávající politický (ale i mediální, kulturní a jiný) establishment (Mudde, Kaltwasser 2017). Inglehart a Norrisová (2016) do zkorumpované elity a zasetého establishmentu řadí například transnacionální korporace, velké banky, média, která populistům nevyhovují, ostatní zvolené politiky, vládní úředníky, intelektuální elitu spolu s vědci a privilegovanou bohatou třídou. Za zkorumpovanou elitu populisté označují kohokoliv, kdo pracuje proti „vůli lidu“. Jelikož Muddeho definice popírá principy pluralismu a je ve své podstatě binárním konceptem, pak jako politická elita může být chápán kdokoliv, kdo není ve skupině obyčejných lidí, a naopak. Ve chvíli, kdy je populistu zvolen do vysoké funkce, se však sám přirozeně stává součástí establishmentu a politické elity. Mudde a Kaltwasser (2017) tvrdí, že v takový moment je populistu schopen přesvědčit obyčejné lidi o tom, že on není součástí zkorumpované elity a zasetého establishmentu. Zkorumpovanou elitou mají být „ti, kteří skutečně tahají za nitky“, nikoliv zvolený populistu.

Vůli lidu je myšlena především snaha populistů předat co největší podíl moci obyčejným lidem. Populisté často upřednostňují přímou formu demokracie například prostřednictvím vyhlášení referend. Takováto opatření vůle lidu jsou však na úkor institucionálního vyvažování moci a vzájemné kontroly a mohou být v rozporu například s ochranou práv menšin, jež jsou podstatným prvkem liberální demokracie (Albertazzi, McDonnell 2008).

Muddeho přístup k populismu jistým způsobem vychází z manicheistického pohledu na svět a kvůli vnitřní homogenitě daných skupin odporuje pluralismu. Na jedné straně je velmi početná skupina lidí, která je „čistá“, má stejné politické zájmy a hodnoty, a na druhé straně je méně početná skupina politických elit, která je celá stejně zkorumpovaná a „zlá“. Samotný pojem *ideologie* je v tomto kontextu možno chápat jako svazek volně propojených myšlenek v kontextu politického spektra (Gidron, Bonikovsky 2017). Mudde vysvětluje ideologii jednoduše jako pohled na to, jaký svět je a jaký by měl být (Mudde, Kaltwasser 2017).

2.2.2 Důsledky

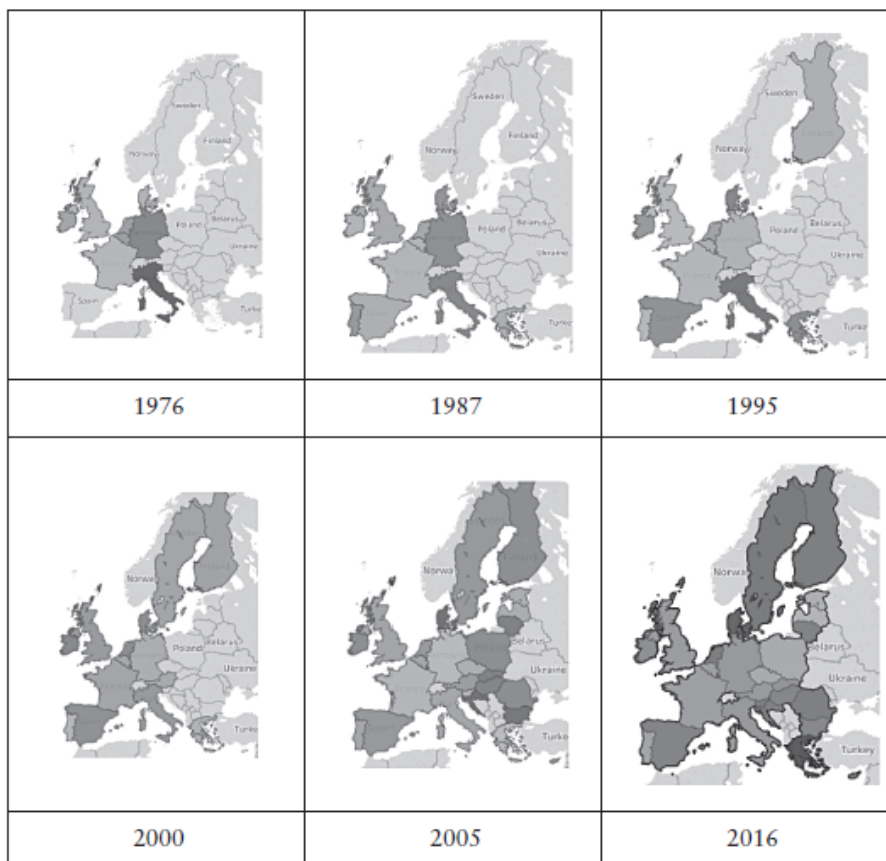
Z hlediska shrnutí dlouhodobých a trvalých důsledků se stále jedná o relativně nový a nepoznaný jev. Až s větším časovým odstupem bude možné vytvořit komplexní vyhodnocení důsledků populismu. Nicméně za jeden z extrémně závažných a velmi konkrétních důsledků populismu je v současnosti označován brexit. V některých evropských zemích, které čelí velké míře populismu, je možné sledovat další velmi negativní důsledek v podobě tzv. eroze demokracie. Té jsou v rámci Evropy vystaveny především východoevropské země, které nemají tak dlouho demokratickou tradici, jako země

západní Evropy. Teorie, že eroze demokracie může být chápána jako jeden z důsledků vlády populistů, je podpořena předními odborníky (Mudde 2016, Kaltwasser a Mudde 2017, Taggart 2000, Rooduijn 2018 a další). Tato eroze demokracie spočívá zejména ve 2 konkrétních hrozbách: (1) v proměně politického prostředí, které je extrémně nepřátelské vůči minoritám, a (2) v ohrožování demokratických institucí s dlouhodobou a důležitou demokratickou tradicí.

Eroze demokracie; případ Maďarska a Polska

Mezi přední světové iniciativy, které měří míru demokracie ve světě, patří *Freedom House*, *The Economist Intelligence Unit* a *Human Rights Watch*. Všechny tyto organizace se shodují, že demokracie je ve srovnání s předchozím rokem na ústupu, a mimo jiné označují jednoho společného jmenovatele – populismus. Neustálým atakováním a podkopáváním důvěry v demokratické instituce a v některých případech i podporou xenofobie a islamofobie se populistům daří zčásti kontrolovat jednotlivé národní diskurzy a nahradit obecnou důvěru občanů v demokracii. Toto tvrzení dokládá obr. 1 znázorňující rostoucí nespokojenost lidí s demokracií v časovém vývoji. Uvedená míra nespokojenosti je vyjádřena sytostí šedé barvy

Obrázek 1: Nespokojenost občanů s demokracií

Zdroj: Eurobarometr surveys 1976-2016 in Norris, Inglehart 2019

Bugaric a Kuhelj (2018) argumentují, že současná politická situace v Maďarsku a Polsku dokládá, jak závažnou hrozbou je populismus pro demokracii. Autoři konstatují, že zatímco etno-nacionalismus a populismus jsou přítomny po celé Evropě, autoritářský populismus, který kombinuje etno-nacionalismus spolu s autoritářstvím, je fenoménem zejména v Maďarsku a Polsku. Jak Orbán, tak Kaczyński¹ jsou v mnoha směrech ztělesněním populistických znaků. Například Orbán využívá v rámci své politiky většinu populistických znaků jmenovaných v této práci, včetně nativismu, protekcionismu, anti-institucionalismu, cílené ofenzivní kampaně a fake news, vymezování se vůči jiným elitám ať už politickým, či akademickým a image „strongmena“. Eirman, Mounk a Gultchin (2017) argumentují, že populisté u moci mají tendenci radikálně proměňovat politické prostředí. Tato proměna se projevuje například snahou o oslabení, či úplné zrušení Evropské unie a jiných mezinárodních institucí, prosazováním protekcionistických obchodních politik či snahou zavést přísnou kontrolu imigrace. Zatímco v některých státech EU se takové reformy podařilo zavést, v jiných je politické prostředí značně kontaminováno strachem z volebního úspěchu populistů (Eirman, Mounk a Gultchin 2017).

Propad Maďarska z demokratické země mezi země semi-autoritářské dokládá kromě mnoha odborníků a jejich akademických prací také Freedomhouse, či The Economist Intelligence Unit. Freedomhouse ve své analýze z roku 2019 poprvé zařadil Maďarsko mezi země „partly free“ přičemž v předchozích letech byla tato země stabilně hodnocena jako „free“ (Freedomhouse 2019). Orbánova strana Fidesz získala v roce 2010 dvě třetiny veškerých mandátů, které využila k pozměnění ústavy a schválení nových volebních zákonů, jež zvýhodnily právě stranu Fidesz. Druhým krokem bylo ovládnutí soudní moci. Tento proces začal zvýšením počtu soudců ústavního soudu z 11 na 15, přičemž 4 nově dosazení soudci byli považováni za loajální Viktoru Orbánovi. Následně byl snížen povinný věk odchodu do důchodu dalších soudců a státních zástupců, což otevřelo mnoho nových pozic, do kterých maďarský premiér dosadil soudce jemu loajální (The Economist 2019A). Postupnými kroky získala FIDESZ kontrolu nad ústavním soudem a státními zástupci. Orbánova strana dále dokázala překreslit volební okrsky tak, aby si zajistila co největší počet křesel sama pro sebe (jedná se o tzv. gerrymandering). V roce 2011 udělil Orbán volební právo přibližně dvěma milionům etnických Maďarů žijících mimo Maďarsko (především v Rumunsku, Slovensku, Srbsku a na Ukrajině), kteří ve valné většině volí právě jeho (The Economist 2019A). Volební kampaň v soukromých médiích byla zakázána a povolena pouze v médiích veřejnoprávních, do nichž byli dosazení Orbánovi přívrženci (Levitsky, Ziblatt 2018). Krátce po svém zvolení obsadil Orbán svými lojalisty kontrolní úřad, úřad ombudsmana a statistický úřad. To, co zbylo z nezávislých médií, je pod konstantními útoky a

¹ Viktor Orbán je předseda politické strany Fidesz a premiér Maďarska. Jaroslaw Kaczyński je předsedou polské strany Právo a spravedlnost.

falešnými obviněními. Příkladem je osud hlavních opozičních novin Nepszabadszag, které byly v roce 2016 skoupeny druhým nejbohatším podnikatelem v zemi a současně Orbánovým blízkým přítelem (The Economist 2019A). Další zásadní instituce jako univerzity či neziskovky jsou omezovány a v ojedinělých případech dokonce rušeny (Eirman, Mounk a Gultchin 2017). Bugaric a Kuhelj (2018) tvrdí, že současný maďarský režim omezuje svobodu vyjadřování, shromažďování a podkopává ochranu minorit. Viktor Orbán, který může bezpochyby být klasifikován jako populist, dokázal během své devítileté vlády proměnit demokratickou zemi v semi-autoritativní režim. S ohledem na „nastavení pravidel hry“, které určil Viktor Orbán, není divu, že získala strana FIDESZ v minulých volbách 67 %. Jen stěží se mohou v takovém režimu (který je důsledkem populistické vlády) odehrát svobodné volby.

Maďarskému modelu se čím dál tím více přibližuje Polsko. Polská populistická strana Právo a spravedlnost (PiS) je u vlády kratší dobu než Viktor Orbán v Maďarsku, ale i tak si pomocí účelového protekcionismu a anti-institucionalismu dokázala podmanit zásadní instituce včetně soudů. I PiS se postupnými kroky daří přetvářet státem vlastněná média v nástroje propagandy a nadále politizovat soudní moc. Nová legislativa z roku 2015 dává ministrovi spravedlnosti pravomoc jmenovat, odvolávat a „disciplinovat“ předsedy obecných soudů (Rohac 2018). Tato reforma staví původně svébytný orgán Národní soudní rady pod kontrolu parlamentu. Nový zákon mj. nutí k odchodu do předčasného důchodu přibližně 40 % soudců Nejvyššího soudu a vytváří tak místo pro soudce loajální straně PiS (Rohac 2018). I v Polsku tak dochází porušení základního pilíře demokracie, kterým je striktní oddělení tří hlavních mocí.

Brexit

V některých případech populisté nepotřebují nutně vládnout k tomu, aby byli schopni zásadně ovlivnit politické prostředí a názor celé společnosti. Tím nejjasnějším příkladem, kdy se relativně malé a nikterak zvlášť úspěšné straně povedlo nastavit celonárodní agendu, je vliv strany UKIP na brexit. Strana UKIP pod vedením Nigela Farage získala v roce 2015 pouze jeden mandát². I tak se straně podařilo ovládnout veřejný prostor a získat si svou populistickou rétorikou širokou veřejnost. Británii obecně bylo již dlouhodobě před jejím rozhodnutím o odchodu z EU možno považovat za nejvíce euroskeptickou zemi EU. Tyto antievropské a antiimigrační sentimenty byly zejména britskými populisty živeny několik posledních let tak úspěšně, až dohnaly Davida Camerona k vyhlášení referenda o výstupu z EU. Populistická kampaň lobující za odchod Britů z EU byla postavena především na malebných, lákavých, avšak duchaprázdných a často nepravdivých heslech a hrozbách.

² Pro upřesnění a objektivitu je nutné dodat, že ačkoliv strana UKIP obdržela ve zmíněném roce pouze jeden mandát, měla 12 % volební podporu a euroskeptický sentiment byl v druhé řadě také živen brexitovým křídlem Konzervativní strany. Ani to však nevyvrací hlavní myšlenku, že strana s relativně malou politickou mocí dokázala zásadně ovlivnit celonárodní diskurz.

Alvarová (2017) uvádí, že jednou z nich byly například informace, že Turecko již brzy vstoupí do EU. Tou nejsilnější populistickou lží během kampaně se však stalo tvrzení, že Británie posílá do Bruselu každý týden 350 milionů liber v rámci členských poplatků. „*Představte si, co bychom s těmito penězi dokázali, kdybychom je investovali do zdravotnictví*“, hlásaly populistické slogany (Alvarová 2017). Tato nepravda měla na rozdíl od racionálních argumentů tak obrovský dosah, že se o ní dalo dočíst prakticky po celém světě. Než dokázaly britské instituce (jako například britský statistický úřad aj.) tuto zásadní nepravdu dementovat, bylo pozdě (Alvarová, 2017). Jeden z hlavních strůjců brexitu a současný premiér Boris Johnson dokázal s touto informací „zázraky“. Lidé neznající reálné důsledky odchodu, lidé omámení populistickými hesly rozhodli. Kampaň pro odchod z EU byla mj. cílena především na Brity zdůrazňující tradiční hodnoty. Například strana UKIP během kampaně vyvolávala jakousi nostalgii na dobu, kdy nebyla Británie součástí EU. Vyzdvihovala ji jako dobu, kdy byla Británie skutečně suverénní (nebyla pod nadvládou bruselských úředníků), a jako dobu, kdy byla Británie soběstačnou světovou ekonomickou i vojenskou velmocí (Norris, Inglehart 2019). Ostatně oficiální slogan probrexitové kampaně zněl „*také back control*“ a už v samotném jádru zdůrazňoval přední populistické principy, jako nativismus a euroskepticismus. Výstup z EU by podle probrexitové kampaně měl Británii vrátit k této velkoleposti. Současná realita je naopak taková, že ani po 3 letech vyjednávání není Británie schopna dosáhnout uspokojující dohody o odchodu z EU.

Mobilizace lidí a zdůraznění upozadřovaných témat

Autoři (Mudde, Kaltwasser 2017, Albertazzi a McDonnell 2008 a další) se shodují, že populismus obecně vede k větší mobilizaci voličů. Tuto teorii potvrzují mj. níže analyzované volby do Evropského parlamentu (EP) 2019. Populisté dokáží pomocí různých nástrojů motivovat občany, kteří by k volbám jinak nešli. Stejně tak může tento vliv fungovat i na opozici, která má naopak strach z narůstající síly populistů a jde volit. Nespokojenost obyčejných lidí v politický establishment vysvětluje Mudde (2016). Ten tvrdí, že politický establishment příliš dlouho přehlížel zásadní témata typu evropská integrace, migrace či nezaměstnanost, přičemž právě tato témata byla obyčejnými lidmi považována za zásadní. To mělo vyvrcholit v jejich obecnou nespokojenost a s ní související větší volební participaci.

Někteří odborníci se domnívají, že populismus by měl být kategorizován čistě jako hrozba a nebezpečí demokracie (Urbinati 1998; Levitsky a Loxton 2012; Albertazzi a Mueller 2013 in Kaltwasser, Taggart, Espejo, Ostiguy 2017). Ostatně jeho negativní vliv na demokracii je popsán o pár odstavců výše. Jiní autoři však argumentují, že populismus by neměl být chápán jako čistě negativní. Mezi jeho důsledky totiž patří i fakt, že dokáže upozornit na jinak upozadřovaná, avšak v některých případech zcela zásadní témata, kterým se politický establishment vyhýbal (Taguieff 1995; Arditi 2003; Mudde a Kaltwasser 2012 in Kaltwasser, Taggart, Espejo, Ostiguy 2017).

Podkapitola Důsledky je jedinou částí umístěnou v kapitole Teoretické zarámování, na kterou diplomová práce nebude dále navazovat a nebude s ní dále pracovat. Přesto je její zařazení v této sekci klíčové. Hlavní motivací pro umístění této podkapitoly do teoretické části práce je, aby si čtenář uvědomil zásadní rizika, která populismus pro fungování společnosti přináší. V kontextu tohoto uvědomění totiž roste celkový význam této práce, která se snaží vytvořit komplexní makro-geografickou analýzu populismu, zejména proto, aby v závěru mohla nastínit možná řešení tohoto problému.

2.2.3. Typologie populismu

Snaha vytvořit specifickou typologii není s ohledem na rozmanitost konceptu populismu jednoduchá. Pod tento rozsáhlý a jednotící termín je možné zahrnout zcela odlišné politiky od Geerta Wilderse a Marie Le Penové, přes Andreje Babiše a Mattea Salviniho, až po Alexise Tsiprase. Například Donald Trump chce deportovat imigranty bez dokumentů, zatímco Podemos³ chtějí imigrantům dát volební práva, a přitom obě tyto politické entity jsou obecně považovány za populistické. Následující podkapitola sleduje, co mají tito lidé a strany společného a zda je vůbec možné je jednotně kategorizovat.

Taggart (2000) přirovnává populismus k chameleonovi. Fenomén populismu chápe jako velmi slabou ideologii, která je schopna se přizpůsobit svému prostředí. Jeho základní znaky, které byly vymezeny v předchozí kapitole, mají mít schopnost se proměňovat a uzpůsobovat s ohledem na podmínky různého prostředí a času. Důležitou roli z hlediska populistického významu hraje čas. Tento faktor je názorně vidět na příkladu zmíněných Podemos či bývalého řeckého premiéra, který své premiérské období začínal jako čistý a poměrně radikální levicový populist a končil jako relativně nepopulistický politik. To ukazuje, že populismus je dynamickým konceptem, jelikož některé osoby či strany se k němu mohou ve specifickém kontextu uchýlit (například ekonomická krize), avšak při změně tohoto kontextu jej opustí (oživení ekonomiky), jelikož pro jejich elektrorát již vyčerpал populismus svůj potenciál. Dalším významným faktorem, který souvisí s populistickou flexibilitou, je prostor, tedy geografie. Například kontext evropského populismu často vychází z xenofobie a antiimigračních tendencí, zatímco populismus v latinsko-americkém makroregionu je obecně více spojován s klientelismem a ekonomickými problémy (Kaltwasser, Taggart, Espejo, Ostiguy 2017). Z těchto důvodů je snaha o hlubší kategorizaci a konkrétní typologii populismu nezbytná.

Populismus může být kategorizován například na základě historické éry a lokálnosti jako agrární, socio-ekonomický, xenofobní, autoritářský, progresivní atd. (Cannovan, Gidron a Ponikowsky, Mudde

³ Je nezbytné zmínit, že strana Podemos v současnosti ustupuje od své anti-elitistické rétoriky, viz druhý odstavec v kapitole 2.2.3.

a Kaltwasser in Bugaric a Kuhelj 2018). Dimitrov (2016) přidává do typologie populismu tzv. „podnikatelský populismus“ (Donald Trump, Silvio Berlusconi, Andrej Babiš atd.). Bugaric a Kuhelj (2018) dodávají, že pro vytvoření správné typologie populismu je nezbytné brát v potaz jednotlivá specifika konkrétních lokalit. Norrisová a Inglehart (2019) dělí populismus na liberální a autoritářský. Podle autorů oslovuje liberální populismus především věkově mladší skupiny voličů, kteří jsou nespokojeni se současným establishmentem a kteří zdůrazňují liberální hodnoty jako ochrana životního prostředí, multikulturalismus, práva homosexuálů atd. Příkladem těchto stran či lídrů jsou Hnutí 5 hvězd, Podemos, či Bernie Sanders v USA. Naopak autoritářský populismus, který také bojuje proti establishmentu, zdůrazňuje podle autorů tradiční a konzervativnější hodnoty jako například patriotismus, víru, tradiční pojetí rodiny atd. Tento typ populismu naopak oslovuje věkově starší generace a vymezuje se proti multikulturalismu, otevřeným hranicím a obecně netoleruje rozdílné životní styly.

Vytvořit jednotnou typologii populismu zůstává kvůli jeho flexibilitě velmi nelehkým úkolem. Současné akademické snahy o bližší typologii populismu se však nejčastěji opírají o způsob kategorizace na základě socio-ekonomických faktorů a inklinaci stran ke konkrétnímu politickému spektru (Mudde 2016, Mudde a Kaltwasser 2017, Inglehart a Norrisová 2016 a mnoho dalších). Proto bude pomocí tohoto způsobu, tedy na pravicový, středový a levicový kategorizován populismus i v této práci. Dalším důvodem pro zvolení této typologie je fakt, že tato práce probíhá na makroregionálním měřítku, kde se tento způsob dekonstrukce populismu jeví být jako nejvhodnější. Jednotlivé typy populismu jsou blíže specifikovány ve třech následujících podkapitolách, přičemž nejvyšší pozornost je věnována populismu pravicovému, který má nejen podle Muddeho tvrzení dominantní pozici v současné Evropě.

Pravicový populismus (PP)

Podle Muddeho (2016) je nejzákladnějším prvkem pravicového populismu nativismus. Nativismus definuje jako ideologii, která tvrdí, že stát by měl být obýván pouze jedním národem a jakékoliv nenárodní prvky a elementy (lidé, myšlenky) jsou ohrožením národní jednoty státu. Pravicově populistický diskurz akcentuje tradiční hodnoty a opírá se o nacionalismus a boj proti imaginárnímu kulturnímu ohrožení. Pravicový populismus vychází z manicheistického vidění světa „my“ a „oni“, což posiluje zejména xenofobii, islamofobii, antisemitismus atd. Rooduijn (2015) tvrdí, že nativismus potažmo postoj pravicových populistů k imigraci je hlavní současnou příčinou volebního úspěchu těchto stran. Mudde dokonce zastává názor, že současný pravicově-populistický diskurz je v evropském prostoru tak dominantní, že bychom neměli nadále hovořit o populismu, nýbrž o nativismu. Toto Muddeho tvrzení je formulováno jako třetí hypotéza této práce související s první vedlejší výzkumnou otázkou. Mudde se domnívá, že používání termínu populismus dávalo smysl

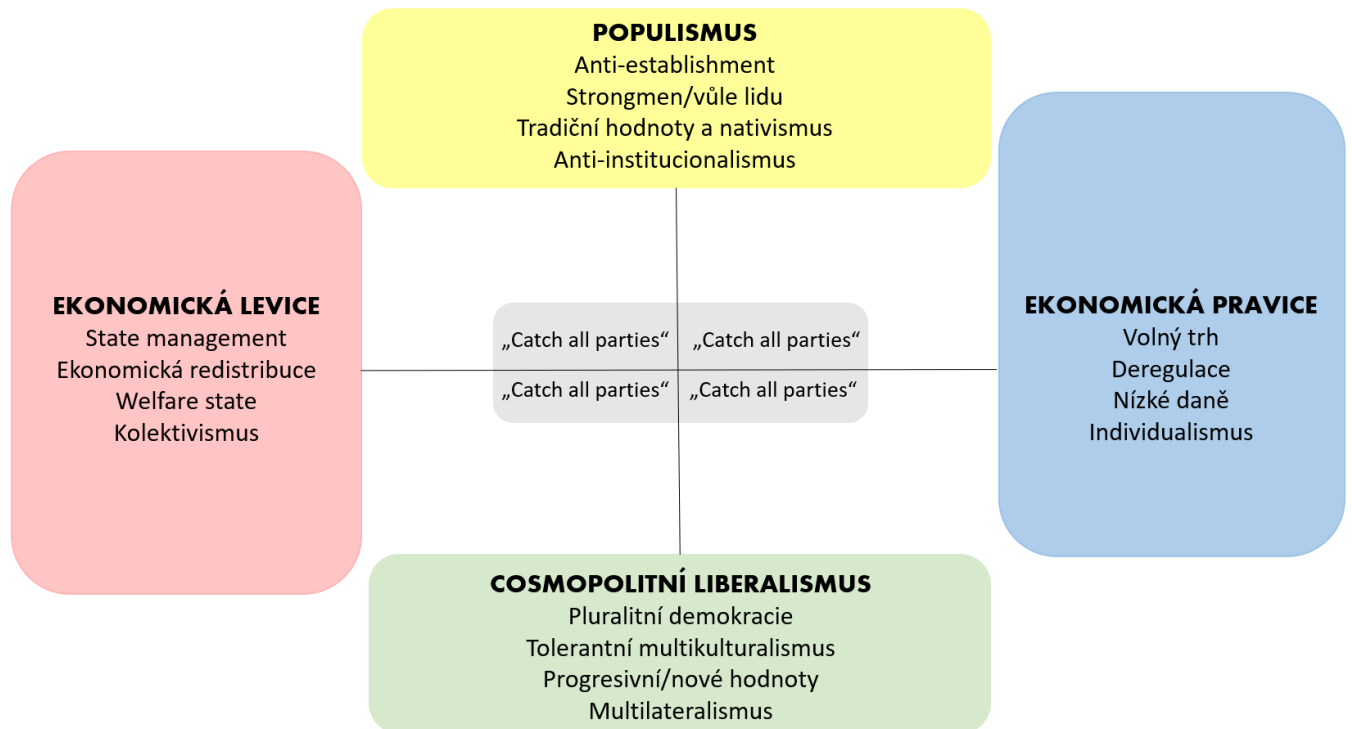
například v období Finanční krize, v jejímž následku preferenčně narostly jak strany levicově-populistické (LP), tak strany pravicově-populistické (PP). Během posledních dvou let měl však LP podle autora zcela zkolabovat, což dokládají i výsledky voleb do EP 2019 a tudíž, pokud dnes mluvíme a píšeme o populismu, máme podle autora ve skutečnosti na mysli krajní pravici. Příklady úspěšných pravicově populistických stran je možné nalézt ve velké většině evropských zemí. Od Španělska (VoX), přes Francii (Národní Sdružení), Česko (Svoboda a přímá demokracie), Dánsko (Dánská lidová strana), Itálii (Liga), až po Maďarsko (Fidesz, Jobbik) a mnoho dalších.

Odborníci (například Mudde 2016, Bauer 2016, Funke a Trebesch 2017 a další) se shodují, že pravicoví populisté se na rozdíl od těch levicových soustředí především na oblast socio-kulturních problémů. Jsou to především témata jako bezpečnost, migrace a terorismus, antielitismus a euroskepticismus, která v tomto spektru rezonují. Tento typ populismu akcentuje především identitární, náboženské a etnické postoje. Za hlavní příčiny nárůstu PP v Evropě označuje (Kriesi 2008 in Kaltwasser, Taggart, Espejo, Ostiguy 2017) velké strukturální problémy jako přechod na postindustriální společnost, globalizaci, imigraci a evropskou integraci. Tyto změny měly podle autora vadit a mobilizovat méně vzdělanou pracující třídu. Tyto velké strukturální změny byly ještě posíleny sérií menších faktorů (konvergence mainstreamových stran, krize eurozóny 2008, migrace z regionů Blízkého východu a Afriky atp.).

Snahu o kategorizaci a komplexní typologii pravicového populismu znázorňuje Graf 1., který vznikl na základě heuristického schématu Ingleharta a Norrisové (2016). Schéma vychází z jejich definice populismu, která staví především na kulturně-politických znacích. Tuto kulturně-politickou rovinu znázorňuje **vertikální osa** modelu. V opozici vůči populismu, který spočívá zejména v kritizování zajetých politických elit, tradicionalismu, nativismu a charismatickém vůdci, je tzv. kosmopolitní liberalismus, který akcentuje pluralitní demokracii, toleranci, multikulturalismus, otevřenost a nové progresivní hodnoty, které se objevily s příchodem post-industriální společnosti (Inglehart a Norrisová 2016). Jako protiklady označují kosmopolitismus a populismus i Kaltwasser, Taggart, Espejo, Ostiguy (2017). Zatímco kosmopolitní člověk je v jejich pojetí chápán jako „světoobčan“, jehož identita přesahuje lokální příslušnost či národ, populistu je někdo, kdo prioritizuje skupinu obyčejných lidí, jejich tradiční hodnoty a sounáležitost k danému národu. Za konkrétní příklady autoři označují strany Front National a UKIP, jejichž rétoriky staví na strachu a nevráživosti k těm, kteří nejsou součástí tradiční skupiny obyčejných lidí. Z hlediska tohoto diskurzu tak populismus ve své podstatě přímo odporuje „cizímu, jinému a neznámému, případně globálnímu“, tedy jedním slovem kosmopolitnímu. Graf 1. tak mj. dokládá zmíněné Taggartovo chápání populismu jakožto „chameleona“, který je schopný se uzpůsobit odlišnému politickému spektru. Z tohoto důvodu může

populismus zaujmout levicově, středově, i pravicově smýšlející voliče. Právě tato odlišná politická spektra založena na klasických socio-ekonomických faktorech znázorňuje **horizontální osa** modelu.

Graf 1: Schéma typologie populismu

Zdroj: Inglehart, Norris (2016); vlastní úprava

Znakem, který má populistická pravice shodný s pop. levicí, je snaha dát větší moc obyčejným lidem. Nejčastější záminkou pro obranu „vůle lidu“ je z hlediska PP protekcionismus proti etnickým menšinám (imigrantům) a Evropské unii. Na této rétorice postavila svůj politický úspěch většina pravicových populistů v čele s Matteem Salvinim. Tito politici se často snaží více „demokratizovat“ politický systém a bojovat proti stávající zkorumpované elitě například pomocí návrhů na zavádění referend. Mudde (2016) dodává, že radikální populistická pravice může tíhnout k autoritářství.

Levicový populismus (LP)

Levicový populismus se na rozdíl od pravicového zaměřuje zejména na socio-ekonomickou problematiku a na otázky intenzivní polarizace společnosti (Kaltwasser, Taggart, Espejo, Ostiguy 2017). Většina hlavních znaků (viz kapitola Hlavní znaky) levicového a pravicového populismu je shodná. Oba dva typy si zakládají na anti-establishmentu, protekcionismu, anti-institucionalismu, image lídra (typicky v Latinské Americe) a hlavním nástrojem komunikace jsou obvykle sociální sítě. Konkrétním příkladem hlavního znaku, který prochází napříč všemi spektry, je euroskepticismus. Ten může být ztotožněn jak z PP, tak s LP (Kaltwasser, Taggart, Espejo, Ostiguy 2017). Naopak hlavní rozdíly nastávají například v rámci protekcionismu, přičemž každý typ populismu má tendenci chránit

před jiným druhem hrozby. Nejvýraznějšími příklady evropského levicového populismu jsou Syriza, Podemos, Front de Gauche a Die Linke. Někdy bývá za levicově populistickou stranu označována italská hlavní koaliční strana Hnutí pěti hvězd, která je však v této práci kategorizována jako strana tzv. středově populistická.

Mudde a Kaltwasser (2017) tvrdí, že levicový populismus je v Evropě značně upozaděn pravicovým. Příčiny populismu, které byly popsány výše, jsou až na jisté odlišnosti podobné u všech typů populismu. Jednou z hlavních odlišností z hlediska příčin mezi LP a PP je však význam Evropské finanční krize 2008, který byl pro nárůst LP naprosto stěžejní. Zejména na tomto problému se etablovaly strany jako řecká Syriza, španělské Podemos, portugalská strana Left-Bloc a dokonce středová strana v Itálii, Hnutí pěti hvězd (Kriesi 2008 in Kaltwasser, Taggart, Espejo, Ostiguy 2017, s. 20).

Středový populismus (SP)

Jelikož je populismus definován jako velmi „tenká“ ideologie (v anglickém originálu „thin ideology“), může zasahovat různá politická spektra a několik hlavních znaků sdílí napříč těmito spektry (Mudde 2004). Odlišnosti hlavních znaků jednotlivých typů populismu se liší zejména v rámci horizontální osy obrázku 2. Středový populismus se nachází u středu dané ideologické osy. Tento typ populismu oproti předchozím ještě více zdůrazňuje obecný populistický znak, který představuje anti-establishment. Jeho primárním cílem je vymezování se od současného, především politického, establishmentu. Na rozdíl od některých PP a LP středový populismus neinklinuje k extremistické rétorice (Učeň 2007). Reaguje především na poptávku lidí a akcentuje témata jak z levého, tak z pravého ideologického spektra. Zpravidla se však ve své rétorice drží zpátky od extrémních ať už pravicových, či levicových názorů. Typickými protagonisty středově populistických stran jsou například česká strana ANO či italské Hnutí pěti hvězd.

2.3 Hlavní znaky na úrovni stran

Definování populismu jakožto politické ideologie umožňuje na rozdíl od jiných přístupů chápání tohoto jevu a jeho znaků v celé jeho šíři. Určení znaků populismu je zcela klíčové pro jeho následné měření a rozpoznání, protože právě pomocí sjednocení jednotlivých komponent/znaků populismu, jej bude autor v další části práce schopný měřit a analyzovat. Některé znaky byly zmíněny již v předchozí kapitole, jelikož vychází ze samotné definice populismu (např. štěpení společnosti na dvě vnitřně sourodé skupiny, důraz na vůli lidu atp.). Na základě podrobné rešerše odborné literatury (především Mudde 2004, Mudde a Kaltwasser 2017, Albertazzi a McDonnell 2008, Inglehart a Norris 2016, Cannovan 1981, Taggart 2000, Rooduijn 2018, Kaltwasser, Taggart, Espejo, Ostiguy 2017 a další) jsou v této kapitole popsány a blíže specifikovány další dominantní znaky populismu.

Anti-establishment

Populista se podle Muddeho a Kaltwassera (2017) vždy prezentuje jako tzv. *vox populi* neboli hlas lidu. Zjednodušeně řečeno, populista vstupuje do rozhraní mezi elitou a obyčejnými lidmi a bojuje za zájmy obyčejných lidí. Vymezování se vůči ostatním politikům, politickým stranám, mainstreamovým médiím, úředníkům, odborníkům a dalším (tedy vůči establishmentu obecně) lze považovat za jeden z nejelementárnějších prvků populismu. Jediný legitimní názor je názor obyčejného lidu. Prokop (2019) konstatuje, že důraz na „odžité a naše“ je zásadním elementem populistického argumentu, jelikož akcentuje odcizenost elit a spojuje normálně názorově rozmanitou skupinu obyčejných lidí. Jádrem anti-establishmentových sentimentů jsou mnohdy nejrůznější politické skandály zajetých mainstreamových politických stran, které vedou skupinu obyčejných lidí k názoru, že současný establishment se chová nemorálně a špatně. Populisté se často představují jako úplní političtí začátečníci (jsou politikou nezkažení) a staví se do role „jeden proti všem“, přičemž se snaží „osamoceně“ bojovat proti všem ostatním zkorumpovaným elitám (Mudde, Kaltwasser 2017). Představitelem tohoto populistického znaku je například český premiér Andrej Babiš. Jedná se o jednoho z nejbohatších Čechů, zároveň českého premiéra, bývalého ministra financí, který v politice působí již od roku 2011. I tak v Česku pro mnoho lidí ztvárňuje boj proti zajetým politickým elitám a prezentuje se jako něco „nového a neokoukaného“. Populisté si často pomáhají přehnanou a lživou kritikou všeho, co jim stojí v cestě. Jakmile ale sami získají moc, stane se kritika nových poměrů naprosto nepřijatelnou a je prezentována jako útok na celý národ, stát, případně jako účelový útok na osobnost populisty. Prokop (2019) ve své knize uvádí analýzu proslovů Tomia Okamury z pražských protiuprchlých demonstrací. Nebezpečí spočívající v migraci a islámu tvořilo přibližně 14 % proslovů. Dalších 6 % se týkalo islámu obecně, přičemž pouze 3 % se týkala způsobu řešení. Nejvíce procent však s přehledem zabralo vymezování se vůči různým elitářským nepřítelům. Zbytek se týkal glorifikace dějin, či samotné strany (Prokop 2019). Prokopova analýza velmi přesně dokládá mísení anti-establishmentu a dalších populistických znaků, které jsou rozebrány níže. Populistická taktika útočení a vymezování se vůči ostatní se však jeví být extrémně efektivní. Prokop (2019) dodává, že politik vyznačující se útočením na ostatní je do jisté míry imunní vůči důsledkům vlastních chyb.

Anti-institucionalismus

Jedním z dalších znaků populismu je ostrá kritika a vymezování se vůči nezávislým institucím. Nejčastěji se jedná o soudy, veřejnoprávní média a neziskové organizace. Tyto instituce jsou stěžejní součástí fungování liberální demokracie a jejich napadání ze strany populistů může v extrémních případech vést až k tzv. „erozi demokracie“, viz podkapitola Důsledky. Populisté mohou osočovat zejména veřejnoprávní média z narušování přímého spojení mezi populistou a obyčejnými lidmi.

Velmi důležitou roli v současnosti sehrávají sociální sítě, které umožňují přímý, bohužel však zkreslený způsob komunikace mezi populistou a jeho voliči. Další populisty obecně napadanou institucí je Evropská unie. Přestože euroskepticismus sám o sobě není čistě populistickým znakem, je očekáváním této práce, že jejich vzájemná korelace bude velmi silná. Pod zásadní tlak se zejména v Maďarsku a Polsku dostala instituce soudnictví či různé neziskové organizace. Nezávislé instituce mají naprosto fundamentální roli ve fungování liberální demokracie (Kyle, Gultchin 2018). Jejich neustálým atakováním a dehonestováním ohrožují populisté funkci samotného demokratického zřízení. Je to právě nezávislost těchto institucí, která jim umožňuje činit i nepopulární rozhodnutí v neprospěch obecného názoru obyčejných lidí. Zejména v těchto případech začínají populisté pod argumentem „ohrožování suverenity obyčejných lidí“ tyto instituce napadat (Kyle, Gultchin 2018). Prokopova analýza (2019) dokládá, že například 70 % veškerých facebookových statusů Tomia Okamury spočívalo v útocích na média, novináře, Českou televizi, neziskovky, „sluníčkáře“, výzkumníky a jiné intelektuály. Islám a migrace měly podle Prokopa sloužit čistě jako kontext pro toto útočení.

Protekcionismus a emoce vládnoucí nad fakty

Jedním ze základních populistických slibů je ochrana před nebezpečím. Ať už se jedná o imigranty, terorismus, Sorosovo spiknutí, ekonomické nebezpečí, či jakoukoliv jinou hrozbu, populisté slibují ochranu a bezpečnost obyčejných lidí. Míra nebezpečí či hrozby je s ohledem na regionální diference a rozdílná stadia vývoje jednotlivých zemí značně odlišná. Zejména ve vyspělých a bezpečných regionech je pro populisty mnohem obtížnější artikulovat konkrétní hrozby a nebezpečí. V takovém případě si populisté nebezpečí vykonstruují a parazitují na něm. Pro populistu je snazší pracovat s emocemi, než s fakty a opravdovými argumenty. Norrisová a Inglehart (2019) konstatují, že populismus preferuje jakousi autentičnost konkrétního zážitku a informace typu „jedna paní povídala,“ či „někde jsem to slyšel“ oproti racionálním argumentům, odborným článkům či knihám. Cílem je vyvolat v lidech například nejistotu, či strach a následně nabízet na tyto emoce jednoduché řešení typu „postavíme zed“. Příkladem může být „migrační krize“ v České republice. Ačkoliv fakta naznačují, že příliv imigrantů do České republiky v období tzv. migrační krize nebyl nijak alarmující, povedlo se především Tomiu Okamurovi přeplnit veřejný prostor xenofobními výkřiky, kterých se chytli i ostatní politici, a vyvolat tak v značné části obyvatelstva nejistotu a strach z imigrace. Zejména na těchto dvou emocích vedl svoji radikální xenofobní kampaň, která mu zajistila přes půl miliónu hlasů a 22 mandátů (ČSÚ 2017). Druhým příkladem je úspěch finské populistické strany Práví Finové, které se v roce 2011 povedlo přesvědčit značný počet voličů o fatálních a zdrcujících následcích ekonomické krize na finskou ekonomiku, ačkoliv fakta opět naznačovala něco jiného (Norris, Inglehart 2019). Populisté lákají voliče směrem od podložených argumentů a faktů k

vykonstruovaným narativům s úmyslem vyvolat v lidech emoce. Na tyto emoce následně nabízí velmi zjednodušená, či radikální řešení. Mudde a Kaltwasser (2017) konstatují, že maďarští (Fidesz) a bulharští (Ataka) populisté bojují například proti „tajným agentům sionismu“, zatímco předešlý řecký premiér Tsipras bojoval proti „lobbistům a oligarchům, kteří podkopávali kredibilitu jeho vlády“. Druhým druhem populistických narativů jsou narativy historické. Populisté rádi brnkají na citlivou strunu historie a s ní spojenou národní hrdost. Typickým příkladem je strana UKIP, která se velmi nostalgicky a často odkazuje na dobu před vstupem do EU, kdy britské továrny a průmyslové závody produkovaly dostatek zboží, peněz a pracovních míst, a na dobu, kdy Británie byla považována za silného a suverénního vůdce Commonwealthu.

Budování image a personalizovaný způsob vedení strany

Na základě výše uvedené rešerše literatury lze vyčlenit několik druhů typických populistických osobností, případně alespoň budování image této osobnosti. Důležitou roli v rámci této problematiky hraje charisma. To samo o sobě není populistickým znakem, nýbrž spíše možným a velmi silným nástrojem populistů. Paul Taggart napsal, že *vedení obyčejných lidí vyžaduje neobyčejného politického lídra* (Taggart in Mudde, Kaltwasser 2017, s. 62). Příklady neobyčejného a jakýmsi způsobem charismatického populistického lídra současnosti může být několik. Od amerického prezidenta Donalda Trumpa, přes nizozemského Geerta Wilderse, až po současného britského premiéra Borise Johnsona. I přes jejich zásadní rozdílnosti je všechny spojuje určité charisma, snaha reprezentovat „obyčejné lidi“ a jejich specifická výstřednost. Sílu osobnosti zdůrazňuje například i Prokop (2019), který konstatuje, že dnešní politika je značně personalizovaná a například v Česku považuje důvěru v osobnosti v posledních letech za nejvýznamnější volební aspekt.

Nejedná se pouze o výše uvedenou „jinakost“, která má sílu získávat přízeň voličů, ale i tzv. image „strongmena“, která opět souvisí s charismatem daného politika. Strongmen se prezentuje jako politik, který místo mluvení koná, jako někdo, kdo se nebojí udělat vážná a intuitivní rozhodnutí, a to i když mu jeho poradci radí jinak (Mudde, Kaltwasser 2017). Typickým příkladem populistického strongmena z nedávné historie je někdejší slovenský premiér Vladimír Mečiar. Budování image strongmena v některých případech vede až k autoritářství, viz kapitola Důsledky – Viktor Orbán.

Třetím osobnostním obrazem, který se populisté snaží často vytvořit, je image úspěšného a bohatého podnikatele. Takového člověka si totiž má „obyčejná masa lidí“ má představit jako někoho, kdo velmi dobře zvládá jakékoliv jednání a pro své voliče je schopný vyjednat vše, co slíbí. Mudde a Kaltwasser (2017) dodávají, že jejich bohatství jim napomáhá v tvorbě statusu politického outsidera (viz znak anti-establishment). Příkladem těchto populistů mohou být současný český premiér, někdejší italský premiér Berlusconi (v době zvolení 6. nejbohatší Ital), či americký prezident Donald Trump. Tito

politici vstupují do politiky s argumentem, že nejsou jako ostatní, že „nejdou do politiky krást, jako současná zkorumpovaná elita“, jelikož oni už peníze mají. Vstup do politiky prezentují jako oběť pro obyčejné lidi.

Součástí populistické image může v některých případech být neprofesionální chování a vystupování daného politika. Populista se často vyjadřuje nespisovně, velmi prostě a neformálně. V některých případech může porušovat určitá pravidla etiky či dresskódu. Tímto způsobem se snaží zapadnout mezi obyčejné lidi a zintenzivnit dojem, že je jeden z nich. (Mudde a Kalwasser 2017)

Jacyno (2012) ve své knize Kultura individualismu uvádí trefný příměr. Autorka tvrdí, že v době, ve které žijeme, není důležité jablko samo, důležitá je jeho „jablkovost“, tedy to, jak vypadá (jeho image). Tato metafora je pro současnou podobu evropského populismu velmi výstižná. Například český premiér Andrej Babiš je v politice od roku 2011, několik posledních dekad byl bezpochyby mužem se značným vlivem, v současnosti je jedním z nejbohatších Čechů a fakt, že je součástí elity a zjetého politického establishmentu, je nezpochybnitelný. Jeho „jablkovost“, tedy jeho image, je však naprosto opačná. Ta naznačuje, že se jedná o zcela nového a neokoukaného politika, který bojuje proti stávající elitě.

Na základě observace současné politické scény je možné konstatovat, že jednu z největších koncentrací populistických znaků ztvárňuje americký prezident Donald Trump. Zatímco u většiny ostatních populistů je možné najít pouze část výše zmíněných znaků, Donald Trump skutečně disponuje všemi uvedenými a lze jej tak označit za ikonického populistu. Jeho rétorika je zaměřená na vyvolávání strachu (cílí na emoce). Jedná se o rétoriku značně xenofobní a antiimigrační (proti muslimům a Mexičanům), dále zaměřenou proti současnému politickému establishmentu, zkorumpovaným elitám a institucím, neupřímným intelektuálům a politicky korektním liberálům. Trump zdůrazňuje tradiční a velmi misogynní hodnoty, často využívá různé konspirační a nepravdivé teorie k dehonestaci svých politických i nepolitických oponentů. Jeho jednání se často jeví jako iracionální a ukvapené, což u muže jeho postavení vzbuzuje značnou nejistotu. V politice se snaží působit jako outsider, který není politikem. Naprosto zásadním prvkem jeho populistické taktiky je jeho image. Vytváří dojem úspěšného podnikatele, strongmena, který „se toho nebojí“, který vše zařídí a který bojuje za práva obyčejných lidí. V neposlední řadě zdůrazňuje nativistické prvky a snaží se vyvolat nostalgii pomocí „Make America great again“. Jeho hlavní spojení s lidmi, ostatně s celým okolním světem funguje přes Twitter. Tak velká koncentrace populistických znaků u jednoho jedince je unikátní.

Euroskepticismus

Euroskepticismus nemůže být chápán výhradně jako znak evropského populismu, jelikož ve většině členských zemí existuje jedna nebo více euroskeptických stran, které však nejsou populistické. Navzdory tomu se kritika Evropské unie ze strany populistických stran stala jakýmsi trendem současnosti a do jisté míry ji lze chápat jako znak populismu. Populistická rétorika vyžaduje ke své úspěšnosti „obětního beránka“ = oběť, na kterou může být konstantně svalována vina. V tomto ohledu se Evropská unie stala zcela ideálním terčem. EU je populisty osočována ze zapříčinění velkého množství značně odlišných problémů. Samotný jádrový koncept EU, jakožto nadnárodní organizace jednotlivých států, je podle populistů špatně, jelikož krade moc z rukou obyčejných lidí a je v rozporu s vůlí lidu (Kaltwasser, Taggart, Espejo, Ostiguy 2017). EU je populisty často kritizována za svoji nízkou transparentnost a demokratický deficit, jelikož obyčejní lidé nerozumí rozhodovacím procesům a údajně nemají možnost je ovlivnit. Populisté jako Matteo Salvini, Marine Le Pen, Geert Wilders, Viktor Orbán aj. často hovoří o tzv. „diktátu z Bruselu“ a „evropské zkorumpované elitě“, která hledí pouze na své zájmy, nikoliv na zájmy národních států. EU podle většiny populistů bere státům jejich národní suverenitu. V souvislosti s touto problematikou je některými populisty dodneška velmi ostře kritizována Lisabonská smlouva z roku 2009. V souvislosti s migrační krizí se stala EU terčem kritiky primárně za svoji údajnou neschopnost ji zvládnout a sekundárně byla některými populisty obviněna z ničení snahy jednotlivých členských zemí o kontrolu migrace a udělování azylu (Kaltwasser, Taggart, Espejo, Ostiguy 2017; Dostál, Jelen 2018). V neposlední řadě je velmi častým tématem kritiky euro. Neustálé kritizování eurozóny bylo posíleno především krizí eurozóny v roce 2008. Euroskeptická rétorika současného populistického diskurzu je velmi jednoduchá – nastane-li problém, viníkem je EU. Když se naopak EU zaslouží o jakékoliv pozitivní aspekty, kredit si přivlastní vládnoucí národní strana.

Orientace na Rusko

Zajímavostí v souvislosti s populistickými stranami jsou také jejich časté vazby na Rusko a politické skandály s tím spojené. Nejvlivnějšími stranami jednotlivých zemí, které jsou často zmiňovány v souvislosti s velmi pozitivními vazbami na Rusko, jsou podle výzkumu European council of foreign relations (2016) a think tanku Atlantic Council (2018): německá Alternativa pro Německo (AfD) a Die Linke, Svobodná strana Rakouska, italské Hnutí pěti hvězd a Liga, řecká Syriza a Zlatý úsvit, maďarský Jobbik, francouzská Národní fronta, britský UKIP, belgická Vlaams Belang, kyperská Pokroková strana pracujících lidu (AKEL), česká Komunistická strana Čech a Moravy, španělské Podemos a chorvatská Živi zid (Polyakova 2018 a Dennison, Pardijs 2016). Rakouskou Stranu svobodných smetla před volbami do EP 2019 kauza, dokazující spolupráci mezi lídrem Svobodných (Christianem Strachem) a novinářkou vydávající se za příbuznou ruského oligarchy. Strache nabízel státní zakázky oplátkou za

pomoc při volbách do EP 2019 (například převzetím vlivného rakouského deníku). Podobnému obvinění čelila i německá AfD. Salviniho Liga čelí obvinění z financování Moskvou. Všechny výše zmíněné politické strany se podle dalšího výzkumu v této práci ukázaly být populistické. Souvislost mezi evropskými populisty a jejich pozitivními vazbami na Rusko jsou zřejmé.

Nativismus

Nativismus má významný překryv s ostatními populistickými znaky. Populisté využívají protekcionismu, anti-intitucionalismu, euroskepticismu atd. právě pod argumentem nativismu. Inglehart a Norris (2016) označují nativismus jako dominantní populistický znak ve většině evropských zemí. Mudde se na 5th Prague Populism Conference nechal slyšet, že v současném evropském prostoru nedominoval populismus, nýbrž nativismus, který spojuje zejména s populistickou pravíci. Kaltwasser, Taggart, Espejo, Ostiguy (2017) tvrdí, že nativismus je zakořeněn v současné politice tak hluboko, že veškeré rozhodovací procesy jsou ukotveny právě na úrovni národní. Ztráta některých rozhodovacích procesů ve prospěch nadnárodní úrovně, imigrace, progresivní změna tradiční společnosti, odmítání multikulturalismu, akcentování identity a národní suverenity jsou hlavními komponenty a mobilizátory pro nativismus, který živí současný populismus, zejména ten pravicový. Prokop (2019) dodává, že tento typ populismu jakýsi „nativní návratu“. Konkrétně se jedná o návrat Ameriky do padesátých let, k symbolům slovenského „*ludového štátu*“, kontinentální identitě Francie a hrdosti někdejšího velkolepého Spojeného království atd. (Prokop 2019). Sentiment návratu má stejně jako samotný populismus schopnost procházet napříč všemi politickými spektry.

2.4 Příčiny populismu (kontextuální faktory)

Historie nabízí mnoho ukázkových příkladů, co může s výsledky voleb udělat všeobecná voličská nespokojenost. Frustrovaná, rozzlobená či nespokojená občanská společnost je snadněji ovlivnitelná a má větší tendenci tíhnout k populistickým či radikálním řešením. Tím nejtvrdším příkladem z novodobé historie může být zvolení Adolfa Hitlera ve svobodných německých volbách v roce 1933. Současné státy EU však obecně bohatnou, životní úroveň roste, občané EU mohou mezi jednotlivými státy volně cestovat, nezaměstnanost klesá atd. Na první pohled nemá současná evropská společnost, na rozdíl od předválečného a reparacemi postiženého Německa, důvod nechat se lákat populistickými sliby. Proč se tedy zvyšuje nedůvěra v politický establishment a nespokojenost s ním?

Z hlediska příčin je nezbytné rozlišovat jejich dobu trvání. Někteří odborníci spojují populismus s konkrétními událostmi, jako jsou například dluhová krize Eurozóny 2008 (DkE) či migrační krize 2015, které zasáhly Evropu. Efekt krátkodobých příčin je obvykle intenzivnější, avšak jeho trvání se projevuje v kratším časovém úseku. Z hlediska širšího historického kontextu však hrají významnou roli

faktory dlouhodobé. Mezi ně patří například Lipsetova a Rokkanova teorie ekonomického strádání (1967), postupný vývoj globalizace, teorie kulturní proměny (Inglehart a Norrisová 2016), proměna politického spektra či proměna současného mediálního diskurzu. Tato podkapitola se snaží reflektovat oba dva druhy těchto příčin. Jedním z nejvýznamnějších faktorů, který ovlivňuje intenzitu těchto příčin a jejich souvislost s nárůstem populismu, je regionální diferenciací, která bude na makro-regionální úrovni zkoumána v empirické části této práce.

2.4.1 Teorie ekonomického strádání

Za častou příčinu nárůstu populismu bývá označována ekonomická nejistota či strádání. Obecně uznávaná teorie ekonomické nespokojenosti jakožto mobilizačního faktoru pro volbu populistů či extremistů byla vytvořena již v roce 1967 Lipsetem a Rokkanem v jejich práci *Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments: An Introduction*. Tito autoři mj. propojili teorii ekonomického strádání/nespokojenosti například se vzestupem fašismu ve výmarském Německu, poujadismem ve Francii a mccarthismem v USA. Jejich teorie, v rámci které je ekonomická frustrace obyčejných lidí chápána jako volební katalyzátor pro extremisty, včetně dnešních populistů, je mj. podpořena výzkumy Crossley (2002), Snow (2004), Ivarsflaten (2008), Kriesiho (2012), viz, Maškarinec, Bláha 2008. Přestože současná západní společnost obecně bohatne, pomyslná „propast“ mezi bohatými a chudými se v posledních dekadách neustále rozšiřuje. Na základech teorie ekonomického strádání bude tato kapitola zkoumat hlavní faktory, které mohly zapříčinit ekonomickou frustraci lidí vedoucí k současnému nárůstu populismu.

Inglehart a Norrisová (2016) hovoří o tzv. *perspektivě ekonomické nejistoty*. Ta má podle autorů být jednou ze dvou hlavních příčin současné narůstající tendence populismu. Volební chování se mění spolu se změnami, které přináší postindustriální ekonomika. Za hlavní příčiny označují autoři technologickou automatizaci, kolaps části zpracovatelského průmyslu a některých průmyslových závodů, globální toky zboží, kapitálu a lidí (zejména migrantů a uprchlíků, kteří „kradou práci“). Tyto změny měly ještě více rozevírat pomyslné „nůžky“ mezi bohatými a chudými, mezi elitou a obyčejnými lidmi. „Třída“ obyčejných lidí byla tímto vývojem posílena o nekvalifikovanou pracovní sílu, dlouhodobě nezaměstnané, domácnosti závislé na snižujících se sociálních dávkách, neúplné rodiny a chudší obyvatelé koncentrující se ve slabších městských oblastech spolu s imigranty. Tato sociální skupina je značně náchylná k anti-establishmentové, nativistické, xenofobní a strach vyvolávající rétorice populistických stran (Inglehart, Norris 2016). Přesně do tohoto rozhraní přichází populisté a na místo racionálního řešení nabízí výkřiky plné obviňování elit, které tuto situaci údajně způsobily. Ukázkovým příkladem, jak může ekonomická nespokojenost a nejistota vést k nárůstu populismu, je Itálie. Týdeník *The Economist* označuje italský veřejný dluh, který činí 132 % tamního HDP (= 2,3 biliónů eur), za „kolosální a alarmující“. Nezaměstnanost v Itálii dosahuje 10 %

a ekonomika dlouhodobě stagnuje – mezi lety 2008 a 2018 poklesl italský HDP o 3 %, zatímco v tom samém období vyrostlo německé HDP o 13 %, francouzské o 10 % a španělské o 4 % (The Economist 2019B). Z hlediska čistě ekonomického diskurzu lze bývalou italskou vládní koalici, která byla složená z čistě populistických stran chápat jako reakci na tyto ekonomické ukazatele. Ekonomicky nespokojení lidé mají přirozeně větší tendenci nechat se zlákat populistickým narativem návratu k někdejší silné a stabilní ekonomice a k době, kdy výroba něco znamenala (Prokop 2019).

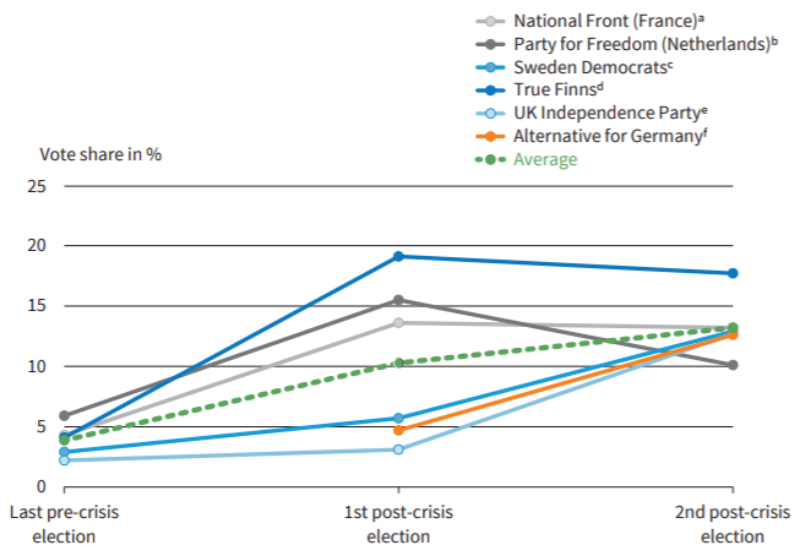
Zásadní roli v této problematice hraje geografie. Ve francouzských prezidentských volbách měla Marine Le Pen nejsilnější podporu v obecně chudších oblastech s menší vzdělaností a větší nezaměstnaností. Podobné regionální souvislosti je možné sledovat v Německu, kde AfD zcela jasně dominuje v chudší a oproti západu méně rozvinuté východní části. Jakési regionální frustrace na příkladu Česka, která může ústít ve volbu populistů, si všímá i Prokop. Autor konstatuje, že průměrně bohatý obyvatel Ústecka či Ostravska hodnotí svoji spokojenost se životem hůře, než chudí obyvatelé krajů bohatých. Například v Chomutově získaly populistické strany zdůrazňující anti-establishmentový sentiment přes dvě třetiny veškerých hlasů (Prokop 2019).

Dluhová krize eurozóny

Přejdeme-li od obecného ke konkrétnímu, velmi častým faktorem zmiňovaným v souvislosti s ekonomickými příčinami nárůstu populismu v Evropě je dluhová krize eurozóny (DkE). Dluhovou krizi Eurozóny, která začala koncem roku 2009, je možno chápat jako následek finanční krize, kterou odstartoval kolaps banky Lehman Brothers v USA. Mnoho autorů tvrdí, že DkE není hlavní příčinou nárůstu evropského populismu, avšak na druhou stranu její vliv nevylučují. DkE nemusí být vnímána jako primární motiv populistického nárůstu, avšak její následky způsobily obecně větší nejistotu, frustraci a nedůvěru v tehdejší politický establishment. Většina autorů včetně Norrisové a Ingleharta (2019) se shodují, že DkE vedla k nárůstu populismu zejména v Řecku a ve Španělsku (tyto 2 země se vyrovnávaly s rozsáhlými ekonomickými dopady). Politický úspěch stran Syriza a Podemos byl založen především na akcentování typicky levicově-populistických aspektů, které měly souvislost s DkE. Zajímavý vliv DkE dokládají Funke a Trebesch (2017). Ti se ve svém výzkumu zaměřují na nárůst populistických preferencí vybraných pravicově-populistických stran, viz Graf 2. Autoři se mj. zabývají politickým úspěchem finské strany Práví Finové v období po DkE. Ačkoliv se Finska DkE nedotkla tak výrazně jako jiných zemí EU (například Řecka), podařilo se Právým Finům podle Funkeho a Trebesche (2017) přesvědčit voliče o opaku. Podle autorů ve Finsku hrála větší roli percepce DkE než její samotné důsledky. Model, že s DkE narůstá populismus, má však několik nedostatků. Norrisová a Inglehart (2019) si všímají, že například v Portugalsku či Irsku byly ekonomické následky DkE velmi závažné, ale k nárůstu populismu nevedly. Naopak ve Švédsku, Německu, či Dánsku neměla DkE tak zásadní ekonomické dopady a k nárůstu populismu v těchto zemích došlo po období DkE i tak. Tyto

poznatky naznačují, že danou teorii nelze chápat za všeobecně platnou. Její funkčnost je podmíněna především regionální diferenciací jednotlivých zemí.

Graf 2: Volební podpora pravicově populistických stran po období Finanční krize

Zdroj: Funke, Trebesch 2017

Diskurz globalizace

Na problematiku populismu je možné nahlížet i skrze diskurz globalizace. Termín globalizace velmi zjednodušeně znamená propojování světa. Nerovnost ve společnosti se navyšovala tak významně, až vznikli tzv. „winners of globalisation“ (v populistickém diskurzu chápej jako elita) a „losers of globalisation“ (v populistickém diskurzu chápej jako masa obyčejných lidí). Na tuto problematiku se spolu s mnoha dalšími odborníky zaměřuje například francouzský profesor ekonomie Thomas Piketty, který konstatuje, že v posledních dekádách se reálný příjem většiny lidí z rozvinutých západních zemích nijak nezvýšil, či naopak snižoval, a to navzdory celkovému ekonomickému růstu. Z tohoto růstu mělo těžit přibližně 1 % - 10% populace (Piketty 2015). Následkem tohoto dlouhodobého procesu podpořeného jednotlivými událostmi vzniká skupina obyčejných lidí (z hlediska globalizace „losers of globalization“). Norrisová a Inglehart (2019) dodávají, že životy těchto lidí byly chráněny státními hranicemi, resp. ekonomickým protekcionismem. Oslabování těchto hranic je chápáno jako hrozba jejich sociálního postavení a bezpečnosti obyčejných lidí, jelikož jejich životní šance jsou redukovány. Tito lidé mají pochopitelně mnohem větší tendenci naslouchat populistickým hlasům slibující změnu, ochranu (před teroristy, migranty, uprchlíky) a vytvoření globalizací ztracených pracovních míst.

Závěr podkapitoly

Tezi o ekonomické nejistotě (ovlivněnou mj. procesem globalizace, či DkE 2008) empiricky prokázali například Lubber, Gijsbert a Scheeper ve svém výzkumu *Extreme right-wing voting in Western Europe* (2003). Autoři došli k závěru, že populistické preference skutečně rostou s vyšší ekonomickou nespokojeností. Tyto výsledky kritizují Inglehart s Norrisovou (2016) s tím, že výzkum neprobíhal na makro-regionální úrovni a na základě výsledků jejich vlastního empirického výzkumu konkludují, že ekonomická nespokojenost se na nárůstu populistických preferencí podílí pouze částečně. Mnoho celoevropských výzkumů včetně Eurobarometru naznačuje, že lidé obecně ekonomicky nestrádají a se svou současnou ekonomickou situací jsou spokojeni. Přesto však volí populisty a chtějí změnu, proč? Ostatně, tuto kritiku dokládají například i volební výsledky například v Dánsku či ve Švédsku. Jedná se o ekonomicky velmi vyspělé země, avšak k výraznému nárůstu populismu v nich došlo taktéž. Dalším příkladem je Česká republika; v roce 2018 byla nezaměstnanost na extrémně nízké hodnotě 2,3 %. V roce 2017 rostla domácí ekonomika o 4,3 % (Henley 2018). Nespokojenost přesto rostla a populistické strany získaly v parlamentních volbách v tom samém roce rekordních 48 % celkových volebních preferencí. Závěrem této podkapitoly lze konstatovat, že čistě ekonomický diskurz je při odhalování příčin evropského populismu nedostačující. Z tohoto důvodu budou v následujících odstavcích rozebrány další potenciální příčiny (zejména kulturní, demografické, politicko-ideologické a mediální), které jistou mírou také zapříčiňují současný nárůst populismu.

2.4.2. Teorie kulturní proměny (postmaterialismus)

Analýza volebních výsledků naznačuje, že kromě ekonomických příčin musí existovat pro současný nárůst populismu i jiné vysvětlení. Jakým způsobem je možné vysvětlit podporu populistických stran ekonomicky dobře zajištěnými voliči a v čem spočívá jejich důvod pro volbu populistické strany?

Za druhou a zároveň hlavní příčinu, která zásadně přispěla k nárůstu analyzovaného fenoménu, označují Inglehart a Norrisová (2016) tzv. **kulturní proměnu**. Tento argument je postaven na Inglehartově teorii tzv. *tiché revoluce*, která znamenala přeměnu hodnot ve společnosti. Lidé z vyspělých západních společností měli v poválečných dekádách projít intergenerační změnou. To znamenalo příklon k postmaterialistickým hodnotám, jako jsou kosmopolitismus, multikulturalismus, ochrana životního prostředí, lidských práv, větší tolerance k odlišným životním stylům, rovnost žen a mužů, nárůst sociálních hnutí obhajujících tyto hodnoty, nárůst vzdělanosti, intenzifikace procesu urbanizace a další (Norris a Inglehart 2019). Podobně jako v Americe, kde rozvoj liberalismu v 70. letech vyvolal zároveň rozvoj neokonzervatismu, i tato akce se neobešla bez zřetelné reakce (která byla v mnoha ohledech velmi srovnatelná s americkým neokonzervatismem jakožto reakcí na zvedající se vlnu liberalismu). Nárůst postmodernistických hodnot v poválečné Evropě vyvolal podle Ingleharta a Norrisové (2016) kontrarevoluční odezvu především v řadách starších, méně vzdělaných

a tradičně smýšlejících občanů. Ti zásadně nesouhlasí s posunem k novým hodnotám a cítí se být odcizeni. Tento posun je činí nespokojenými se současnou politickou situací a náchylnými k volení populistických stran. Zatímco teze o ekonomických nejistotách jakožto příčiny nárůstu populismu se v Inglehartově a Norrisové výzkumu potvrdila jen částečně, teorie, že hlavní cílovou skupinou populistů jsou méně vzdělaní obyvatelé, kteří zaujímají anti-imigrační, anti-globalizační či tradiční postoje a kteří se vyznačují nedůvěrou v současném politickém establishmentu (tedy, že hlavní příčinou nárůstu populismu je kulturní proměna), je na základě metod statistické analýzy v práci „Trump, Brexit and the Rise of Populism“ (Inglehart, Norris 2016), či knihy Cultural Backlash (2019) empiricky potvrzena. Na tomto argumentu je mj. postavena druhá hypotéza této práce. Kulturním faktorům přiřkládají stěžejní význam i další autoři včetně Muddeho, Kaltwassera Taggarta a dalších. Například Prokop (2019) tvrdí, že populistické strany často formují nové kulturní identity, v rámci kterých se vymezují proti „všemu z venku“ od muslimů po gaye a na základě tohoto vymezování vůči něčemu jinému sjednocují „homogenní skupinu obyčejných lidí“.

Mezigenerační změna jako příčina nárůstu populismu

Mezigenerační změna sama o sobě nemůže být chápána jako přímá příčina populistického nárůstu, ale bezpochyby se jedná o významný faktor, který by v souvislosti s příčinami neměl být opomíjen a který má jasnou souvislost s kulturní proměnou společnosti. Mnohem větší šanci hlasování pro populisty má podle výzkumu Ingleharta a Norrisové (2016) starší generace, zejména pak starší bílí muži akcentující tradiční hodnoty šedesátých a sedmdesátých let minulého století. Dále se jedná o skupiny méně vzdělaných a věřících, kteří jsou zároveň v etnické majoritě dané země. Právě tyto demograficko-kulturní ukazatele symbolizují větší vulnerabilitu vůči populistickým výkřikům, jelikož jsou zejména tito lidé, kteří se cítí být odcizeni a odtrženi ode změn, které přinesla kulturní proměna. Norrisová a Inglehart (2019) rozdělují populaci z hlediska věkové struktury do 4 generačních kohort: Meziválečná kohorta (1900 – 1945), Baby Boomers (1946 – 1964), Generace X (1965 – 1979) a Mileniálové (1980 – 1996). Jejich výzkum naznačuje, že mezigenerační rozdíl spolu s dosaženým vzděláním je ve volbě populistů zásadní. Mladší generace a vzdělanější obyvatelé mají podle autorů značně liberálnější postoje než generace starší a lidé nevzdělaní. Tuto tezi opírají například o výsledky posledních amerických voleb, či výsledky britského referenda o odchodu z EU. V obou případech hrál podle autorů stěžejní rozdíl právě mezigenerační rozdíl a dosažené vzdělání. Za další příčiny rozdílných hodnotových systémů a postojů u jednotlivých generačních kohort označují autoři urbanizaci a etnickou diverzitu (Norrisová, Inglehart 2019).

Významu mezigeneračních rozdílů v souvislosti s nárůstem populismu si všímá i deník The Economist (2019A), který konstatuje, že spolu se stárnutím populace roste podpora populistických stran. Například v Británii volilo 64 % lidí starších věku 65 let odchod z EU, zatímco podpora u osob ve věku

18-24 byla pouze 29 %, tedy poloviční (The Economist 2019A). Tento trend je patrný i v jiných zemích EU, například v České republice, kde 65,5 % voličů starších 60 let volilo populistické strany (ANO, SPD, KSČM), přičemž 44,5 % lidí z této věkové kohorty volilo hlavní PS stranu ANO (Kantar 2018).

Nespokojenost a volba populistů se nicméně objevuje i u mladších generací hájících postmaterialistické hodnoty. Její příčiny jsou však odlišné. Norrisová a Inglehart (2019) hovoří o poválečné sociální transformaci, která vyvolala proces tzv. „kognitivní mobilizace“. To znamená, že lidé začali být vzdělanější, lépe informovaní a více nezávislí. To vyvolalo značně kritičtější a méně důvěřivé postoje vůči politickým elitám, a přineslo i větší nespokojenost s jejich jednáním. Výzkum Norrisové a Ingleharta (2019) dokazuje, že značná část mladší generace tíhne k volbě populistů. Mladší generace však tíhne spíše k volbě progresivních populistů, zatímco generace starší preferuje populisty hájící tradiční názory.

Výzkum Norrisové a Ingleharta (2019) označuje za další významné faktory ovlivňující volbu populistů: vzdělání, „třídu“, pohlaví, město/venkov, religiozitu a etnikum. Význam vlivu těchto i výše zmíněných faktorů na současný nárůst populismu bude dále zkoumán v empirické části této diplomové práce, která oproti výzkumu Norrisové a Ingleharta vychází z aktuálnějších a podrobnějších dat.

Migrační krize

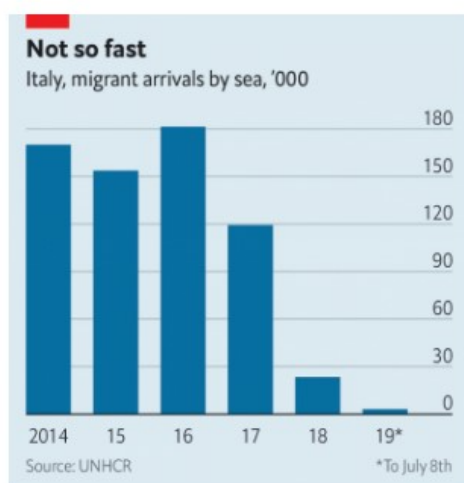
Migrace je v současnosti jedním z nejpálčivějších témat, které rozděluje evropskou společnost (Dostál, Jelen 2018). Toto téma nabralo na významu již v roce 2004 po největším rozšíření EU. Prioritou číslo 1 se však stalo v roce 2015, kdy začali do EU přicházet uprchlíci, žadatelé o azyl a ekonomičtí migranti z válkou postižené Sýrie, Afghánistánu, Iráku, Somálska a Jižního Sudánu. Obavy se proměnily až v jistou formu paniky, ve chvíli, kdy německá kancléřka Angela Merkel „otevřela hranici“ jednomu miliónu uprchlíků a žadatelů o azyl. V roce 2015 přišlo do Evropské unie přibližně 2,7 milionů imigrantů, přičemž Eurostat (2016) uvádí, že 1,2 miliónů z nich žádalo o azyl.

Příchod „nových“ lidí, jeho výrazná medializace a časté akcentování politiky, kteří jej využívají v rámci populistické rétoriky protekcionismu, vedou ke zvýšení strachu, obav z teroristického útoku, xenofobie a islamofobie. Tyto pocity následně vedou lidi k volbě populistů (Slocum 2017). Z hlediska tradičně-kulturního diskurzu lze migrační krizi považovat za útok na tradiční hodnoty akcentované většinovým elektorátem populistů. Tito voliči si spojují imigraci s odlišným náboženstvím, odlišnou mentalitou, odlišným jazykem, odlišným životním stylem a chápou jej tedy jako ohrožení tradičních evropských hodnot.

Nárůst počtu imigrantů a s ním související nárůst evropské islamofobie nabídl populistům nového „démona“, novou hrozbu a stal se jedním z dominantních nástrojů populistické mobilizace. Téma imigrace je jasnou programovou prioritou většiny PP stran napříč Evropou. Jedním z nejlivnějších

evropských populistů, kterému se povedlo velmi úspěšně parazitovat na tématu imigrace, je italský politik a lídr strany Liga (původně Liga Severu) Matteo Salvini. Jeho politická partaj měla ještě před 6 lety v parlamentních volbách (před migrační krizí) 4 % hlasů. Raketový vzestup však přední evropský populistů Salvini zaznamenal poté, co začal velmi hlasitě kritizovat imigraci a Evropskou unii, kterou označuje za „gulag“. Tato rétorika cílená na nespokojenost obyčejných Italů mu v parlamentních volbách v roce 2018 získala 17 %. Jednou z jeho prvních povolebních aktivit bylo uzavření italských přístavů nevládním organizacím, které převážely migranty přes Středozemní moře, viz obr. 2. Toto jednání bylo italským soudem následně označeno za protiprávní. Po tomto činu však Matteo Salvini suverénně vyhrál volby do Evropského parlamentu 2019 s 34 %. Salvini je příkladem populismu evropské úrovně, který dokazuje, jak lze pomocí politiky strachu, protekcionismu, omezování imigrace, obviňování EU a prázdných výkřiků získat dominantní voličskou přízeň a moc.

Obrázek 2: Příjezdy migrantů do Itálie po Středozemním moři

Zdroj: The Economist (2019b)

2.4.3 Pohyb tradičních stran v politickém spektru

Na základě rešerše literatury je za třetí příčinu, která může působit na nárůst současných populistických tendencí, označena změna lokalizace mainstreamových stran v politickém spektru. V posledních dekádách se klasické politické strany v rámci ideologického spektra čím dál tím více posouvají do centra. Tato konvergence tradičních levicových a pravicových stran směrem do centra pak na pomyslné ose politického spektra nechává volná místa, která začínají vyplňovat populisté (Rooduijn 2015). Tento posun ve výsledku znamená, že tradiční pravicové strany jsou méně pravicové a více centristické a levicové strany jsou méně levicové a více centristické. Úspěch zaplňování tohoto vakua v politickém spektru slaví často právě populistické strany. Fakt, že populisté začali využívat tohoto posunu tradičních stran, dokládá hned několik odborných výzkumů: *Challenges to established parties: The effects of party system features on the electoral fortunes of anti-political-establishment*

parties (Abedi 2002), *The extreme right in Western Europe: Success or failure?* (Carter 2005), *The radical right in Western Europe: A comparative analysis* (Kitschelt, McGann 1995). Ukázkovým příkladem je posun hlavní německé politické strany Angely Merkelové (CDU), která se během posledních let výrazně posunula směrem do středu. Jelikož se tradiční strany často posouvají tímto způsobem, nejsou nadále schopny nabídnout svým tradičním voličům to, co dříve. Ti v konečném důsledku chtějí změnu, něco nového. Toto východisko obvykle naleznou v neokoukaných populistických narativech.

2.4.4. Mediální proměna

Poslední faktor, který do určité míry přispívá k nárůstu populismu, je proměna současné mediální situace a obratnost některých politiků ji využít ve svůj prospěch. Populisté se naučili ovládat sociální sítě mnohem lépe než mainstreamové strany. Během několika měsíců předvolební kampaně, na začátku roku 2019, vyprodukovali němečtí populisté z AfD a francouzští populisté France's National Rally 40 % veškerých postů souvisejících s volbami do EP na sociálních sítích jejich daných zemí. V Británii měly posty spojené s pravicově populistickou Brexit Party více sdílení, než měl součet postů všech ostatních britských stran dohromady. V italských parlamentních volbách 2018 byly sociální sítě naprosto ovládnuty Hnutím 5 hvězd a Ligou. Sláva tweetů a postů nizozemského Geerta Wilderse je vyhlášena po celé Evropě (The Economist 2019C). Ve většině evropských zemí jasně dominují prostoru sociálních sítí populisté. Tento prostor by v dnešní tzv. post-faktické době neměl být brán na lehkou váhu, jelikož jeho politický význam, celkový dosah a nejen volební potenciál je obrovský. Toto uvědomění bohužel k většině evropských mainstreamových a nepopulistických stran zatím nedošlo.

Na základě vlastní analýzy mnoha tweetů a postů vybraných populistů na Twitteru a Facebooku v období předvolební kampaně do EP 2019 mohu konstatovat následující:

- Síla sociálních sítí v rukou populistů spočívá zejména v přímé komunikaci mezi populistou a voličem. Sociální sítě umožňují populistům obejít jim nepohodlná média, která jsou vůči nim kritická.
- Zejména Twitter a Facebook se staly sofistikovanými politickými nástroji, skrze které může populista velice účinně a efektivně oslovovat své voliče. Díky sociálním sítím, které nemohou žádným zásadním způsobem ohlídat pravdivost a korektnost informací, které populista do svých followerů „cpe“, je oslovování zejména nespokojených, či nerozhodných lidí jednodušší než kdy předtím.
- Populisté se na sociálních sítích snaží obvykle vyvolat strach a nejistotu. Podávané informace mohou úmyslně zkreslovat a dramatizovat za účelem zisku větší pozornosti a širšího dosahu. Za tímto účelem mohou používat tzv. „fake news“.

- Twitter a Facebook je mj. populisty využíván pro dehonestaci, obviňování a osočování oponentů (od politiků, přes různé instituce), na které je svalována vina.
- Příkladem úspěchu takového účtu je facebookový profil českého PP Tomia Okamury, který má přibližně desetinásobně větší počet sledujících než tradiční strana Česká strana sociálně demokratická (SPD – 258 000 sledujících, ČSSD – 26 000). Podobné srovnání, kde populisté válčují mainstreamové strany na sociálních sítích, by bylo možné najít ve většině členských zemí EU.

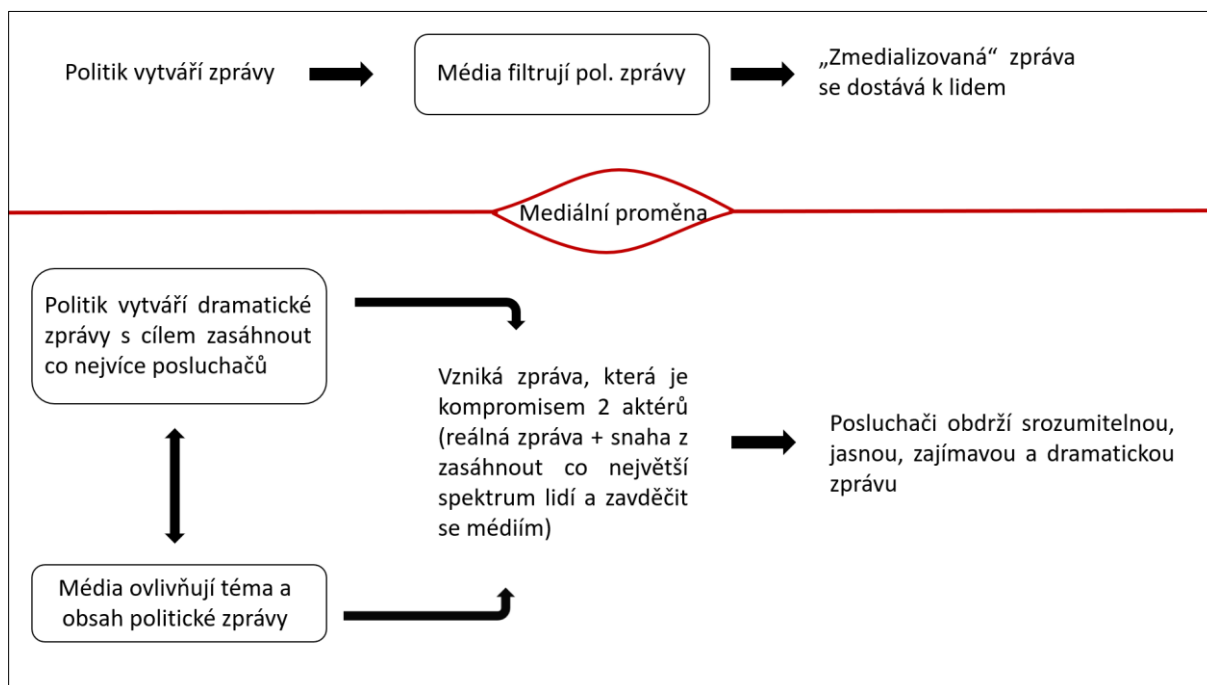
Koncept sociálních sítí obvykle uzavírá své uživatele do tzv. informační bubliny, ve které uživatel sice vidí více různých zdrojů informací, ale všechny jsou toho samého typu a světonázoru. Jelikož jsou populisté na soc. sítích nejhlasitější, má obyčejný uživatel největší šanci, že se ocitne právě v této populistické bublině. Teze, že sociální sítě skýtají zásadní možnost realizace populistické ideologie a populistickým poselstvím, je mj. podpořena výzkumem Engessera a kol. (2016).

Podle Muddeho (2016) však propojení populismu a médií sahá i mimo sociální sítě. Média jsou jedním z hlavních nástrojů moci a jejich vliv na současnou společnost je klíčový. Čím dál tím více autorů včetně Muddeho (2016), Froiové (2018) a dalších se domnívá, že současná média se do jisté míry stala „přenašeči populismu“, a že jsou populistická více než kdy dřív. Mudde vyjádřil během 5th. Prague Populism Conference myšlenku, že: „média do jisté míry adoptovala populistický způsob jednání. Zatímco dříve by reportér vyhledával expertní názor, dnes jde na ulici a zeptá se náhodného kolemjdoucího, na jehož dotaz musí následně odpovídat politik“. Mudde tímto netvrdí, že současná média jsou populistická, pouze že přistoupila na populistický „způsob hry“. Tuto myšlenku sdílí i Prokop (2019), který konstatuje, že snaha médií zachytit lákavé téma vychyluje mediální diskurz ve prospěch populistů. Zatímco roce 2018 vyšlo v ČR přes 80 000 článků a reportáží o uprchlících a migrantech, článků a reportáží o změně klimatu, či palčivém českém tématu exekucí vyšlo okolo 20 000 (Prokop 2019). Anselmi (2018) rozděluje mediální populismus na „webpopulism“, který je popsán výše, a „telepopulism“. Právě telepopulismus měl podle Anselmiho vynést do popředí například někdejšího populistického italského premiéra Berlusconiho, který ovládal značnou část médií a hlavních televizních programů.

Současné vlně populismu bezpochyby nahrává aktuální tzv. post-faktická doba, která se vyznačuje tím, že lidé se místo faktů a reálných argumentů rozhodují na základě emocí, dojmů a malebných obrázků. Zprávy a obrázky už nejsou pouze nástrojem k šíření faktu, nýbrž i k šíření emocionálních vjemů. *„Jen málokteré médium dnes odolalo pokušení sejít z trnité cesty faktů a vydat se do země emocí“*, komentuje současný mediální obraz (Alvarová 2017). Průměrný čas lidí strávený na sociálních sítích se zvyšuje. „Výkřiky“ se v médiích, zejména pak na sociálních sítích těší mnohem většímu zájmu

než racionální argumenty. Alvarová (2017) uvádí, že 15 % veškeré komunikace na Twitteru týkající se Brexitu bylo vytvořeno „robotickými trolly“. Lidé se dostávají pod lavinu skandálních kauz a odhalení a pod tíhou populistické kulturně štěpící rétoriky se takřka nezajímají o faktické argumenty (Prokop 2019). Rozvoj mediální gramotnosti a kritického myšlení nestíhá držet krok s rozmachem fake news, poplašnými zprávami a vykonstruovanými lžemi, které jsou čím dál tím sofistikovanější a hůře rozeznatelné od pravdy. Populisté jsou schopni pracovat s diskurzivně a marketingově účinným obviňováním současného establishmentu.

Graf 3: Schéma proměny médií

Zpracování: vlastní, Zdroj: Oxford Handbook 2017

Současnou proměnu médií shrnuje vlastně zpracované schéma v grafu 3, inspirované modelem v Kaltwasser, Taggart, Espejo, Ostiguy 2017. Dané schéma dokládá, že dnešní doba často produkuje namísto „information“ tzv. „infotainment“ (Kaltwasser, Taggart, Espejo, Ostiguy 2017, s. 417). Tzn., že místo opravdové informace vzniká zabarvená zpráva, která od začátku cílí na co největší dosah mezi diváky. Hranice mezi „real information“ a „entertainment“ v dnešní době mizí. To, že politik vytvoří „výkřik“, kterým chce oslovit lidi, média vítají, jelikož i jejich cílem je zisk co největšího počtu diváků. Tato symbióza pak vede ke smutnému závěru, že v mnoha médiích se dostává mnohem více prostoru populistickým výkřikům, nežli reálným informacím (Kaltwasser, Taggart, Espejo, Ostiguy 2017). Nejsilnějším dezinformačním nástrojem, které umocňují tuto proměnu a nemusí podléhat žádné korektnosti či kontrole, jsou právě sociální sítě.

2.5 Vybrané faktory

V této podkapitole jsou na základě předchozí uvedené teorie vymezeny jednotlivé charakteristiky stran a kontextuální faktory, které budou dále vstupovat do analýzy ve druhé empirické části této práce. Nejprve je však nutné vymezit, co to tyto faktory vůbec jsou.

Pro určování kontextuálních efektů dané země je nezbytné definovat pojem „kontext“, tak jak je chápán v této práci. Bernard a Kostecký (2014) uvádějí, že pro typické teorie volebního chování je pojem kontext obecně asociován s rodinou, či sociální třídou jedince. Tato práce však vychází z pojetí kontextu, které zpracoval John Agnew (1996, str. 132, viz také Dostál, Jelen 2018). Tzn., že kontext se týká geografického (prostorového) rozsahu specifických vlivů v rámci teritoriálně vymezené jednotky. Očekává se tedy, že každá teritoriálně vymezená jednotka má svůj specifický kontext. S termínem kontext je tedy v této práci nakládáno, jakožto s „celkem prostorově a časově ohraničených okolností“ (Dostál, Jelen 2018, s. 2). Pojmem kontext je myšlen především obecný kontext dané evropské země, který do jisté míry ovlivňuje volební chování lidí, konkrétně preferenci populistických stran. Agnewovu myšlenku, že prostředí, ve kterém se jedinec dlouhodobě nachází, utváří prostorový kontext, ve kterém se kumulují společné postoje, přesvědčení, názory a volební chování, dále rozvíjí řada dalších autorů (např. Johnston, Pattie 2006; Bernard, Kostecký 2014, Mikešová 2019). Johnston a Pattie ve své práci z roku 2006 definovali hned několik druhů kontextu na odlišných měřítkách. Jedním z nich je kontext na úrovni státu, který podle autorů také vytváří specifický „prostor“, působící na jednotlivé občany. Právě vymezení řádovosti či měřítka, v rámci kterého budou jednotlivé jednotky vymezeny, je klíčové i pro tuto práci. Jelikož je cílem provést makro-geografickou analýzu příčin volby populistů v evropských zemích (tedy mezinárodní srovnání), je prostorový kontext studován právě na úrovni celých států. Tzn., že lze očekávat, že příčiny populismu se budou odlišovat v rámci jednotlivých evropských států. Kvůli zvolenému datasetu se individuální charakteristiky v této práci vztahují k úrovni jednotlivé politické strany. Hlavními faktory, které budou zkoumány na úrovni strany, jsou faktory pramenící z teoretické části této práce a z dat poskytnutých použitým datasetem. Faktory se tak vztahují ke všem analyzovaným evropským politickým stranám a konkrétně se jedná o postoje těchto stran (které identifikovali a ohodnotili experti) k imigraci, o využívání euroskeptické rétoriky, stranickou ideologii, míru nativismu, míru personalizovaného vedení strany a míru zdůrazňování tradičních vs. liberálních hodnot.

2.6 Shrnutí

Teoretické zarámování populismu a objasnění konceptů, které jej do jisté míry zapříčiňují, bylo nezbytné pro další pokračování tohoto textu. V první sekci teoretické kapitoly byla nastíněna konceptualizace populismu a odlišné přístupy autorů k tomuto narůstajícímu fenoménu, přičemž přístup, ze kterého vychází tato diplomová práce, byl analyzován podrobně. Nedílnou součástí první kapitoly byl rozbor potencionálních důsledků, typologie populismu a jeho hlavních znaků. V druhé části teorie se autor přesunul ke stanovení hlavních příčin evropského populismu a k jejich teoretickému zakotvení v odborné literatuře. Na základě vymezení hlavních znaků bude v první analytické části práce s pomocí faktorové analýzy konstruován model měřící míru populismu jednotlivých evropských stran. Naopak na základě teoretické rozpravy o typologii populismu, jeho hlavních znacích a příčinách byly vybrány jednotlivé charakteristiky stran a kontextuální faktory, jejichž vliv na míru populismu bude zkoumán ve druhé analytické části práce, a to za využití regresních rozborů.

3. Data a metody

3.1 Úvod

V této kapitole jsou blíže specifikována data a jednotlivé postupy spolu s jejich metodikou, které byly použity pro dosažení stanovených cílů práce. První část blíže specifikuje hlavní dataset, ze kterého práce vychází, a vysvětluje použité metody a postupy nezbytné pro zodpovězení první hlavní výzkumné otázky a sice jakým způsobem je možné populismus měřit. Druhá část blíže specifikuje zvolenou problematiku klasifikace populismu a opět vysvětluje metodický postup, pomocí kterého bude možné zodpovědět první vedlejší výzkumnou otázku, tedy zda v evropském prostoru dochází ke „smrti“ populismu na úkor krajní pravice. Poslední část této kapitoly je věnována vysvětlení postupů a metodiky, která byla využita k zodpovězení druhé hlavní výzkumné otázky, tedy jakými charakteristikami stran a jakými kontextuálními faktory 24 zemí lze vysvětlit výslednou míru populismu jednotlivých stran.

3.2 Použitý dataset a způsob měření populismu (faktorová analýza)

Pro naplnění cílů předkládané práce je nejprve nezbytné dokázat fenomén populismu změřit. V současném akademickém diskurzu převládají 2 dominantní způsoby či snahy o změření míry populismu. Tím prvním je podrobná analýza politických proslovů, programů, či dokonce tweetů, postů na facebooku a dalších politických zpráv. Ukázkovým příkladem užití této metody je databáze Global Populism Database (GPD 2019), která vznikla v rámci projektu Team Populism pod záštitou britského týdeníku The Guardian. Na základě tohoto datasetu určoval míru populismu u jednotlivých prezidentů a premiérů např. Matthijs Rooduijn (2018). Team Populism vydal několik publikací vycházejících z tohoto datasetu, na jehož vzniku se mj. podílel i C.R. Kaltwasser a několik dalších předních odborníků na problematiku populismu.

Tato práce však bude měřit populismus na základě druhé, více kvantitativní metody, kterou je tzv. „expert data survey“ (EDS). EDS spočívá v dotazování se odborníků/akademiků, kteří se specializují na danou problematiku, a právě z těchto odpovědí vzniká zdrojový dataset pro tuto práci. Novým datasetem v této oblasti se stal tzv. The PopuList (2020), který vznikl spoluprací The Guardianu a několika akademiků (např. Rooduijn, Taggart, Mudde a další). Tento dataset však využívá pouze binární dělení populismu, tedy zda daná politická strana je, či není populistická, a následně rozvádí jeho typologii. Tím zdaleka nejoblíbenějším a nejtypičtějším datasetem pro zjišťování míry populismu se jak v akademickém, tak i neakademickém diskurzu stala databáze CHAPEL HILL EXPERT SURVERY (CHES). Z této klasifikace obvykle vychází například týdeník The Economist, PewResearch a naprostá většina akademických prací využívající měření populismu (včetně Ingleharta, Norrisové atp.). CHES průzkumy analyzují zejména postoje jednotlivých evropských politických stran v otázkách evropské

integrace, ideologie a dalších politických témat (CHES 2020). Z hlediska zkoumání populismu je nevýhodou CHES jeho velká komplexita. V roce 2014 obsahoval tento dataset pouze 2 proměnné, které mohly pomoci k identifikaci míry populismu (ačkoliv např. Inglehart a Norrisová dokázali ve své studii z roku 2016 sestavit z tohoto datasetu model měřící míru populismu, protože se zaměřili především na kulturní rovinu populismu). V roce 2017 vyšel tzv. FLASH CHES, ve kterém už byly celkem 3 proměnné použitelné k identifikaci míry populismu.

Tato diplomová práce vychází ze zcela nového datasetu Populism and Political Parties Expert Survey 2018 (POPPA 2018), který byl prezentován Andrejem Zaslovem na Fifth Prague Populism Conference. POPPA research se zabývá postoji jednotlivých politických stran EU k evropské integraci, jejich ideologií, politickým stylem a dalšími aspekty spojenými s populismem. Na rozdíl od CHES se POPPA soustředí pouze na komponenty nezbytné pro určování míry populismu. Do průzkumu POPPA se zapojilo celkem 293 odborníků. Daný průzkum probíhal mezi dubnem a červnem 2018. Za každou jednotlivou zemi odpovědělo v průměru přibližně 12 akademiků. Přesný počet odborníků, kteří odpověděli v rámci dané země, je uveden v tabulce 2. Výsledný dataset zahrnuje celkem 250 politických stran z 25 zemí Evropské unie (bez Lucemburska a Lotyšska) a naopak je doplněn o Norsko, Švýcarsko a Velkou Británii (celkem 28 evropských zemí). V době psaní této kapitoly je analyzovaný dataset v procesu dokončování a dostupný je pod tzv. embargem. Jeho výsledky zatím nesmí být oficiálně publikovány, bez povolení jeho autorů.

Tabulka 2: Souhrnný počet odborníků odpovídající na dotazník za zemi

Země	Rakousko	Belgie	Bulharsko	Chorvatsko	Kypr	Česká Rep.
Počet odborníků	13	23	6	8	4	11
Země	Dánsko	Estonsko	Finsko	Francie	Německo	Řecko
Počet odborníků	11	10	11	10	18	13
Země	Maďarsko	Irsko	Itálie	Litva	Malta	Nizozemsko
Počet odborníků	14	10	16	6	4	13
Země	Norsko	Polsko	Portugalsko	Rumunsko	Slovensko	Slovinsko
Počet odborníků	4	10	5	10	12	8
Země	Španělsko	Švédsko	Švýcarsko	VB		
Počet odborníků	11	8	10	11		

Zdroj: POPPA 2018; zpracování: vlastní

Stěžejní metodou pro získání výsledného modelu dokládající míru populismu jednotlivých stran byla faktorová analýza, která byla použita pro určení výsledné míry populismu jednotlivých stran. Hlavním obecným cílem faktorové analýzy je pomocí menšího počtu nově vytvořených faktorů vyvozovat

závěry o podstatě vzájemných závislostí původních proměnných (Hendl 2004). Tato metoda tedy umožňuje reprezentovat společnou variabilitu původních proměnných pomocí výsledného faktoru. Výsledný počet faktorů je volen tak, aby došlo k co nejmenší ztrátě informace o variabilitě původních proměnných (Hendl 2004).

Na základě teoretické kapitoly 2.2 *Konceptualizace populismu* bylo vyvráceno velmi časté přesvědčení veřejnosti a mnoha médií o tom, že populismus je stav, kdy politik slibuje něco, co v konečném důsledku není schopen dodržet. Po teoretickém zarámování populismu naopak víme, že tato domněnka může být pouze jednou z mnoha komponent a znaků tvořící jinak velmi složitý a komplexní politickou ideologii zvanou populismus. V teoretické kapitole 2. je uvedeno a blíže specifikováno celkem 16 znaků a komponent, které společně utváří populismus. Autor této práce se domnívá, že nejvýstižnější a nejpodrobnější databází současnosti, která měří jednotlivé komponenty populismu a nabízí tak možnost pomocí faktorové analýzy vytvořit z jednotlivých proměnných výsledný faktor měřící populismus, je databáze POPPA 2018. Souhrnné pojetí znaků a jednotlivých komponent populismu, o kterých hovoří tato práce, a které jsou poskytnuty v datasetu POPPA 2018, uvádí tabulka 3. Zatímco znaky v prvním sloupečku lze považovat za obecně platné jak pro levicový, tak pro pravicový populismus, znaky v druhém a třetím sloupečku jsou již do jisté míry ideologicky podmíněny.

Tabulka 3: Souhrnný výčet znaků populismu (charakteristik stran) zaznamenaný v této práci

Obecné znaky populismu	Znaky spíše levicového pop.	Znaky spíše prav. populismu
Dělení společnosti na obyčejné lidi a zkorumpovanou elitu **	Zdůrazňuje socio-ekonomickou problematiku*	Nativismus a tradiční hodnoty
Chápaní 2 výše zmíněných „tříd“ jako vnitřně homogenní**	Polarizace společnosti	Zdůrazňuje „socio-kulturní hrozby“*
Důraz na vůli lidu**		Xenofobie*
Anti-establishment + anti-elitismus**		
Anti-institucionalismus		
Protekcjonismus		
Emoce převládají nad fakty**		
Image*		
Důraz na více moci do rukou obyčejných lidí**		
Euroskepticismus*		
Zjednodušování**		

* znaky, které se vyskytují v datasetu POPPA 2018

Zdroj: POPPA 2018; vlastní zpracování

** znaky, které se vyskytují v datasetu POPPA 2018 a zároveň vstupují do faktorové analýzy

Dataset POPPA 2018 zahrnuje celkem 13 proměnných, které jsou v souladu s teoretickou částí práce. Některé z nich jsou však komponenty čistě PP, nebo LP a nelze je chápat jako znaky populismu obecného, který chce autor měřit. U jiných proměnných je problematická kategorizace jejich vztahu k populismu. Z tohoto důvodu bylo vybráno 7 proměnných, které jsou v souladu s teoretickou částí práce a ze kterých bude pomocí faktorové analýzy určována míra populismu. První z nich je proměnná „*manicheismus*“, která měří, jak využívá daná politická strana rétoriku, pomocí které dělí společnost na dva nepřátelené tábory, přičemž jeden je ten „dobrý“ a druhý ten „špatný“. Druhou proměnnou vstupující do faktorové analýzy byla proměnná „*homogennost*“, která měří, jak moc je skupina „obyčejných lidí“ v diskurzu politických stran považována za stejnorodou. Třetí proměnná - „*vůle lidu*“ zjišťuje důležitost konceptu „vůle lidu“ v rétorikách jednotlivých stran. „*Přístup k demokracii*“ měří rozdíl v přístupu politických stran k přímé, či reprezentativní demokracii. Další ukazatel - „*antielitismus*“ hodnotí význam anti-establishmentu, tedy vymezování se vůči tzv. elitám a stávajícímu establishmentu. Další z proměnných vstupující do faktorové analýzy je údaj „*jednoduchost*“, který hodnotí, zda vybraná politická strana prezentuje jednotlivá politická rozhodnutí jako velmi jednoduchá, či v celé jejich komplexnosti. Poslední proměnnou je „*emoce*“, jež zaznamenává snahu některých stran cílit spíše na emoce nežli na reálná fakta. Všechny výsledné hodnoty vycházejí z měření na Likertově škále od 0 do 10, přičemž u všech hodnot (až na proměnnou „*jednoduchost*“, která byla otočena) platí, že hodnota 10 = nejvíce populistická a hodnota 0 = nejméně populistická. Výsledná proměnná znázorňující míru populismu každé strany tak vznikla jako výsledné faktorové skóre těchto 7 výše uvedených proměnných.

Tabulka 4: Základní popisná statistika proměnných vstupujících do analýzy

Proměnná	Průměr	Směrodatná odchylka	Minimum	Maximum
Manicheismus*	5,6	1,8	2,1	9,6
Homogennost*	4,8	1,9	0,9	9,6
Vůle lidu*	5,2	2,0	1,4	9,8
Zjednodušování*	5,2	1,8	1,6	9,8
Přístup k demokracii*	5,3	2,0	0,9	9,3
Antielitismus*	4,9	2,5	0,4	9,8
Emoce*	6,1	1,9	1,5	9,9
Ideologie (pol. spektrum)**	5,4	2,4	0,4	10,0
Míra populismu (faktor. skóre)***	0,0	1,0	-1,8	2,2

* proměnné, které vstupovaly do faktorové analýzy

Zdroj: POPPA 2018; vlastní zpracování

** proměnné sloužící ke klasifikaci populismu

*** výsledek faktorové analýzy

Stěžejní částí této seminární práce bylo vytvoření modelu pro změření míry populismu jednotlivých politických stran v 25 evropských zemích. K získání výsledného modelu byla využita metoda faktorové analýzy. Všechny požadavky pro její provedení včetně dostatečného počtu jednotek, dostatečné prokorelovanosti do analýzy vstupujících proměnných, absenci odlehlých hodnot a hodnoty Kaiser-

Meyer-Olkinova testu (KMO), která činí 0,885, byly dodrženy. Výsledné faktorové skóre „míra_populismu“ zachovává celkem 81 % variability sedmi původních proměnných. Výsledný model pro měření míry populismu tak lze označit za dostatečně signifikantní a výstižný. Poměrně vysoké zachování informace původních proměnných ve výsledném faktoru lze zdůvodnit vysokou korelací jednotlivých proměnných, které do analýzy vstupovaly, viz tabulka 5. Podíl zachované variability jednotlivých původních proměnných je znázorněn v následné tabulce 6.

Tabulka 5: Korelace mezi proměnnými vstupujícími do faktorové analýzy

	Manicheismus	Homogennost	Vůle lidu	Přístup k demokracii	Antielitismus	Emoce	Zjednodušování
Manicheismus	1,000	0,754	0,790	0,746	0,801	0,828	0,787
Homogennost	0,754	1,000	0,906	0,695	0,664	0,749	0,713
Vůle lidu	0,790	0,906	1,000	0,778	0,749	0,782	0,750
Přístup k demokracii	0,746	0,695	0,778	1,000	0,913	0,755	0,779
Antielitismus	0,801	0,664	0,749	0,913	1,000	0,780	0,846
Emoce	0,828	0,749	0,782	0,755	0,780	1,000	0,808
Zjednodušování	0,787	0,713	0,750	0,779	0,846	0,808	1,000
Hodnota z diagonály na anti-image matici	0,933	0,852	0,867	0,860	0,826	0,943	0,929

Zdroj dat: POPPA 2018; vlastní výpočet

Tabulka 6: První výsledky faktorové analýzy

Výsledná matice faktorových zátěží		Podíl zachované variability jednotlivých proměnných
Název proměnné	Faktorová zátěž	
antielitismus	0,91	0,83
vůle lidu	0,91	0,83
manicheismus	0,91	0,82
emoce	0,90	0,82
jednoduchost	0,90	0,81
přístup k demokracii	0,90	0,81
homogennost	0,87	0,75

Zdroj: POPPA 2018; vlastní výpočet

3.3 Klasifikace populismu (Analýza rozptylu a Kruskalův-Wallisův test)

Pro ověření Muddeho hypotézy o smrti populismu na úkor krajní pravice bylo nezbytné nejprve vytvořit klasifikaci politických stran z hlediska jejich ideologie, což bylo provedeno v teoretické části. V dalším kroku je nezbytné porovnat jednotlivé typy populismu, pro což byla použita metoda Analýza rozptylu (ANOVA) a Kruskalův-Wallisův test (KW test). Tyto metody jsou použity s cílem zjistit, zda je rozdíl mezi LP, SP a PP u úspěšných populistických stran statisticky významný, nebo ne. Pro vytvoření klasifikace populismu vychází tato práce z proměnné „ideologie“ poskytnuté v POPPA datasetu. Autoři datasetu se v rámci EDS mj. ptali odborníků na klasifikaci všech 250 stran z hlediska jejich politické ideologie. Tato proměnná byla stejně jako ostatní měřena na Likertově škále od 0 do 10, přičemž 0 je maximální hodnota vyjadřující levice a 10 nejvyšší hodnota pro pravici. Tato proměnná byla následně překódována na proměnnou „ideologie_3“, kde levice odpovídá hodnotám $0 \leq 3$, střed $3,1 - 6,9$ a pravice $7 \leq 10$. Toto vymezení je zcela klíčové pro konečný výsledek.

Analýza rozptylu (ANOVA)

ANOVA je statistickou metodou, která se využívá zejména při testování hypotéz o středních hodnotách. Jedná se o určité zobecnění dvouvýběrového T-testu, avšak v tomto případě se testují průměry více než dvou hodnot. Hendl (2004, s.338) konstatuje, že základní funkce analýzy rozptylu tkví v „posouzení hlavních a interakčních efektů kategoriálních nezávislých proměnných na závisle proměnnou kvantitativního typu“. V této diplomové práci byla použita tzv. One-Way ANOVA, jelikož do analýzy vstupoval pouze jeden faktor a tím byla proměnná „ideologie_3“. Kardinální, tedy závislou proměnnou vstupující do analýzy, byla „Míra_populismu“, která vznikla z předchozí faktorové analýzy. Leveneho test, zkoumající shodnost rozptylů, vyšel na 5 % hladině významnosti signifikantní, a proto bylo možné pokračovat v samotné ANOVě.

Jednou z dalších podmínek nezbytnou pro provedení testu ANOVA je normalita dat. Normální neboli Gaussovo rozdělení u analyzovaných proměnných bylo potvrzeno především testem Kolmogorova-Smirnova. Ten na 5 % hladině významnosti nezamítl nulovou hypotézu (která říká, že data mají normální rozdělení), což znamená, že analyzovaná data mohou mít normální rozdělení. Základní popisnou statistiku a výsledky Kolmogorova-Smirnova testu uvádí tabulka 7., znázorňující výsledky pouze za 50 úspěšných populistických stran, ze kterých byla tvořena výsledná analýza.

Tabulka 7: Popisná statistika klasifikace populismu

	Výsledky Kolmogorova-Smirnovova testu			Popisná statistika		
	Jednotlivá politická spektra	Signifikance	Počet stran	Minimum	Maximum	Průměr
Míra populismu	levice	0,20*	14	0,34	1,90	0,96
	střed	0,20*	10	0,34	1,82	1,05
	pravice	0,08	26	0,34	2,21	1,48

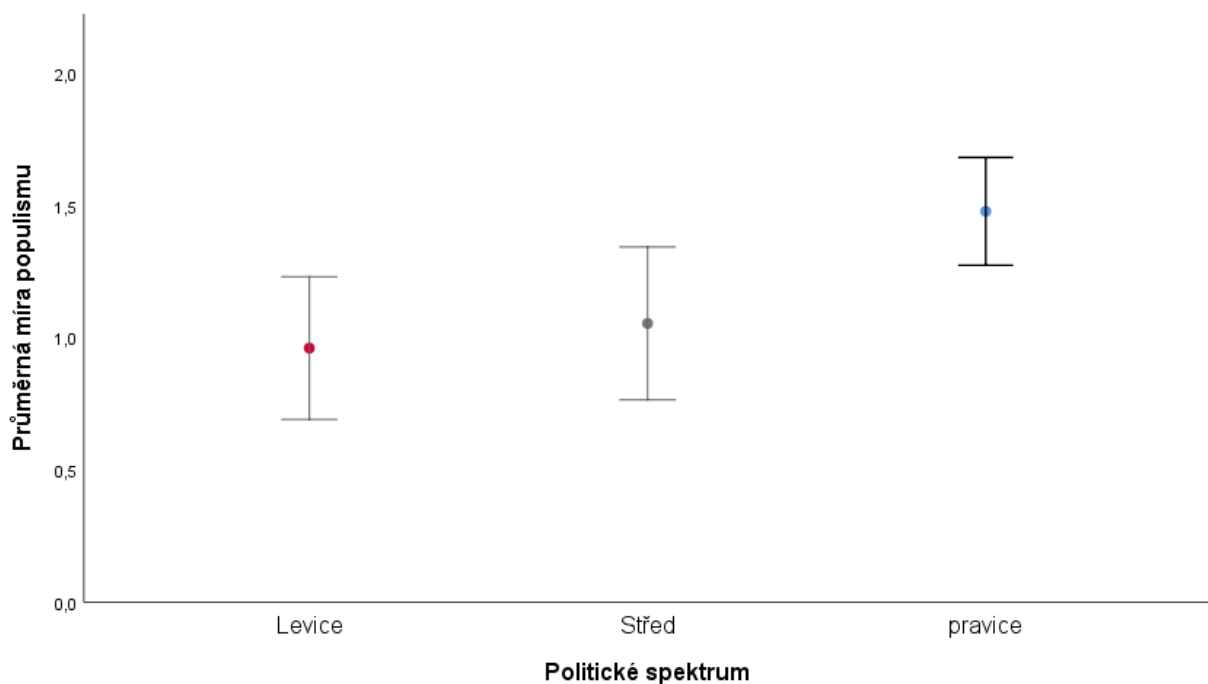
* Toto je spodní hranice skutečné signifikance

Kruskalův-Wallisův test (KW test)

Předpoklad, že data mají normální rozdělení, je možné ověřit několika způsoby. Právě tyto ostatní způsoby jako výsledná podoba box-plotů, histogramů, hodnot u špičatosti a šikmosti, které vyšly na pomezí normality dat, vedly autora k ověření metody ANOVA její neparametrickou obdobou – Kruskalovým-Wallisovým testem (KW test). Druhým zásadním důvodem pro provedení KW testu je malá robustnost, resp. malý počet pozorování analyzovaného souboru dat, viz tabulka 7.

Kruskal-Wallisův test zkoumá hypotézu o shodě více než dvou rozdělení, či mediánů (středních hodnot) v nezávislých výběrech. Neparametrické testy obecně mají sice nižší průkaznost, ale vyšší šíři použití, a právě proto je KW test vhodným způsobem pro ověření výsledku ANOVA. Graf 4, vytvořený v rámci popisné statistiky, naznačuje, že rozdíl v míře populismu u PP stran oproti LP a SP stranám bude statisticky významný.

Graf 4: Průměrná míra populismu jednotlivých politických stran

Zdroj dat: POPPA 2018; Zpracování: vlastní

3.4 Příčiny populismu (vícenásobná regresní analýza)

Pro odhalení příčin populismu je použita vícenásobná regresní analýza. Tato analýza je provedena ve dvou krocích, jelikož proměnné vstupující do této analýzy odpovídají dvěma odlišným kontextům, resp. úrovním. Tou první je úroveň úroveň jednotlivých úspěšných populistických stran, kterých je celkem 50. Po provedení analýzy na této úrovni bude provedena druhá vícenásobná regresní analýza, do které budou kromě charakteristik stran vstupovat i proměnné kontextuální, tedy proměnné měřící celkový kontext země, ve které strany fungují, nikoliv pouze jedné strany. Pomocí porovnání výsledků

bude možné určit, jak velkou roli na výslednou míru evropského populismu hrají charakteristiky dané populistické strany a jak velkou roli naopak hraje kontext národní (tedy kontext jednotlivých zemí). Zároveň tato analýza odhalí, které konkrétní proměnné ovlivňují výslednou míru evropského populismu nejvíce.

Metoda vícenásobné regresní analýzy se využívá pro analýzu vztahů mezi větším počtem nezávisle proměnných a jednou závisle proměnnou. Jedná se o sofistikovanou statistickou metodu, která se snaží na rozdíl od jednoduché regrese zohlednit provázanost jednotlivých proměnných, jejich vzájemnou interakci a multideterminaci, které jsou typické zejména ve společensky zaměřených analýzách. Metoda vychází z níže uvedeného vzorce, kde „Y“ je závisle proměnná, tedy proměnná, jejíž hodnoty se snažíme předpovídat, „a“ je konstanta, ukazatelé „b“ jsou jednotlivými parciálními regresními koeficienty a „X“ jsou hodnoty znázorňující jednotlivé nezávislé proměnné. (Rabušič 2004)

$$Y = a + b_1 \cdot X_1 + b_2 \cdot X_2 + b_3 \cdot X_3$$

3.4.1 Faktory na úrovni stran

Hlavním cílem je za využití metody vícenásobné regrese vytvoření Modelu 1, který ukáže, jakým způsobem ovlivňují vybrané charakteristiky politických stran výslednou míru populismu jednotlivých stran. Na základě teoretické rozpravy a v kombinaci s dostupnými daty bylo určeno celkem 6 charakteristik na úrovni stran, které by mohly mít vliv na výslednou míru evropského populismu. Konkrétními zkoumanými proměnnými jsou:

1. *Politická ideologie* – je možné, že ideologie podmiňuje výslednou míru populismu?
2. *Postoje strany k imigraci* – bude mít ve výsledném modelu proti-imigrantská rétorika vliv na míru populismu dané strany?
3. *Míra euroskepticismu* – bude výsledná míra populismu ovlivněna mírou euroskepticismu dané strany?
4. *Nativismus* – může podle výsledného modelu úroveň nativismu dané strany podmiňovat její míru populismu?
5. *Tradiční vs. liberální postoje* – potvrdí se, že strany s větším důrazem na tradiční postoje budou statisticky významně ovlivňovat míru populismu?
6. *Personalizované vedení strany* – může podle výsledného regresního modelu individualistické vedení strany statisticky významně podmiňovat výslednou míru populismu?

Všechny zmíněné individuální proměnné poskytuje dataset POPPA 2018 a jejich bližší specifikace se nachází v kapitole 2 (Teoretické zarámování populismu), jelikož byly vybrány právě na základě teoretické části práce. Tyto proměnné byly měřeny na Likertově škále, kde 0 je nejméně a 10 nejvíce. V případě *politické ideologie* značí hodnota 10 krajní pravici a 0 krajní levici a u proměnné *liberální vs.*

tradiční postoje značí hodnota 10 maximální míru liberalismu a 0 maximální míru tradicionalismu. V případě proměnné měřící postoje k imigraci je osa obrácená, tedy 0 znamená nejvíce odmítavé postoje, zatímco 10 ty nejvíce benevolentní.

Do této analýzy vstupuje celkem 6 proměnných a 50 jednotek (politických stran). Poučky o dostatečném množství pozorování pro „bezpečnou“ aplikaci vícenásobné regrese se napříč odbornou literaturou liší. Budeme-li vycházet ze spodní hranice (5-10 pozorování na jednu proměnnou) některých těchto pouček, tak lze konstatovat, že předpoklad o dostatečném množství pozorování je pro tuto analýzu dodržen. Normalita dat byla na 5 % hladině významnosti potvrzena u proměnných *míra euroskepticismu* a *personalizované vedení strany*. Box-plot a histogram naznačují, že proměnná *postoje strany k imigraci* balancuje na pomezí mezi ne/normalitou. Zbylé tři proměnné nemají normální rozdělení, avšak při jejich bližší analýze nebyly odhaleny nikterak zvlášť odlehle hodnoty, a proto i s ohledem na celkový počet pozorování mohou být použity pro účely vícenásobné regresní analýzy. Hodnota Kolmogorova-Smirnova testu u jednotlivých proměnných je znázorněna v tabulce 8, kde se nachází i základní popisná statistika k první vícenásobné analýze. Podle průměrů lze usuzovat, že většina z padesáti analyzovaných úspěšných populistických stran naplňuje hlavní znaky populismu stanovené v teoretické části. Strany jsou spíše pravicově orientovány, poměrně razantně odmítají imigraci, jsou euroskeptické, využívají nativistickou rétoriku, jsou spíše hodnotově konzervativní a velmi často mají silně personalizované vedení. Otázkou, kterou zodpoví vícenásobný regresní model, však zůstává, zda mohou být tyto znaky považovány i za faktory podmiňující výslednou populistickou rétoriku jednotlivých stran.

Tabulka 8: Popisná statistika pro vícenásobnou regresi na individuální úrovni

Proměnná	Hodnota KM testu	Min.	Max.	SO	Průměr
Stranická ideologie	<0,001	0,6	9,6	3,1	5,9
Postoje strany k imigraci	0,029	0,0	9,5	2,7	3,1
Míra euroskepticismu	0,192	2,3	10,0	2,1	6,7
Nativismus	<0,001	1,4	9,9	3,0	6,6
Tradicionalismus vs Liberalismus	<0,001	0,2	9,8	2,8	3,8
Personalizované vedení strany	0,081	4,3	10,0	1,6	7,9

Pozn.: KO = Kolmogorův-Smirnovův test a SO = směrodatná odchylka, N=50

Zdroj: POPPA 2018; vlastní zpracování

Během následné vícenásobné regrese došlo kvůli vysokým hodnotám multikolinearity k odstranění proměnných *nativismus* a *stranická ideologie*. Problematika multikolinearity je komplexní statistickou záležitostí a různé studie definují nejvyšší možnou prokorelovanost jinak. Tato práce se řídí obvyklým vymezením, kde tzv. hodnota VIF (Variance Inflation Factor) nesmí přesáhnout hodnotu 5, jinak je považována za příliš problematickou (Rabušič 2004).

3.4.2 Faktory na kontextuální úrovni

Hlavním cílem je v tomto bodě vytvoření Modelu 2, který bude na rozdíl od modelu předchozího zkoumat vliv vybraných kontextuálních faktorů na výslednou míru populismu daných stran. Kontextuálním faktorem se rozumí taková proměnná, která odpovídá úrovni celé dané země (nikoliv politické strany). Do této analýzy vstupuje oproti analýzám předchozím celkem 24 jednotek, respektive evropských zemí. Jedná se o členské země EU kromě Lotyšska, Malty, Kypru a Lucemburska, pro které nebyla data, avšak obohacené o Švýcarsko. Velká Británie do analýzy nevstupuje, jelikož podle výsledků první faktorové analýzy se v ní nenachází žádná úspěšná populistická strana (strana UKIP nebyla klasifikována jako úspěšná, viz kapitola 4.2.2.). Na základě teoretické rozpravy bylo vybráno celkem 14 kontextuálních faktorů, u kterých se očekává, že mohou nějakým způsobem ovlivňovat míru populismu u politických stran na úrovni zemí. Z těchto 14 kontextuálních faktorů je nejdříve nezbytné vybrat na základě párových korelací a multikolinearity ty nejvhodnější, které budou vstupovat do výsledného Modelu 3. Samotná tvorba Modelu 2 je v této práci umístěna především kvůli snaze získat vhodné kontextuální faktory, které budou vstupovat do třetí a poslední regresní analýzy kombinující faktory charakterizující jednotlivé strany a kontextuální faktory.

Prvních pět kontextuálních faktorů vychází z dat a výzkumu (Eurobarometr 2016a; Dostál 2020), který měřil percepci migrace, terorismu, ekonomické situace, nezaměstnanosti a dalších ekonomických ukazatelů v jednom (ceny bydlení, inflace, penze a daně). Otázka tazatelů zněla: *Jakým dvěma nejzávažnějším problémům podle tebe aktuálně čelí Evropská unie?* To znamená, že výsledné hodnoty v datasetu jsou uvedeny v procentech. Čím více procent hodnota má, tím je větší strach a negativnější percepce dané problematiky. Šestý kontextuální faktor měřící percepci globalizace vychází z dat a z Eurobarometru (2016b; Dostál 2020) a pomocí otázky, *zda ohrožuje globalizace národní identitu*, zjišťoval postoje obyvatel ke globalizaci. Data týkající se veřejného názoru, tedy percepcí obyvatel, jsou zprostředkovány především díky datatestu (Dostál 2020), který vychází z jednotlivých výzkumů Eurobarometru. S ohledem na Teoretické zarámování práce je očekáváno, že země s negativnějšími percepcemi budou spíše tíhnout k volbě populistů. Ostatními kontextuálními faktory jsou:

- podíl imigrantů na počet obyvatel dané země (UN 2019), který je uváděn v procentech
- úroveň vzdělání – procento lidí, které úspěšně ukončilo vysokoškolské vzdělání – jedná se pouze o věkovou skupinu 30-34 (Eurostat 2018d), průměrný věk v absolutních hodnotách (CIA 2019) a
- religiozita v procentech – resp. kolik % z dospělé populace je silně věřící (PRC 2018)

- nezaměstnanost v procentech (Eurostat 2018a), dále pak úroveň HDP (PPS) na obyvatele v porovnání se střední hodnotou 100 (Eurostat 2020b) a růst HDP (Eurostat 2020c) - procentuální nárůst za rok 2018
- míra postmaterialismu měřená podle metodiky World Values Survey (WVS 2014; Dostál 2020)

V tomto bodě je nezbytné zmínit, že u tohoto modelu došlo k nedodržení předpokladů dostatečného pozorování, jelikož do analýzy vstupovalo celkem 14 proměnných na 24 pozorování. Navzdory tomu výsledný Model 2 splnil hlavní účel a posloužil k rozhodnutí, které kontextuální faktory na základě společné multikolinearity ne/zařadit to následného regresního Modelu 3, který bude kombinovat faktory individuálních stran i kontextuální. Z důvodu vysoké multikolinearity nebudou do závěrečného modelu vstupovat *percepce ekonomické situace, percepce nezaměstnanosti a míra postmaterialismu* v dané zemi. Všechny ostatní proměnné lze považovat za statisticky dostačující pro vstup do třetí a poslední regresní analýzy. Úplným závěrem této podkapitoly je důležité připomenout, že kontext nemusí být pouze národní, ale přirozeně také regionální či lokální. Jelikož se tato práce soustředí na makrogeografickou analýzu, nejsou v ní proměnné týkající se nižších měřítek zařazeny, ačkoliv mohou být u jednotlivých případů významné.

3.4.3. Faktory na úrovni stran a na kontextuální úrovni

Výsledný regresní Model 3 umožní hodnotit roli kontextu na roli charakteristik stran, jelikož ke čtyřem charakteristikám z Modelu 1 budou přidány faktory kontextuální z Modelu 2. Kvůli vysoké multikolinearitě jednotlivých proměnných byly do výsledného modelu přidány pouze dva kontextuální faktory. Výsledný model se tak skládá z šesti proměnných: *míra euroskepticismu, personalizované vedení strany, postoje strany k migraci, důraz na tradiční/liberální hodnoty, průměrný věk a percepce terorismu potažmo bezpečnosti*. Všechny proměnné vstupující do analýzy a bližší popisná statistika již byly zmíněny v předchozích dvou podkapitolách.

3.5 Shrnutí

Pomocí 7 proměnných vstupujících do faktorové analýzy bude vytvořen souhrnný graf měřící míru populismu jednotlivých evropských politických stran, který zodpoví první hlavní výzkumnou otázku. Tyto strany jsou následně pomocí proměnné „*ideologie*“ poskytnuté datasetem POPPA 2018 klasifikovány z hlediska jejich politické ideologie. K ověření vedlejší výzkumné otázky týkající se klasifikace stran bude použita statistická metoda ANOVA a její neparametrická obdoba Kruskal-Wallisův test. K označení příčin vedoucích k vysvětlení výsledné míry populismu jednotlivých úspěšných populistických stran v Evropě, a zároveň tedy k objasnění druhé hlavní výzkumné otázky, bude použita vícenásobná regresní analýza. Ta bude nejdříve analyzovat jednotlivé charakteristiky stran a následně bude rozšířena o teoreticky vymezené kontextuální faktory.

4. Výsledky měření a jejich typologická dekonstrukce

4.1 Úvod

Hlavním cílem čtvrté kapitoly je prezentovat úvodní výsledky statistické analýzy dat. První část kapitoly prezentuje výsledný graf měřící míru populismu u 228 analyzovaných evropských politických stran. Podkapitola 4.2.2. následně vymezuje a detailně analyzuje pouze úspěšné populistické strany, přičemž zodpovídá první hlavní výzkumnou otázku, tedy které evropské země lze označit za nejpopulističtější. Naopak druhá část této kapitoly se blíže zabývá klasifikací populismu z hlediska inklinace stran ke konkrétní politické ideologii a zodpovídá vedlejší výzkumnou otázku, zda skutečně v evropském prostoru dochází ke „smrti“ levicového populismu na úkor pravicového.

4.2 Míra populismu v analyzovaných evropských zemích

4.2.1 Populistické strany

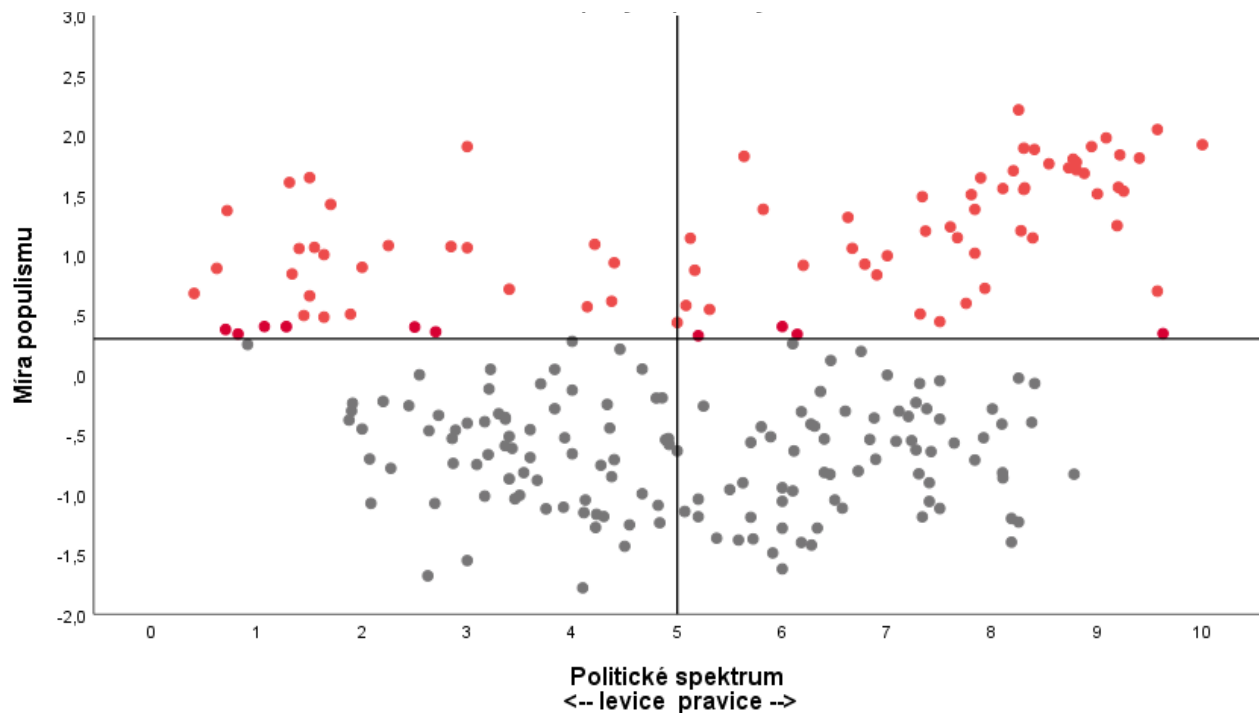
Stěžejní částí této diplomové práce je vytvoření modelu pro změření míry populismu jednotlivých politických stran ve 28 evropských zemích. Řešení této problematiky je ukázáno v grafu 5, který zobrazuje míru populismu analyzovaných evropských stran a zároveň jejich pozici z hlediska politické ideologie. Za populistickou stranu může podle výsledku analýzy být označeno 85 evropských politických stran z celkových 228⁴. To znamená, že přibližně každá třetí evropská strana je podle výsledků analýzy populistická. Model bezpochyby dokládá závažnost týkající se evropského nárůstu populistické nabídky a dokumentuje důležitost současného intenzivního zkoumání populismu, jelikož zastoupení populistických stran ve sledovaných evropských zemích je alarmující.

Autor je si vědom, že nejen ze statistického hlediska není konstruování přesných „hranic a linií“, mezi tím, co populismus je a co není, optimální. Pro naplnění cílů této práce je však vytvoření striktní hranice mezi populismem a „nepopulismem“ stěžejní. Z tohoto důvodu byla pro klasifikaci úspěšných a neúspěšných populistických stran zvolena tato metoda, která vychází z výzkumu Ingleharta a Norrisové (2016), namísto vypočítání vážených průměrů. Právě na základě rešerše odborné literatury a především na základě výzkumů Ingleharta a Norrisové (2016,2019), kteří tvořili model měření populismu stejnou metodou, pouze z jiných a méně podrobných dat, se autor rozhodl stanovit hranici mezi populistickou a nepopulistickou stranou na hodnotu 0,3 (strany s hodnotou vyšší než 0,3 jsou v grafu 5 označeny červenou tečkou). Inglehart a Norrisová (2016), kteří se ve své studii vycházeli z CHES dat, došli k závěru, že populistických stran je v EU 80. Databáze The PopuList

⁴ U 22 politických stran (jedná se především o „méně významné strany“ z celoevropského kontextu) nebyla výsledná hodnota míry populismu zjištěna, kvůli chybějícím hodnotám některých proměnných nezbytných pro konstrukci faktorové analýzy. Výsledný graf tedy vyobrazuje 228 stran, nikoliv původních 250.

(2020) klasifikuje jako populistickou stranu celkem 82 politických stran EU. S ohledem na tato srovnání se výsledek analýzy měření populismu v této práci jeví být reliabilním.

Graf 5: Výsledky měření míry populismu 228 analyzovaných stran

Zdroj dat: POPPA 2018, vlastní výpočet

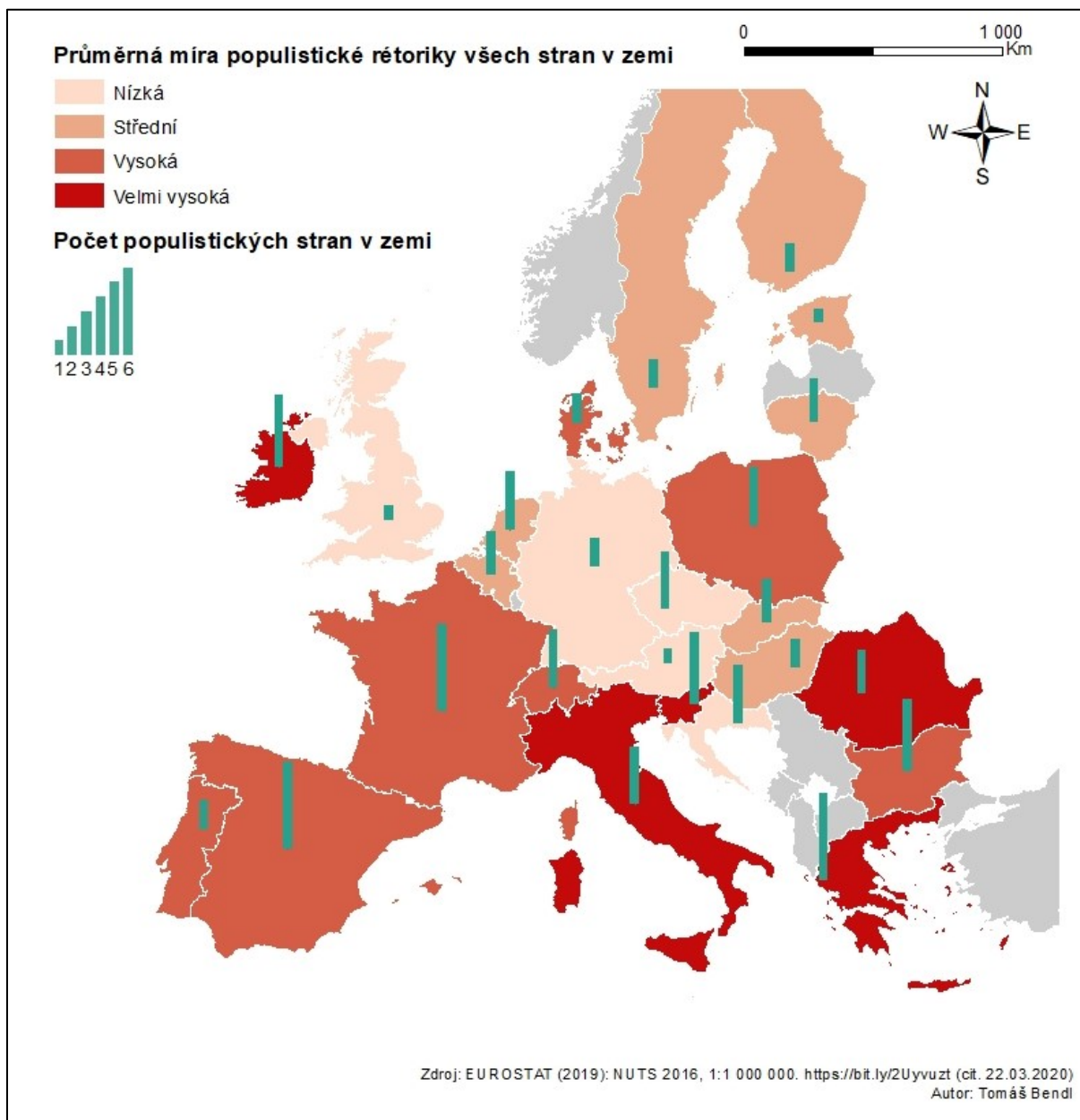
Prvenství, ve smyslu té nejvíce populistické evropské strany v daném souboru, zaujala nizozemská strana Geerta Wilderse (Strana za svobodu). Tu následují česká Svoboda a přímá demokracie Tomia Okamury, slovenská Lidová strana naše Slovensko, řecký Zlatý úsvit, německá Alternativa pro Německo a další. S ohledem na širokou populistickou nabídku, kterou výsledný graf 5 dokládá, není divu, že v rukou populistů končí každý čtvrtý evropský hlas (Turek 2018).

Na úrovni zemí se z hlediska průměrných hodnot populismu dají za 3 nejvíce populistické označit Slovinsko, Itálie a Řecko. Fráze „nejvíce populistické“ však může být v tomto ohledu zavádějící, jelikož průměr míry populismu za jednotlivé země nic neříká o úspěšnosti samotných populistických stran, pouze o jejich míře populismu, viz následující interpretace mapy 1.

Mapa 1 znázorňuje především populistickou nabídku v dané zemi. Intenzita barvy odpovídá míře populismu a výška sloupečku odpovídá počtu populistických stran v dané zemi. Čím sytější barva, tím populističtější politické strany v jednotlivé zemi jsou, a čím vyšší je výška sloupečku, tím více populistických stran se dané zemi vyskytuje. Výsledná míra populismu pro jednotlivé země byla spočítána jako podíl mezi součtem míry populismu jednotlivých stran a jejich počtem v dané zemi. Všechny hodnoty vychází z datasetu POPPA 2018 a z výsledků předchozí faktorové analýzy. Klíčovým

uvědoměním při interpretaci této mapy musí být, že nic neříká o reálné úspěšnosti populistických stran, jelikož pouze sumarizuje populistickou nabídku (výslednou míru populismu).

Mapa 1: Populistická nabídka

Zpracování: vlastní; Zdroj dat: POPPA 2018

Větší populistická nabídka je obecně patrnější v jižní Evropě, zatímco směrem na sever populistické rétoriky ubývá. Vysoká hodnota míry populismu v Itálii je tvořena především čtyřmi stranami. Konkrétně se jedná (seřazeny sestupně podle míry populismu) o: Hnutí Pět Hvězd, Liga Severu, Bratři Itálie a Vzhůru Itálie, kterou založil Silvio Berlusconi. Zejména první tři jmenované strany využívají silně populistickou rétoriku, a proto je italská populistická nabídka tak vysoká. Podobná situace se vyskytuje v Řecku, kde se jmenovitě jedná o strany Zlatý Úsvit, Popular Unity, Nezávislí Řekové, Syriza

a Komunistická strana Řecka (opět seřazeny sestupně podle míry populismu), které táhnou řeckou populistickou rétoriku značně nahoru. Podle výsledného modelu se na prvním místě z hlediska míry populismu velmi těsně před Itálií a Řeckem pohybuje Slovinsko. Oproti Itálii a Řecku je tu však jeden velký rozdíl, jelikož Slovinci nemají žádnou extrémně populistickou stranu. Jako nejvíce populistická slovinská strana vyšla Slovinská demokratická strana. Další 4 strany, které byly klasifikovány jako populistické, také používají populistickou rétoriku, avšak ve srovnání například se Zlatým Úsvitem či M5S pouze ve velmi omezené míře. Slovinsko tak v mapě dominuje svojí mírou populismu, jelikož mu chybí větší počet výrazně nepopulistických stran, které by celkový průměr směřovaly dolů. Z prostorového hlediska je dále relativně zajímavý klastr Německa, Česka, Rakouska a od nich Slovinskem odděleného Chorvatska, ve kterých vychází nízké hodnoty populistické rétoriky.

Již výše bylo uvedeno, že mapa 1 značí čistě populistickou nabídku, nikoliv úspěšnost jednotlivých populistických stran. Tento fakt je názorně vidět při srovnání hodnot mezi mapou 1 a mapou 2 například u Česka. Zatímco první mapa znázorňuje u Česka obecně nízkou míru populismu, druhá mapa značí alarmující úspěšnost českých populistických stran. Nízká míra populismu v první mapě je způsobena tím, že je v Česku relativně hodně stran s velkou mírou „nepopulismu“, které výslednou hodnotu míry populismu táhnou dolů. Dataset zahrnuje celkem 11 českých politických stran, přičemž populistické jsou 4. Většina ze zbylých 7 má velmi nízké hodnoty u míry populismu, a proto se Česko z mapy jeví jako země s malou populistickou nabídkou. Úspěch populistických stran v Česku, který mapa 1 neznázorňuje, je však zcela zásadní, jelikož v posledních parlamentních volbách získali populisté v součtu celkem 48,4 % volebních hlasů, což znamená, že přibližně každý druhý Čech, který se účastnil voleb, volil populistu. Opačným příkladem může být Irsko, které ukazuje, že nadprůměrná populistická nabídka a obecně silná populistická rétorika nemusí nutně znamenat samotnou úspěšnost populistických stran.

To samé platí i pro hodnocení výsledného kartodiagramu. Výška sloupečku v mapě 1 udává čistě populistickou nabídku ve smyslu počtu populistických stran v dané zemi, nikoliv jejich úspěšnost. To je možné demonstrovat na příkladu Maďarska, které má pouze 2 populistické strany, a proto je výška sloupečku malá. Úspěšnost těchto dvou stran je však zcela kritická, viz mapa 2. Obdobná problematika se vyskytuje u většiny států vyobrazených v mapě 1. Z tohoto důvodu je nezbytné ji interpretovat obezřetně a s uvědoměním, že znázorňuje pouze populistickou nabídku ve vybraných evropských zemích, nic víc.

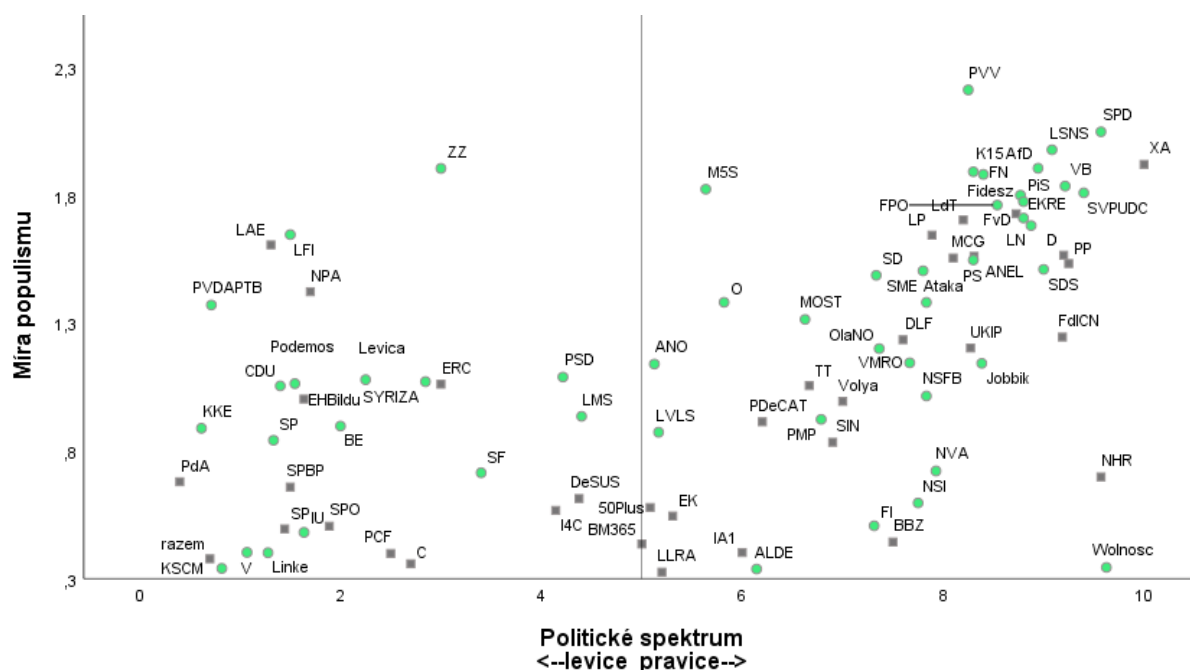
V některých případech však mapa naopak poukazuje na pozitivní vztah mezi populistickou nabídkou a skutečnou úspěšností populistických stran. Tato souvislost není v této práci statisticky zkoumána, avšak alespoň vizuálně je možné ji sledovat například u Itálie, Řecka, Polska a dalších.

4.2.2. Úspěšné populistické strany

Tato podkapitola, na rozdíl od předchozí, blíže analyzuje **úspěšné** populistické strany. „Úspěšná populistická strana“ je v této práci definována jako strana, která dosáhla v posledních národních parlamentních volbách více než 5 % hlasů. Tato definice je do určité míry zjednodušující, avšak autor si je tohoto zjednodušení vědom. Zvolené pojetí může nedostatečně reflektovat vliv, který daná politická strana má na aktuální dění v dané zemi. Druhým nedostatkem je fakt, že rozložení stran ve využitém datasetu v některých případech neodpovídá rozložení politických stran v daných parlamentních volbách. Jiným případem je situace, kdy strany, které jsou v datasetu vedeny jednotlivě, kandidovaly do voleb v rámci širší koalice. Tento případ byl vždy vyhodnocen s přihlédnutím k širšímu kontextu dané země a složení konkrétní koalice (zda v koalici převládaly populistické strany, nebo ne). Posledním metodickým problémem tohoto vymezení je rozdíl volebních systémů mezi sledovanými zeměmi, např. Francie a zejména Velká Británie. Toto vymezení je i přes svá úskalí pro účely naplnění cílů předkládané práce dostačující.

Souhrn pouze populistických evropských stran znázorňuje graf 6. Zelená kolečka značí úspěšné populistické strany a šedé čtverečky ty neúspěšné. Úspěšných populistických stran je 50 z celkových 85. To znamená, že valná většina z evropských populistických stran je zároveň úspěšná. I toto zjištění je, zejména při uvědomění si možných důsledků populismu, závažné. Zde je klíčové zjištění, že celkový průměr volební úspěšnosti analyzovaných populistických stran činí 29,3 %. To znamená, že přibližně každý třetí evropský volič volí populistickou stranu.

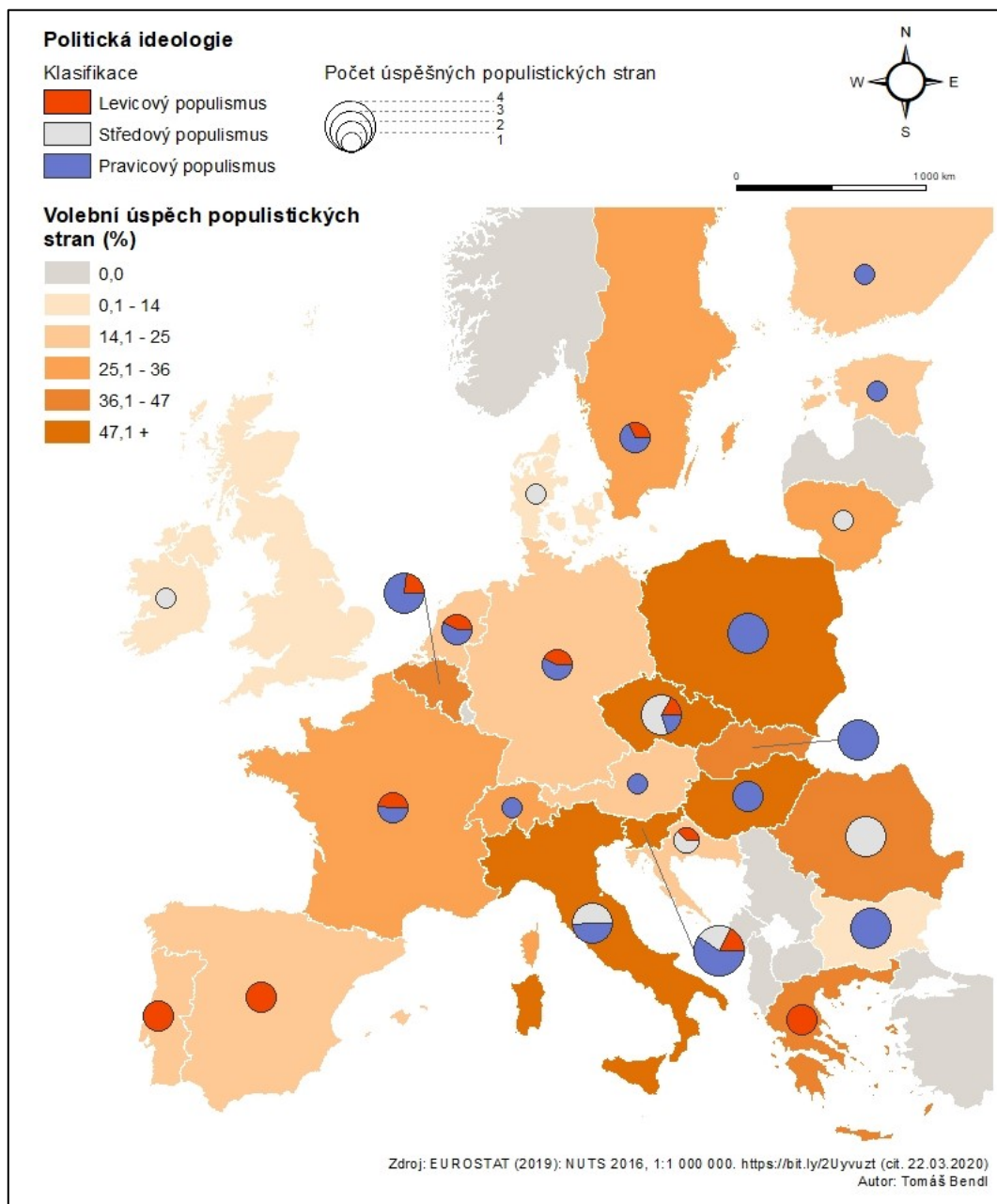
Graf 6: Klasifikace analyzovaných stran podle úspěšnosti

Zdroj: vlastní výpočet; data: POPPA 2018

Výsledky této statistické analýzy dat jsou dále analyzovány z hlediska evropského prostorového kontextu, viz mapa 2. Ta intenzitou barvy znázorňuje úspěšnost padesáti populistických stran v 25 sledovaných zemích a kartodiagramem naznačuje počet a politickou ideologii těchto stran. Výsledný kartodiagram vznikl přepočítáním relativních hodnot z proměnné z datasetu, která na Likertově škále analyzovala politické spektrum jednotlivých stran, na hodnoty absolutní. Šedé označení popsáno v legendě jako 0,0 znamená, že pro danou oblast nebyla dostupná data. Míra úspěchu populistických stran byla vypočítána jako součet volebních preferencí všech populistických stran v dané zemi v posledních národních volbách do poslanecké sněmovny.

Mapa 2.: Úspěšnost populistických stran a jejich klasifikace

Zpracování: vlastní; Zdroj dat: POPPA 2018

Za nejvíce populistickou evropskou zemi lze označit Maďarsko. Zde byly pouze dvě pravicově populistické strany (Fidesz a Jobbik) schopny v součtu získat 68 % veškerých hlasů, přičemž 49,3 % patřilo Orbánově euroskeptické a nativistické straně Fidesz. Ve srovnání s ostatními zeměmi je situace v Maďarsku kvůli Orbánovu příklonu k autoritářství značně specifická. Tento trend směřování Maďarska z demokratického systému v systém semi-autoritativní je blíže popsán v rámci kapitoly 2.2.

Mezi další dvě země, kde volební podpora přesáhla více než polovinu hlasů, patří Slovinsko (59 %) a Itálie (54 %). Vysoká úspěšnost populistických hnutí v těchto dvou zemích do velké míry reflektuje jejich vysokou populistickou nabídku, viz mapa 1. V případě Slovinska může tak vysoká hodnota být způsobena zejména tím, že výsledky faktorové analýzy označily za alespoň částečně populistickou stranu pět z celkových osmi slovinských stran. Naopak Itálie je zemí se značnou populistickou tradicí, do které lze zařadit například i bývalého ikonického populistu Silvia Berlusconiho. Výzkum Team Populism publikovaný na The Guardian, který sleduje mj. i dynamiku populismu, dokládá, že Itálie konstantně dominuje evropskému populismu po dobu posledních 20 let (Henley, 2018).

Přesně polovina veškerých volebních preferencí šla do rukou populistů v Polsku. Tato země se svým politickým počínáním začíná čím dál tím více podobat Maďarsku. Zmíněná podoba spočívá především v naprosté dominanci jedné politické strany (Právo a spravedlnost 43,6 %), která byla mj. zvolena především díky kontroverzní a velmi štedré předvolební sociální politice. Další podobností je snaha o ovládnutí soudní moci (potencionální eroze demokracie), což má za následek konflikty s Evropskou unií (posilování euroskeptických tendencí v zemi).

Alarmující hodnoty populistického úspěchu je v neposlední řadě možné sledovat v České republice, kde populistické strany získaly v posledních parlamentních volbách celkem 48,3 % hlasů. I toto číslo je úspěch především jedné strany (ANO – 29,6 %), které se daří úspěšně kombinovat hned několik populistických prvků napříč všemi možnými politickými spektry, jelikož úspěšně razí tzv. „catchall party“ strategii. Jedná se o kombinaci správně cíleného politického marketingu a populistických počínů Andreje Babiše, které drží stranu na „výsluní“ již několik posledních let. Poslední zemí, kde volební podpora populistických stran přesáhla 40 %, je Řecko. Zde má však populismus v posledních letech spíše klesající tendenci.

Populismus je velmi komplexním, problematickým a flexibilním jevem. Čtenář znalý evropského politického kontextu by hned při prvním pohledu na výslednou mapu 2 mohl rozporovat některé její výsledky. Právě z tohoto důvodu je nezbytné prezentovanou mapu blíže popsat a problematizovat:

1. Mapa byla vytvořena začátkem roku 2020 a nezohledňuje politický kontext, který se udál po tomto datu. Ten samý problém se týká i použitého datasetu z roku 2018. To se projevuje například ve Španělsku, jelikož data vznikla dříve, než se vyprofilovala dnes již poměrně

úspěšná pravicově-populistická strana VOX, která tak ani v datasetu, ani v mapě není započítána.

2. Mapa není schopna zachytit dynamiku populistických stran, která však může být velmi důležitá. Například Řecko je v mapě znázorněno jako jedna z nejpoulištějších evropských zemí, avšak tendence míry populismu je v této zemi aktuálně lehce klesající. K velkým proměnám od posledních parlamentních voleb došlo například i v Itálii, kde preference původně vedoucí strany M5S zásadně poklesly především na úkor PP Ligy. Preference Salviniho Ligy se například během podzimu 2019 blížily ke 40 %, zatímco v parlamentních volbách, ze kterých mapa vychází, neměl ani polovinu. Vývoj by neovlivnil pouze intenzitu zvolené barvy, ale přirozeně i výsledný kartodiagram.
3. K lehce zkršenému výsledku může dále dojít, jelikož jsou v jedné mapě porovnávány různé volební systémy. Tento fakt se týká především Velké Británie. Britové se jako vůbec první země v historii na základě masivní populistické kampaně rozhodli opustit Evropskou unii a následně si zvolili vrcholného populistu (Borise Johnsona) jako svého nejdůležitějšího politického představitele. Přestože je to v realitě přesně naopak, v mapě se Británie jeví být jako nejméně populistická evropská země. Tento nedostatek je zapříčiněn odlišným volebním systémem mezi Británií a ostatními analyzovanými zeměmi a faktem, že ačkoliv je předseda Konzervativní strany populistou, neznámá to, že lze jako populistickou označit celou stranu. Navzdory tomu je však na této ukázce možné demonstrovat, jak naprosto zásadní vliv na směřování země může populistická strana mít, přestože není politicky úspěšná (UKIP → Brexit). Obdobný problém se vyskytl i u Francie, kde z tohoto důvodu byly výsledky vytvořeny na základě prvního kola prezidentských voleb.
4. Další omezení může spočívat v omezeném počtu odborných názorů, které daly za vznik využívanému datasetu. Tou vůbec nejzásadnější věcí podmiňující podobu výsledné mapy jsou samotné výsledky faktorové analýzy, které z nich vychází a které určily, jaké strany mohou být kategorizovány jako populistické a jaké ne. Tyto výsledky byly vyhodnoceny jako reliabilní. Vyskytly se však dva specifické problémy, které se jeví být v nesouladu s dostupnou literaturou klasifikující populismus. Konkrétně se jedná o slovenskou stranu SMER a bulharskou stranu GERB, které byly vyhodnoceny jako nepopulistické, ačkoliv jak v akademickém, tak v mediálním diskurzu jsou obecně považovány za populistické. Tato klasifikace má zásadní vliv na výslednou vizualizaci, jelikož jak SMER, tak GERB jsou na domácí scéně podle volebních preferencí významnými stranami. Drobné zkršení může také nastat v situaci, kdy se populistické strany do analyzovaných parlamentních voleb sdružovaly do koalic (Polsko, Chorvatsko, Bulharsko). Zohlednění tohoto bodu by ve výsledku ještě zintenzivnilo dojem, že populismus převládá ve východní Evropě.

Hlavní poselství mapy je však i přes zmíněné metodologické nedostatky zřejmé – populistické strany aktuálně mají a v konečném důsledku i nadále mít budou zásadní vliv na celkové dění v evropském prostoru. V tomto ohledu je možné potvrdit první hypotézu, která souvisí s první hlavní výzkumnou otázkou, tedy že úspěšnost evropských populistických stran je skutečně alarmující. Podle výsledků analýzy lze však tvrdit, že úspěšnost populistických stran je v evropském kontextu dokonce ještě masivnější, než byl původní předpoklad, jelikož z volební podpory úspěšných populistických stran vyplývá, že je volí každý třetí volící Evropan. Za ty vůbec nejvíce populistické evropské země lze sestupně označit Maďarsko, Slovinsko, Itálii, Polsko, Českou republiku a Řecko. Zároveň je však na příkladu Británie nutné poukázat na fakt, že populistická strana nemusí nutně potřebovat politický úspěch k úspěšnému prosazení svého programu.

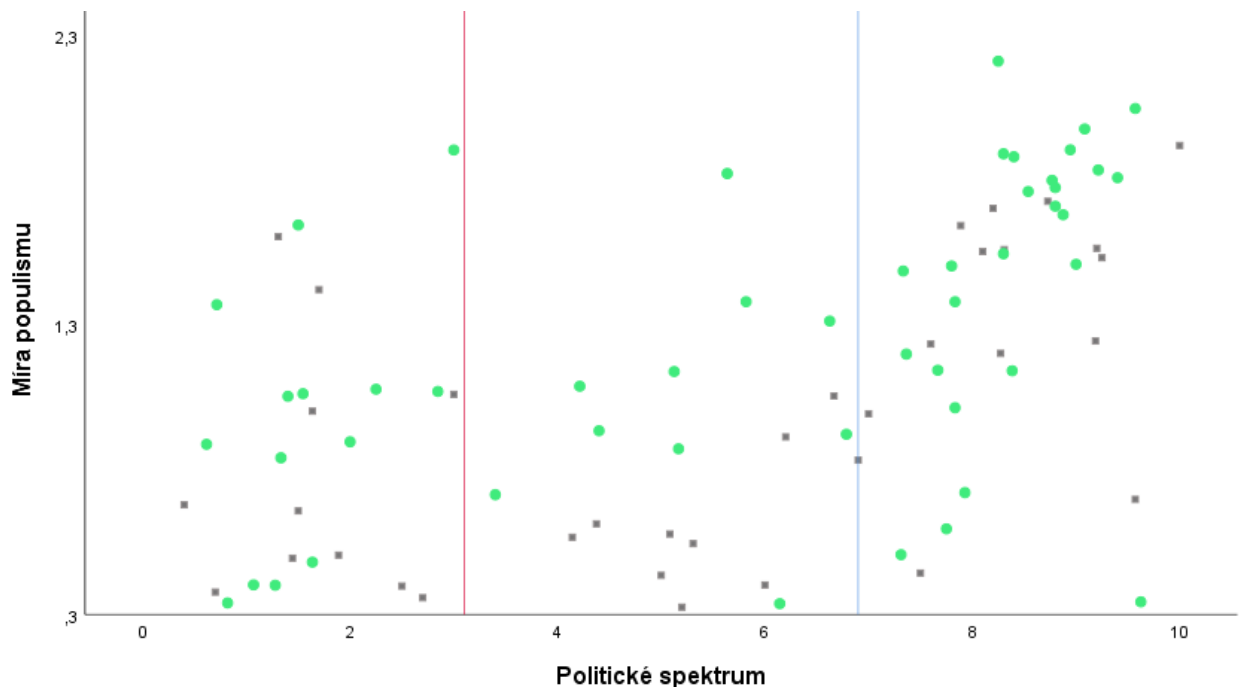
4.3 Míra populismu s ohledem na typologii jednotlivých stran

Hlavním cílem této podkapitoly je ověřit Muddeho hypotézu o smrti populismu, na úkor krajně pravicových populistických stran, tedy že míra populismu úspěšných PP stran bude statisticky významně vyšší, než míra populismu LP a SP stran. Muddeho myšlenka pramení především z výsledku voleb do Evropského parlamentu 2019. Tento přední světový odborník na populismus se domnívá, že používání termínu populismus dávalo smysl například v období Finanční krize, v jejímž následku narostly preference jak stranám LP, tak stranám PP. Během posledních dvou let však měl LP podle autora zcela zkolabovat, což dokládají i výsledky voleb do EP 2019 a tudíž, když dnes mluvíme o populismu, hovoříme podle autora ve skutečnosti o krajní pravici. Podle prvních výsledků analýzy se tato hypotéza může jevit jako pravdivá. Dalším důkazem této domněnky může být pohled na souhrnnou tabulku 10., kde u 20 nejúspěšnějších populistických stran jasně převládá modrá barva, či pohled na mapu 2, kde je dominance „modrých koleček na ostatními“ také zřejmá.

Zmíněný kartodiagram mapy 2. je však nutné interpretovat obezřetně. Jednobarevný kartodiagram může být v některých případech lehce zavádějící. Při čtení mapy je nezbytné brát v potaz velikost samotného kartodiagramu, nikoliv pouze barvu značící ideologii. V Rakousku, Dánsku, Estonsku, Finsku, Irsku, Litvě a Švýcarsku je velikost kartodiagramu malá, jelikož odpovídá pouze jedné úspěšné populistické straně v dané zemi. Navzdory počtu úspěšných populistických stran v zemi je však dominance PP nad SP a LP nezpochybnitelná. Irský, dánský a litevský populismus je v mapě čistě středový právě proto, že se v těchto zemích nachází pouze jedna populistická strana. Zajímavější je klastr levicového populismu koncentrující se zejména v jižní Evropě. Příčiny této koncentrace budou blíže analyzovány v kapitole 5. Pravicový populismus je rozprostřen po celé Evropě, jelikož většina evropských zemí má alespoň jednu PP stranu, přičemž nejsilnější zastoupení má v Evropě východní.

Závěr o dominanci PP v evropském prostoru je možné vyvozovat i z grafu 7, který znázorňuje klasifikaci ne/úspěšných evropských populistických stran. Zelená kolečka značí úspěšné populistické strany a šedé čtverečky odpovídají neúspěšným populistickým stranám. Červená a modrá osa značí hranici mezi levicovým, středovým a pravicovým populismem. V pravé části grafu je možné sledovat výrazný klastr úspěšných PP stran, který zdánlivě dokládá Muddeho tvrzení.

Graf 7: Klasifikace ne/úspěšných evropských populistických stran

Zdroj: vlastní výpočet; Data: POPPA 2018

Muddeho hypotéza se jeví být jako pravdivá jak z výsledné tabulky znázorňující míru populismu, tak z výsledného grafu 7. a mapy 2. Klíčové je však ověřit tyto poznatky pomocí metod statistické analýzy dat. Kvůli nejednoznačnosti normality a malé robustnosti dat byl pro potvrzení výsledků ANOVA využit i KW test. Obě dvě použité metody vedly k totožnému závěru. V obou testech byla na 5 % hladině významnosti zamítnuta nulová hypotéza o shodnosti průměrů zkoumaných proměnných. V tuto chvíli lze konstatovat, že Muddeho hypotéza byla potvrzena, jelikož jak ANOVA, tak Kruskal-Wallisův test potvrdily na 5 % hladině významnosti, že mezi mírou levicového, centristického a pravicového populismu jsou u 50 úspěšných populistických stran statisticky významné rozdíly z hlediska jejich typologie. Výsledná hodnota signifikance byla u obou testů totožná a po zaokrouhlení činila 0,003. Na druhou stranu při bližší analýze výsledků ANOVA je možné výsledná zjištění dále problematizovat.

Výsledky Sheffeho testu, který porovnává jednotlivé proměnné mezi sebou, totiž odhalily, že statisticky významné rozdíly se nachází mezi PP a LP, nikoliv však mezi PP a SP. Závěrem této

podkapitoly je tak možné konstatovat, že třetí hypotéza byla potvrzena pouze částečně. Mudde totiž ve své myšlence, kterou prezentoval zejména na 5th. Prague Populism Conference, tvrdil, že LP „umírá“ na úkor PP. Tato část jeho teze je potvrzena i výsledky této analýzy. Avšak druhá část jeho myšlenky, že veřejná i akademická pozornost v populistickém diskurzu by měla být upřena čistě na populistickou radikální pravici, se jeví být přehnaná, jelikož nezohledňuje právě SP strany, nýbrž pouze LP a PP strany. I tento závěr je podložen výsledky analýzy, viz tabulka 9.

Tabulka 9: Výsledky Scheffeho testu pro vícenásobné srovnání

Proměnná	Porovnávaná s:	Rozdíly v průměrech	Signifikance
levice	střed	-0,09	0,90
	pravice	-0,52*	0,01
střed	levice	0,09	0,90
	pravice	-0,42	0,07
pravice	levice	0,52*	0,01
	střed	0,42	0,07

*Rozdíl průměrů je na 5 % hladině významnosti signifikantní

Pozn.: Závislou proměnnou je proměnná Míra populismu

Zdroj: POPPA 2018; vlastní zpracování

4.4 Shrnutí

Souhrnné výsledky této analýzy na individuální úrovni jsou znázorněny v tabulce 10, která zobrazuje 20 politických stran s nejvyšší mírou populismu. Přehledová tabulka u každé strany ukazuje její míru populismu, kolik procent získala v posledních parlamentních volbách (tedy jak úspěšná byla) a barevným rozlišením (červená = levice, šedá = střed, modrá = pravice) znázorňuje, v jakém politickém spektru se strana nachází.

Tato kapitola představila kvantitativní model, pomocí kterého lze populismus měřit a klasifikovat. Konkrétní výsledky jsou mj. prezentovány v rámci evropského prostoru a interpretovány právě s ohledem na geografický kontext. Zeměmi s největší populistickou nabídkou jsou Itálie, Řecko a Slovinsko. Samotná populistická nabídka však nic neříká o úspěšnosti populistických stran v dané zemi. Na základě výsledku analýzy se nejvyšší míra populismu jeví u Maďarska, Itálie, Slovinska, Polska a České republiky. První výzkumná hypotéza o zásadní úspěšnosti populistických stran byla na základě vytvořeného způsobu měření zamítnuta, jelikož populistická úspěšnost analyzovaných stran se ukázala být ještě více alarmující, než bylo očekáváno. Třetí hypotézu o smrti levicového populismu na úkor populismu pravicového bylo možno potvrdit pouze částečně. Výsledky statistické analýzy dat nasvědčují tomu, že ačkoliv je v evropském prostoru jednoznačně dominující PP, nelze jednoznačně tvrdit, že levicovému, a především středovému populismu již kompletně „odzvoni“.

Tabulka 10: Nejpopulističtější evropské strany

Politická strana	Míra populismu	Úspěšnost (%)	Politické spektrum	Země
Strana pro svobodu (PPV)	2,21	13,10	8,25	Nizozemsko
Svoboda a přímá demokracie (SPD)	2,05	10,64	9,57	ČR
Lidová strana naše Slovensko (LSNS)	1,98	8,04	9,08	Slovensko
Zlatý úsvit (XA)	1,92	2,90**	10,00	Řecko
Alternativa pro Německo AfD	1,91	12,60	8,94	Německo
Zivi zid (ZZ)	1,90	6,23	3,00	Chorvatsko
Kukiz 15 (K15)	1,89	8,60	8,30	Polsko
Národní fronta FN	1,88	21,30*	8,40	Francie
Vlámský zájem (VB)	1,84	11,95	9,21	Belgie
Hnutí Pěti Hvězd (M5S)	1,82	32,70	5,64	Itálie
Švýcarská lidová strana (SVP-UDC)	1,81	25,60	9,40	Švýcarsko
Fidesz	1,80	49,27	8,77	Maďarsko
Právo a spravedlnost (PiS)	1,78	43,60	8,80	Polsko
Svobodná strana Rakouska (FPÖ)	1,76	16,20	8,54	Rakousko
Fórum pro demokracii (FvD)	1,73	15,87	8,73	Nizozemsko
Estonská konzervativní lidová s. (EKRE)	1,71	17,80	8,80	Estonsko
Liga Ticina (LdT)	1,70	0,75**	8,20	Švýcarsko
Liga Severu (LN)	1,68	17,40	8,88	Itálie
France Insoumise (LFI)	1,65	19,58*	1,50	Francie
Les Patriotes (LP)	1,64	0,65**	7,89	Francie

*bráno z prezidentských, nikoliv parlamentních voleb

Zdroj: vlastní výpočet; Data: POPPA 2018

** neúspěšná = méně než 5 % v posledních parlamentních volbách

Pozn.: v rámci sloupečku „Politické spektrum“ odpovídá červená barva levici, modrá pravici a šedá středu

5. Zkoumání vlivu charakteristik stran a kontextuálních faktorů na míru populismu

5.1 Úvod

Dílčím cílem této kapitoly je určit, zda existuje statisticky významná souvislost mezi vybranými hlavními znaky populismu stanovenými v teoretické části a výslednou mírou populismu. Tím hlavním cílem je však vytvořit souhrnný regresní model, který odhalí, jaké z vybraných kontextuálních faktorů a jednotlivých charakteristik stran nejvíce podmiňují alarmující míru evropského populismu a jak. Stěžejní metodou pro zjištění tohoto záměru a zodpovězení druhé výzkumné otázky byla vícenásobná korelační a regresní analýza, která proběhla na více úrovních.

5.2 Analýza vlivu vybraných charakteristik stran na míru populismu

Výsledky jednotlivých párových korelací potvrdily statisticky významný vztah mezi vybranými hlavními znaky populismu popsány v teoretické části (nezávisle proměnné) a výslednou mírou populismu jednotlivých stran (závislá proměnná). Tzn. že všechny hlavní znaky zkoumané na úrovni stran (stranická ideologie, postoje strany vůči imigraci, míra euroskepticismu, nativismus, personalizované vedení strany a tradicionalismus vs liberalismus) skutečně souvisí s populismem dané strany. U prvních pěti jmenovaných proměnných je jejich vztah spolu s mírou populismu možné potvrdit na 1 % hladině významnosti, zatímco u proměnné tradicionalismus vs liberalismus na 5 %. Tato závislost je ve všech případech středně silná. U postojů strany k imigraci a tradicionalismu vs liberalismu je výsledná korelace negativní, jelikož u těchto proměnných znamenala hodnota „0“ protiimigrantské postoje a nejvíce tradiční hodnoty. Souhrnné výsledky jsou uvedeny v tabulce 11. a bližší specifikace jednotlivých proměnných následuje v dalších odstavcích.

Tabulka 11: Výsledky korelační analýzy, (N=50)

Proměnná	Pearsonův korelační koeficient
Stranická ideologie	0,506**
Postoje strany k imigraci	-0,503**
Míra euroskepticismu	0,514**
Nativismus	0,479**
Tradicionalismus vs Liberalismus	-0,339*
Personalizované vedení strany	0,441**

**korelace je signifikantní na úrovni 0,01 Zdroj: vlastní výpočet; Data: POPPA 2018

* korelace je signifikantní na úrovni 0,05

Výsledky korelací potvrdily přítomnost zkoumaného vztahu, avšak otázkou zůstává, jak se výsledný vztah změní budeme-li mezi sebou jednotlivé nezávislé proměnné kontrolovat. A proto bylo nezbytné sestavit vícenásobný regresní model, který určí, jakým způsobem ovlivňují vybrané nezávislé proměnné (tedy zkoumané hlavní znaky orientace stran) proměnou závislou to jest míru populismu evropských stran. V rámci vícenásobné regrese byl nejdříve zkoumán vliv charakteristik stran na výslednou míru evropského populismu. Všechny stanovené charakteristiky souvisí s teoretickou rozpravou této práce. Oproti původním párovým korelacím je vliv všech nezávislých proměnných v regresním modelu kontrolován působením ostatních nezávisle proměnných. Výsledný model, skládající se celkem ze 4 faktorů, je signifikantní. Faktor, který podle výsledné analýzy podmiňuje populismus nejvíce, je míra euroskepticismu dané strany a následně personalizované vedení („vůdčí osobnost“), image či jakési charisma daného populisty, viz tabulka 12. Postoje strany vůči imigraci a důraz na tradicionalismus či liberalismus vyšly při kontrolování ostatními nezávislými proměnnými jako nesignifikantní. Zbylé dva faktory (míra nativismu a stranická ideologie) byly z modelu odstraněny kvůli vysoké hodnotě multikolinearity, viz metodika. Celková výstižnost modelu je velmi uspokojující, jelikož 4 zvolené faktory determinují variabilitu míry populismu z 48 %. Samotný vícenásobný koeficient korelace je 0,69. Signifikantní hodnota modelu v tabulce ANOVA naznačuje, že model má jistou vypovídající hodnotu a je možné jej využít. Na druhou stranu je nezbytné na výsledky nahlížet kriticky, jelikož dané hodnoty se vztahují především k použitému modelu, který nabízí pouze 4 faktory, jakožto možné příčiny populismu na úrovni politických stran. V realitě je faktorů podmiňujících populismus mnohonásobně více. Výsledky daného regresního modelu jsou zobrazeny v tabulce 12. Jednotlivé faktory a jejich způsob ne/ovlivňování míry populismu jsou blíže vysvětleny v následujících odstavcích.

Tabulka 12: Výsledky vícenásobné regresní analýzy (charakteristiky stran)

Obecné výsledky		Koeficienty	
	Výsledná hodnota	Proměnná	Stand. koef. Beta
Vícenásobný koef. korelace	0.693	Postoje s. k imigraci	- 0,334
Koeficient determinace	48 %	Euroskepticismus	0,452**
Sig. v tabulce ANOVA	<0,001	Tradicionalismus/Liberalismus	0,203
		Míra personalisovaného vedení	0,337*

**BETA je signifikantní na úrovni 0,01

*BETA je signifikantní na úrovni 0,05

BETA bez hvězdičky na konci není signifikantní

Zdroj: vlastní výpočet;

Data: POPPA 2018

5.2.1 Euroskepticismus

V rámci následného vícenásobného regresního modelu vyšla proměnná euroskepticismus jako charakteristika, která populismus podmiňuje ze všech ostatních nejvíce a svůj vliv si tak zachovala, i když byla kontrolována ostatními nezávislými proměnnými.

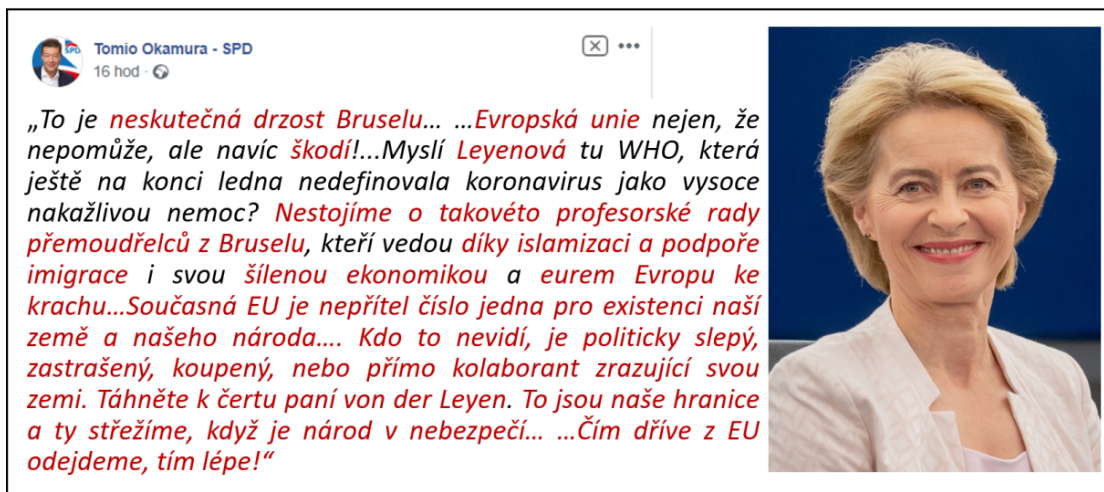
Populistům se euroskepticismus a útočení na EU hodí z hlediska několika různorodých znaků, ve kterých se populismus s euroskepticismem vzájemně překrývají. Například v rámci anti-establishmentu jsou za zkorumpované elity často označováni právě politici evropské úrovně. Ty jsou prezentováni jako někdo, kdo je naprosto odcizen od skupiny obyčejných lidí, a někdo, kdo hájí pouze své vlastní elitářské zájmy. Aktuálním příkladem je výrok Andreje Babiše, který vybrané české europoslance nazval „vlastizrádcí“ a německou europoslankyni označil za „pomatenou“.

Populisté mají dále Evropské unii za zlé, že „okrádá“ národy o část jejich rozhodovacích pravomocí. V českém diskurzu se v tomto ohledu často používá fráze „bruselský diktát“. Toto dění může populisty vést k hlášení nativistické rétoriky, ve které nostalgicky a smutečně vzpomínají na „zlaté časy“, kdy národ mohl rozhodovat sám o sobě.

Kromě anti-establishmentu a nativismu je možné ztotožňovat euroskepticismus i s dalším populistickým znakem – protekcionismem. Někteří populisté mají tendenci chránit obyčejné lidi právě před hrozbou zvanou Evropská unie. Upozorňují pouze na její nedostatky, které často přeceňují, a nabízejí jakousi formu vykonstruovaného protekcionismu. Tuto tezi dokládá mj. i výzkum Dijkstry, Poelmana a Rodrígueza (2018), který tvrdí, že EU se stala „fackovacím panákem a kořistí“ populistické rétoriky. Autoři dále uvádějí, že populisté označují EU za hrozbu pro národní identitu, demokracii a ekonomický progres. Například Liga Severu považuje euro za „hlavní příčinu ekonomického úpadku a za měnu, která navržená pro potřeby Německa a nadnárodních korporací“ (Dijkstra, Poelman, Rodríguez 2018).

Dalším populistickým znakem, pro jehož naplňování může euroskepticismus sloužit, je anti-institucionalismus. Vymezování se a útočení na instituci Evropské unie se do jisté míry stalo rutinou evropských populistů. Ukázkovým příkladem všech výše zmíněných populistických znaků opírajícím se o euroskepticismus v jednom je nejaktuálnější (psáno 14.3. 2020) facebookový status Tomia Okamury (SPD) na obrázku 3.

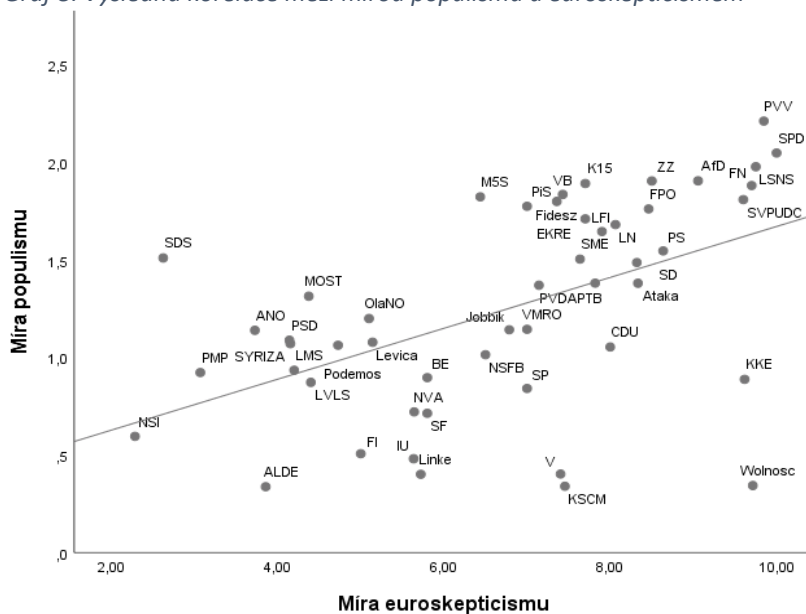
Obrázek 3: Shrnutí facebookového postu Tomia Okamury

Zdroj: FB Tomia Okamury; vlastní úprava spočívající ve zvýraznění a zestručnění originálního textu

Výše popisovaná souvislost mezi populismem a euroskepticismem byla mj. prokázána již zmíněnou středně silnou korelací. Ačkoliv je skutečně úspěšných populistických většina stran zároveň stranami euroskeptickými, i v tomto vztahu existuje několik reziduálních hodnot, viz graf 8. Z českého prostředí se jedná například o strany Svobodní a ODS, které jsou výrazně euroskeptické, avšak nevyužívají populistickou rétoriku. Z prostředí zahraničního se jedná především o nizozemské politické strany State Reformed Party a Křesťanská unie. Opačnými případy, které se však také vymykají obecnému vztahu, jsou Slovinská demokratická strana, či Katalánská evropská demokratická strana ve Španělsku. Tzn., že tyto strany jsou populistické, ale nevyužívají euroskepticismus. Deset nejvíce euroskeptických stran a jejich míra populismu na základě POPPA 2018 je uvedeno v tabulce 13.

Graf 8: Výsledná korelace mezi mírou populismu a euroskepticismem

Zdroj: POPPA 2018; Zpracování: vlastní

Euroskepticismus prochází napříč populistickými znaky, což vysvětluje jeho vysokou podmíněnost evropského populismu. Například PVV, která je touto prací hodnocena jako evropská strana s nejvyšší mírou populistické rétoriky má odchod z EU jako druhý stěžejní bod svého programu. Podobně tomu je u stran jako FN, AfD, LN a mnoho dalších které jsou touto prací kategorizovány jako populistické (Dijkstra, Poelman, Rodríguez 2018). Výslednou silnou podmíněnost míry populismu euroskepticismem však nelze brát například i kvůli zmíněným reziduálním hodnotám čistě dogmaticky. Ačkoliv je souvislost mezi euroskepticismem a mírou populismu zřejmá, z hlediska populistického diskurzu by neměl být euroskepticismus chápán čistě jako podmínka, ale spíše jako nástroj populistů.

Bližší náhled na souvislost mezi euroskepticismem a populismem opřenu o empirický výzkum nabízí Dijkstra, Poelman, Rodríguez 2018. Ti se věnují především individuálním faktorům anti-establishmentových voličů, přičemž za ty nejdůležitější označují vzdělání, ekonomickou situaci, a rozhraní město/venkov. Souhře mezi populismem a euroskepticismem by s ohledem na její důležitost měla být v současnosti věnována větší pozornost, jelikož to byla právě tato souhra, která vyvedla Velkou Británii z Evropské unie.

Tabulka 13: Deset nejvíce euroskeptických stran

Jméno strany	Míra euroskepticismu	Míra populismu	Země
Svoboda a přímá demokracie (SPD)	10,00	2,05	Česko
Strana pro svobodu (PVV)	9,85	2,21	Nizozemsko
Ľudová strana Naše Slovensko (LSNS)	9,75	1,98	Slovensko
Wolnosc	9,71	0,34	Polsko
Národní sdružení (FN)	9,70	1,88	Francie
Komunistická strana Řecka (KKE)	9,62	0,89	Řecko
Švýcarská lidová strana (SVPUDC)	9,60	1,81	Švýcarsko
Alternativa pro Německo (AfD)	9,06	1,91	Německo
Strana Finů (PS)	8,64	1,55	Finsko
Zivi zid (ZZ)	8,50	1,90	Chorvatsko

Pozn.: 0 = nejméně euroskeptická, 10 = nejvíce euroskeptická Zdroj: vlastní výpočet; Data: POPPA 2018

5.2.2 Personalizovaný způsob vedení strany

Druhým statisticky nejvýznamnějším faktorem, který po míře euroskepticismu podmiňuje výslednou míru populismu na individuální úrovni, je podle výsledků analýzy vůdčí charismatický lídr, resp. míra personalizovaného vedení strany. Spolu s euroskepticismem se jedná o jediný faktor, jehož signifikance zůstala statisticky významná i při kontrolování ostatními nezávislými proměnnými. Výsledný model předpokládá, že evropská míra populismu se zvyšuje mj. proto, že roste sílící individualita lídrů v populistických stranách. Prokop (2019), který se ve své argumentaci opírá mj. o sociologa Pierra Bourdieu, tvrdí, že v dnešní fragmentované společnosti zásadně roste význam

životního stylu a vkusu. Na tuto poptávku 21. století podle autora reaguje i politika, v níž nejsou nositeli stylu strany, nýbrž jejich ikonické osoby (Prokop 2019).

Například v českém kontextu se vztah mezi velmi individualistickým vedením populistické strany a její úspěšností jeví být zásadní. Česká republika může však být z hlediska širšího evropského ohledu považována za extrém, jelikož největší míra personalizovaného vedení se podle dat POPPA 2018 v rámci všech zkoumaných evropských zemí vyskytuje právě u české strany SPD (Tomio Okamura), kterou na druhém místě následuje česká strana ANO (Andrej Babiš). Míra personalizovaného vedení politické strany je dokonce podle POPPA 2018, jak v SPD, tak v ANO větší než například u strany autoritářského Viktora Orbána. A právě na českém kontextu je vidět, že tato silná role individuálních osobností slaví úspěch, jelikož strany Tomia Okamury a Andreje Babiše získaly v posledních parlamentních volbách v součtu přibližně 40 % veškerých hlasů. Myšlenku, že vyšší míra individualistického vedení a budování image tohoto lídra podmiňuje míru úspěšných populistických stran lze do jisté míry považovat za platnou pro celoevropský prostor, nikoliv pouze pro ČR. Mimočeskými ikonickými lídry, kteří vedou své populistické strany značně dominantně, velmi individualisticky a především pod značkou čistě „jejich vlastního obličeje“, jsou například Le-Penová, Johnson, Wilders, Orbán, Kotleba, Salvini a další. V praxi se ukazuje, že tito lídři mají často sklony k ohýbání demokracie, či dokonce jejímu posunu k autoritativnímu způsobu vedení země, viz příklad Viktora Orbána v Maďarsku. Míru personalizovaného vedení strany a zároveň její úspěšnost znázorňuje tabulka 14.

Tabulka 14: Deset nejvíce personalizovaných stran

Jméno populistické strany	Míra personalizovaného vedení (0-10)	Míra populismu (0,3 – 2,2)	Jméno lídra
Svoboda a přímá demokracie SPD	10	2,1	Tomio Okamura
Hnutí ANO	9,9	1,1	Andrej Babiš
Právo a spravedlnost (PiS)	9,9	1,7	Jarosław Kaczyński
Wolność*	9,7	0,3	J. Korwin-Mikke
Kandidátka Marjana Šarece (LMS)	9,6	0,9	Marjan Šarec
Strana pro svobodu (PVV)	9,6	2,2	Geert Wilders
Fidesz	9,6	1,8	Viktor Orbán
Národní sdružení (FN)	9,5	1,9	Marine Le Penová
Slovinská dem. strana (SDS)	9,5	1,5	Janez Janša

*reziduální hodnota

Zdroj: vlastní výpočet; Data: POPPA 2018

Výsledky vícenásobné regresní analýzy prokázaly, že se populistické strany často snaží spoléhat na ikonického lídra, na němž je založena velká část úspěchu dané strany, a že nárůst individualistického vedení populistických stran významně ovlivňuje výslednou míru jejich populismu. Toto počínání je možné interpretovat jako reakci na současnou poptávku společnosti. Tato strategie nemusí být nutně uplatňována pouze u stran populistických, nýbrž i u stran nepopulistických. Populističtí lídři jsou však oproti těm nepopulistickým typicky více vidět a více slyšet.

5.2.3. Statisticky nevýznamné charakteristiky stran

Výsledný regresní model inaznačuje, že postoje jednotlivých stran k imigraci a úroveň tradicionalismu spolu s liberalismem nemají při kontrolování ostatními proměnnými vliv na výslednou míru populismu jednotlivých stran. To znamená, že způsob, jakým se konkrétní politická strana staví k problematice imigrace a jak moc zastává tradiční hodnoty oproti liberálním, nehraje roli v míře použité populistické rétoriky u dané strany.

Postoje strany k imigraci

Protiimigrační rétorika se v některých východních evropských zemích stává normou nejen u populistických stran, nýbrž i u stran nepopulistických. V takovou chvíli je nezbytné zodpovědět otázku, proč tomu tak je? Jeden z možných argumentů, který je platný pro české prostředí, nabízí Prokop (2019). Ten tvrdí, že protiimigrantská nálada v České republice je způsobena velkým množstvím faktorů od vyvolávání strachu populisty, přes špatný výklad a interpretaci různých průzkumů, jako například Eurobarometru, až po aktuální mediální diskurz.

Prokop tvrdí, že důvodem, proč Česká republika a Slovensko tradičně dominují na prvních příčkách ve výzkumech Eurobarometru zkoumajících protiimigrantské tendence, je velmi nepřesný překlad kladených otázek a následná zavádějící interpretace těchto výzkumů, vedoucí k obecně negativní percepci cizinců. Důrazné vymezování se proti imigraci v Česku, na Slovensku a v jiných evropských zemích však zdaleka není vinou pouze špatného překladu otázek Eurobarometru a jemu podobných výzkumů. Faktem zůstává, že strach z cizinců ve východní Evropě je realitou. Vysvětlení existuje několik. Například zejména ve vnitřně homogenních zemích lze strach z imigrantů vysvětlit pomocí tzv. „kontaktní hypotézy“⁵. Ta do jisté míry vysvětluje negativní vidění imigrantů právě ve východní Evropě (viz Dostál a Jelen 2018). Druhou ukázkou dokládá výzkum společnosti MEDIAN (2017). Respondenti tohoto výzkumu odhadovali, že cizinci stojí přibližně za 30 % veškerých trestných činů, přičemž reálná hodnota je 8 %. Podobně vychýlená a přílišně negativní percepcie imigrační

⁵ Prokop (2019) vysvětluje kontaktní hypotézu, jako situaci, kdy strach z „cizího“ a „jiného“ je způsoben především tím, že s tím nejsme v kontaktu.

problematiky se vyskytuje v Evropě obecně. Prokop ji dokazuje pomocí tzv. *indexu chybného vnímání*, který vytváří britští odborníci (Ipsos MORI 2018).

Hlavní příčina této neúměrně negativní percepce imigrace tkví především v mediálním diskurzu, který se obecně jeví být značně proti-imigrační. Například v České republice prokázala Tošnerová (2010), že informace v médiích o cizincích byly v předchozích letech ze 44 % negativní a z 51 % neutrální. Pro pozitivní informace o cizincích už tedy moc prostoru v médiích nezůstalo. Prokop (2019) dále tvrdí, že například při spáchání trestného činu cizincem je v médiích zpravidla rozebírána jeho etnicita, přičemž při spáchání trestného činu někým, kdo není „cizí“, se řeší spíše obsah samotného činu nežli etnicita. I takováto nevyrovnanost pak přirozeně může vést k negativní percepci cizinců.

Zmíněné metodické chyby ve výzkumech či nekorektní toky mediálních informací mohou mít za následek dvě zásadní chyby v percepci všeho „cizího“ a sice, že je to „nebezpečné“ a že si to myslí „všichni“. Politické strany následně reagují na tento protiimigračně laděný diskurz a s programy šitými na míru tak, aby uspokojili danou poptávku. Domnívám se, že postoje analyzovaných stran k imigraci byly regresním modelem vyhodnoceny jako nesignifikantní právě z tohoto důvodu. Protiimigrační rétorika se během několik posledních let proměnila v jakousi obecnou normu a tím pádem i nedílnou součástí většiny politických programů. Proto jí nelze podmiňovat výslednou míru populismu.

Dimenze tradicionalismus vs liberalismus

Stejně tak jako u postojů strany k imigraci, nebyla při kontrole ostatními nezávisle proměnnými podle výsledného vícenásobného regresního modelu prokázána souvislost mezi důrazem na tradiční/liberální hodnoty a výslednou mírou populismu. Daný výsledek je možné interpretovat s ohledem na flexibilitu a komplexnost populismu. Ačkoliv je populismus obvykle spojován s hájením tradičních postojů ve společnosti, může se k němu ve skutečnosti uchýlit i mnoho hodnotově progresivnějších a mladších voličů, viz rozebraný výzkum Norrisové a Ingleharta (2019) v teoretické části práce.

5.3 Analýza vlivu vybraných kontextuálních faktorů na míru populismu

V průběhu celé páté kapitoly se vyskytují celkem tři modely, přičemž ten první znázorňuje pouze vliv charakteristik stran na míru evropského populismu a byl blíže specifikován v předchozí podkapitole. Model 2 naopak zjišťoval vliv kontextuálních faktorů na míru evropského populismu a jelikož se ukázal být statisticky nevýznamný, není v této části blíže specifikován. Hlavním cílem této analýzy je vytvoření souhrnného vícenásobného regresního Modelu 3, který k charakteristikám stran přidává

faktory kontextuální a kombinuje tak Model 1 a Model 2. Faktory vztahující se k úrovni daným zemím, tedy kontextuální faktory, byly do původního modelu přidávány proto, aby odhalily explanační kapacitu nad rámec charakteristik stran. Počet pozorování je u charakteristik stran 50 a u kontextuálních faktorů 49. Přehledové schéma vytvořených regresních modelů znázorňuje obrázek 4.

Obrázek 4: Shrnutí vícenásobných regresních

Model 1.	Výsledky vícenásobné regrese znázorňující pouze charakteristiky stran
Model 2.	Výsledky vícenásobné regrese znázorňující pouze kontextuální faktory
Model 3.	Výsledky vícenásobné regrese kombinující charakteristiky stran a kontextuální faktory

Zpracování: vlastní

Výsledný Model 3 je statisticky významný, avšak vícenásobný koeficient determinace se oproti původnímu modelu bez kontextuálních faktorů zvýšil pouze o jedno procento. Nízký byl i nárůst vícenásobného koeficientu korelace, který se zvedl na 0,700. Při zohlednění kontextuálních faktorů zůstala role dvou individuálních signifikantních faktorů středně silná, jako v modelu předchozím. Zbylé čtyři proměnné jsou nesignifikantní a s mírou populismu analyzovaných stran podle modelu nesouvisí.

Tabulka 15: Výsledky vícenásobné regresní analýzy (individuální + kontextuální úroveň)

	Výsledná hodnota
Vícenásobný koef. korelace	0,700
Koeficient determinace	49 %
Sig. v tabulce ANOVA	<0,001

Zdroj: vlastní výpočet; Data: POPPA 2018

Z výsledku lze usuzovat, že největší vliv na míru populismu zkoumaných evropských populistických stran mají stále individuální faktory míra euroskepticismu a míra personalizovaného vedení dané strany, viz tabulka 16. Bližší interpretace vlivu euroskepticismu a personalizovaného vedení strany na míru populismu je uvedena v předchozí kapitole a všechny proměnné, které byly z modelů odstraněny na základě multikolinearity, jsou vypsány v metodice. Prezentované výsledky vícenásobné regrese tak vyvrátily očekávání, že kontextuální faktory budou hrát významnou roli v míře populismu daných stran, a podle výsledného modelu se naopak ukazuje, že kontext dané země neovlivňuje míru populismu analyzovaných stran. Na základě výsledků vícenásobné regrese není možné potvrdit druhou hlavní hypotézu, že výslednou míru populismu budou nejvíce podmiňovat socio-kulturní a socio-ekonomické faktory dané země. Souhrnné výsledky všech vícenásobných regresních analýz jsou uvedeny v tabulce 16 pomocí standardizovaných regresních koeficientů Beta.

Tabulka 16: Souhrnné výsledky všech tří vícenásobných regresních analýz

Název proměnné	Model 1. (charakt.stran)	Model 2. (kontextuální faktory)	Model 3. (charakt. stran a kontextuální faktory)
Míra euroskepticismu	0,452**		0,446**
Personalizované vedení strany	0,337*		0,386*
Postoje strany k imigraci	-0,334		-0,324
Tradicionalismus vs Liberalismus	0,203		0,201
Percepce imigrace		0,345	
Strach z terorismu		-0,008	-0,052
Percepce vybraných ek. ukazatelů		0,231	
Percepce globalizace		0,026	
Podíl imigrantů na populaci		0,097	
Úroveň vzdělání		0,254	
Průměrný věk		-0,212	0,116
Religiozita		0,005	
Nezaměstnanost		-0,09	
HDP		-0,295	
Dynamika HDP		-0,26	
Statistická významnost modelu	Ano**	Ne	Ano**
Počet pozorování	50	49	50
R	0,693	X	0,7
Koeficient determinace	48 %	X	49 %

**BETA je signifikantní na úrovni 0,01

*BETA je signifikantní na úrovni 0,05

BETA bez hvězdičky na konci není signifikantní

Zdroj: vlastní výpočet

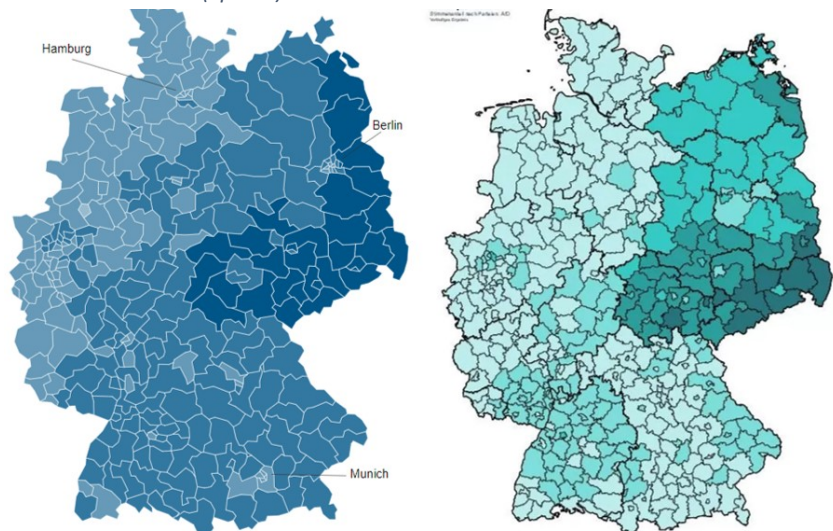
Na první pohled negativní výsledek, je však v realitě pozitivní zprávou. Výsledky analýzy dokazují, že kontextuální faktory zprůměrované na úrovni země nehrají roli. Zatímco závisle proměnná (míra populismu) je údaj, který vypovídá pouze o početně omezené části jednotlivé země (konkrétně takové, která volí populisty, což je v průměru okolo 29 % na zemi), nezávisle proměnné v podobě kontextuálních faktorů se týkají celého národa, tedy 100 %. Zjištění, že míra populismu jednotlivých populistických stran není závislá na národním kontextu, znamená, že oněch populistických 29 % pravděpodobně nemá volební sílu a potenciál oslovit zbylých 71 %. Ukazuje se tedy, že specifická skupina 29 % neodpovídá zbylému kontextu dané země, jelikož skupina voličů, kterou daná strana reprezentuje, je pravděpodobně značně odlišná od průměru (zbytku populace). Takováto interpretace mj. přesně zapadá do uvedeného teoretického zarámování. Pokud by skutečně kontextuální efekty hrály roli, znamenalo by to, že populistická rétorika by se blížila obecným

náladám v dané zemi, což by dále znamenalo, že populistické strany mají potenciál na rozšiřování svého pole působnosti především v podobě voličské základny. Jediné efekty, u kterých však byla vícenásobným regresním modelem prokázána statisticky významná souvislost s populismem, jsou charakteristiky stran euroskepticismus a míra personalizovaného vedení.

Autor se dále domnívá, že daný výsledek je způsoben především měřítkovou úrovní, na které byla analýza provedena. V této práci je zkoumána pouze jedna měřítková úroveň kontextu (národní) a lze očekávat, že ta samá analýza by na nižší měřítkové úrovni vyšla do značné míry odlišně. Zjištění, že národní kontext nehraje roli na výslednou míru analyzovaných populistických stran, nic neříká o kontextu regionálním či lokálním. V některých regionech, jako například na již zmíněném Chomutovsku, lze očekávat, že regionální kontext bude hrát naopak roli zásadní. Chomutovsko patří v rámci ČR k ekonomicky podprůměrným regionům s větší nezaměstnaností, velkým množstvím lidí v exekuci, nižší úrovní vzdělání, méně mladými lidmi atp. V tomto regionu volilo populisty podle Prokopa (2019) přes dvě třetiny veškerých obyvatel. Podobné ukazatele lze sledovat i ve východním Německu v čele se Saskem. Nejúspěšnější německé populistické straně Alternativa pro Německo se právě v těchto oblastech daří zjevně nejvíce. Opět se jedná o oblasti, které jsou ve srovnání s ostatními německými regiony ekonomicky slabší, s větší nezaměstnaností, negativnějšími postoji vůči imigrantům a islámu atd. Obrázek 5 znázorňuje volební podporu AfD ve federálních volbách 2017 a v evropských v roce 2019. Obrázky znázorňující výsledky voleb jasně dokládají, že volební podpora AfD je zjevně regionálně podmíněna. Tvzení, že regionální kontext v tomto případě hraje klíčovou roli, dokládají ve své studii například i Goerres, Spies a Kumlin (2018). Závěrem tak lze konstatovat, že zvolená měřítková úroveň celého státu pravděpodobně hrála stěžejní roli ve výsledném regresním modelu.

Tato práce je však od začátku orientovaná na celo-evropský kontext, a proto blíže nespécifikuje jednotlivé regionální případy.

Obrázek 5: Volební podpora AfD ve federálních volbách 2017 (vlevo) a ve volbách do EP 2019 (vpravo)

Zdroj: Clarke 2017 a Europawahl 2019

Bližší specifikace, tedy jakási nižší měřítková úroveň, by byla namísto i z hlediska závislé proměnné (míry populismu). Lze očekávat, že vliv faktorů jako například percepce terorismu, percepce imigrace, míra nativismu by byl značně vyšší, pokud by závisle proměnná byla míra pravicového populismu, nikoliv míra populismu obecně. Toto tvrzení vysvětluje, proč ve výzkumu Ingleharta a Norrisové (2016) byl vliv těchto socio-kulturních faktorů statisticky významný. Závisle proměnnou daného výzkumu byl totiž na rozdíl od tohoto výzkumu, populismus pravicový, nikoliv míra populismu obecně.

6. Závěr

Začátkem závěrečné kapitoly nejdříve ve stručnosti shrnu celou strukturu práce, následně se vrátím k vyhodnocení jednotlivých výzkumných otázek a v úplném závěru nastíním možné obecné i konkrétní způsoby řešení současného nárůstu populismu.

Diplomová práce se nejdříve snaží o jednotné teoretické zarámování a konceptualizaci komplexního termínu populismus. Klíčové pro další směřování práce bylo určení hlavních znaků populismu, jež vychází ze soudobé odborné literatury, a určení možných potenciálních příčin populismu, které vychází především z teorie ekonomického strádání a teorie kulturní proměny. Na základě těchto zjištění bylo možné vybrat jednotlivé charakteristiky stran a kontextuální faktory, které vstupovaly do analýzy v empirické části. V sekci Data a metodika jsou detailně vysvětleny všechny metodické postupy a data, které byly v průběhu práce použity. Na teoretické části je postavena část analytická, která se skládá ze dvou hlavních výstupů. Ten první spočívá ve vytvoření způsobu měření míry populismu a jeho následné interpretaci v kontextu 25 vybraných evropských zemích. Druhým hlavním výsledkem analytické části je model vícenásobné regrese, který popisuje, jaké z vybraných charakteristik stran a kontextuálních faktorů mají vliv na výslednou míru populismu a proč. Tyto výsledky jsou blíže popsány v následujících odstavcích v rámci vyhodnocení jednotlivých výzkumných otázek.

První hlavní výzkumná otázka zněla: Jakým empirickým způsobem je možné měřit populismus v evropských zemích a jak úspěšné jsou evropské populistické strany v současnosti?

- **H1:** Na základě výzkumu Team Populism (2018), pod který spadá mnoho současných odborníků na problematiku populismu, lze očekávat, že každý čtvrtý Evropan volí populistickou stranu, tedy že volební úspěšnost evropských populistických stran bude vysoká, viz detailnější odůvodnění v teoretické kapitole

Způsob měření populismu byl zkonstruován díky datům výzkumu POPPA RESEARCH (2018) a vypočítán pomocí metody faktorové analýzy. Do analýzy vstupovalo celkem 7 populistických znaků, které jsou v relevanci s teoretickou částí práce a jejich původní variabilita byla zachována z 81 %. Výsledný model lze tak považovat za velmi kvalitní. Vytvořený způsob měření populismu pomáhá řešit fundamentální otázku „co je populistické, co už ne a kde ta hranice vlastně leží“? Jeden z největších problémů týkající se populismu je jeho vágní vymezení a obecné nepochopení. Mnoho politiků se svým způsobem podbízí lidem a zejména během kampaně slibuje zjednodušená hesla, která v konečném důsledku nebudou schopni dodržet. To z nich však nutně populisty nedělá. Populistických znaků existuje mnohem více a jejich koncentrace musí být skutečně výrazná, aby mohl být konkrétní politik či strana označen za populistu a nejednalo se o pouhé nálepkování a zneužívání

termínu populismu. Právě onu hranici mezi populismem a nepopulismem se snaží stanovit výsledný způsob měření.

Interpretace výsledné míry populismu jednotlivých stran naznačuje, že hypotézu 1 říkající, že populisty volí každý čtvrtý Evropan, je možné spíše zamítnout. Předpoklad první hypotézy je sám o sobě výrazně negativní a ten je možno potvrdit. Avšak zjištěné výsledky jsou ještě více alarmující, než je samotná hypotéza, jelikož indikují, že populistickou stranu volí každý třetí volící Evropan, nikoliv každý čtvrtý. Například v Česku je tento výsledek ještě závažnější, jelikož zde podle modelu volí populisty přibližně každý druhý hlasující občan. Z celkových 228 zkoumaných stran jich lze 85 označit za populistické, což znamená, že každá třetí politická strana je v rámci zkoumaného souboru 28 evropských zemí populistická. Zjištění, že velké množství stran je populistických, nemusí být samo o sobě nijak závažné, jelikož nic neříká o úspěšnosti těchto stran. Při bližším pohledu na úspěšnost populistických bylo však prokázáno, že celkem 50 z 85 jich úspěšných je, což znamená, že populistická strana má velký potenciál být úspěšná. Hypotézu 1 lze částečně potvrdit v jejím celkovém znění, že současná situace je z hlediska úspěšnosti populismu vážná. Avšak podle konkrétních výsledků prezentovaných v této práci se ukazuje, že populisty volí ještě více lidí, než hypotéza předpokládala, a tudíž je nezbytné ji v konečném důsledku zamítnout.

Druhá hlavní výzkumná otázka zněla: Které z vybraných faktorů lze označit za hlavní příčiny výsledné míry evropského populismu v souboru 24 analyzovaných zemí v roce 2018?

- **H2:** Hlavními faktory, které budou působit na míru evropského populismu v roce 2018, budou faktory socio-kulturní, tedy faktory související zejména s pravicovým populismem, tak jak je popisuje výzkum Ingleharta a Norrisové (2016;2019), a které jsou dále podpořeny například výzkumy (Rooduijn 2015, Mudde 2016, Bauer 2016, Funke a Trebesch 2017). Konkrétně se jedná o antiimigrační postoje, negativní percepce globalizace, tradiční postoje a nižší úroveň vzdělání a věk. Na základě výzkumů (Inglehart a Norris 2016, Lipset a Rokkan 1967, Kaltwasser, Taggart, Espejo, Ostiguy 2017 a další) lze dále očekávat, že v druhé řadě budou na výslednou míru populismu analyzovaných politických stran hrát roli specifické socio-ekonomické faktory a obecná polarizace společnosti. Podrobnější předpoklady hypotézy jsou blíže rozvedeny v teoretické části v kapitolách 2.4.1 a 2.4.2.

Pro ověření této výzkumné otázky byly použita metoda vícenásobné regresní analýzy, která pracovala na více úrovních. V prvním kroku byl zkoumán vliv 6 vybraných charakteristik stran na míru populismu. Ve druhém kroku byl zkoumán vliv 14 kontextuálních faktorů na výslednou místu populismu. Přidáním kontextuálních faktorů k faktorům individuálním vznikl třetí a souhrnný model,

který odhalil, že statisticky významný vliv na výslednou míru populismu mají pouze dvě charakteristiky stran: míra euroskepticismu a personalizovaný způsob vedení strany. Výsledný model zároveň nepotvrdil vliv žádného ze zkoumaných kontextuálních faktorů národní úrovně na míru populismu úspěšných populistických stran.

Výslednou míru populismu ovlivňuje podle výsledků předkládané práce vůbec nejvíce míra euroskepticismu jednotlivých stran. Euroskepticismus však nelze považovat přímo za podmínku populismu, nýbrž spíše za jeho nástroj. Tyto výsledky mj. dokazují, že souhra mezi populismem a euroskepticismem by v současnosti měla být věnována větší pozornost, jelikož to byla právě tato souhra, která vyvedla Velkou Británii z Evropské unie. Druhým statisticky významným faktorem byla míra personalizovaného vedení strany a obecně tedy jakési charisma a schopnost stranického lídra vést stranu individualisticky. Praxe ukazuje, že i tomuto faktoru by měla být přikládána významná pozornost, jelikož například síla individuálního vedení strany Fidesz postupně přeměňuje dříve demokratické Maďarsko v zem autoritářského typu. Vliv rozhraní mezi zeměmi s komunistickou tradicí a zeměmi bez ní na míru populismu nelze v této práci jednoznačně potvrdit, jelikož statistická významnost tohoto rozdílu nebyla měřena, avšak dostupné výsledky a bližší interpretace prostorové analýzy v kapitole 4.4.4 naznačují, že i tento faktor může hrát důležitou roli.

Tyto výsledky znamenají, že druhou hypotézu, která předpokládá vliv zejména socio-kulturních a následě socio-ekonomických faktorů na míru populismu, nelze na kontextuální úrovni státu potvrdit. Jako hlavní příčinu, která stojí za nepotvrzením vlivu kontextuálních faktorů na míru populismu analyzovaných stran, uvádí autor měřítkovou úroveň, na které byla analýza provedena. Lze totiž očekávat, že na menší měřítkové úrovni (například v regionu východního Německa) by kontextuální faktory daného regionu hrály významnou roli na výslednou míru populismu. Druhým důvodem je, že socio-kulturní faktory, které podle Ingleharta a Norrisové (2016) podmiňují populismus, jsou faktory související zejména s populismem pravicovým, zatímco v této práci byl jejich vliv zkoumán na míru populismu obecně, nikoliv na míru samotného pravicového populismu. Podobně je tomu u faktorů socio-ekonomických, které souvisí především s levicově zaměřeným populismem. Oproti výsledkům první výzkumné otázky nabízejí tato zjištění značně pozitivnější možnost interpretace. Fakt, že kontextuální faktory nehrají roli na míru populismu jednotlivých stran, může znamenat, že populistické strany nemají potenciál na to, oslovit svojí rétorikou jinou část národa než tu, kterou již oslovili, viz podkapitola 5.2.

První vedlejší výzkumná otázka: Dochází v Evropě k tzv. „smrti“ levicového populismu, na úkor populismu krajní pravice?

- **H3:** Krajní pravicový populismus bude mít u analyzovaných evropských zemí zcela dominantní pozici a rozdíl mezi populismem pravicovým a levicovým bude statisticky významný. Muddeho hypotéza o smrti levicového populismu na úkor pravicového bude potvrzena.

Třetí hypotéza vycházející z vedlejší výzkumné otázky se potvrdila pouze částečně. Samotná dichotomie, kterou Muddeho hypotéza využívá, je příliš zjednodušující. Budeme-li vycházet z typologie populismu v této práci, tedy z dělení na populismus pravicový, středový a levicový, lze konstatovat, že za využití testu ANOVA, který byl ověřen Kruskal-Wallisovým testem, byl v analyzovaných evropských zemích prokázán statisticky významný rozdíl mezi populistickou pravíci a levíci. Navzdory tomu, rozdíl mezi středovým a pravicovým populismem za statisticky významný označit nelze. Proto je nezbytné konstatovat, že hypotézu je možné potvrdit pouze částečně, jelikož je příliš zjednodušující.

Závěrem budu reflektovat možná omezení, které skýtají použité expertní metody a samotná data. Za omezení lze považovat fakt, že data jsou založena na názorech omezeného (N = 293) souboru odborníků. Dalším problémem je, že hodnocení těchto odborníků nic neříká o názorech segmentu společnosti, které částečně naznačují výzkumy veřejného mínění a výsledky voleb, a stejně tak o názorech politické elity země včetně samotných populistů. Tu je možné určovat na základě podrobné obsahové analýze jejich proslovů, programů, tweetů atp., viz kapitola 3.1.

Po celkovém shrnutí práce, objasnění výzkumných hypotéz a reflexi možných omezení považuji za nezbytné věnovat samotný závěr této práce snaze o nastínění možných řešení analyzované problematiky. Předchozí zjištění, že výsledná míra populismu v evropském prostoru je alarmující, k návrhu řešení přímo vybízí. Na tak složitou a komplexní problematiku však bohužel neexistuje jednoduchý recept, ba naopak. Poučky, které se snaží nějakým způsobem řešit omezení populistické rétoriky, bývají velmi obecné, až vágní, což na druhou stranu neznamená, že by nebyly pravdivé. Obecná shoda v odborné literatuře na téma řešení populismu panuje v následujících bodech: 1) politici by měli nastolovat reálná témata, nikoliv témata vykonstruovaná, 2) dále by neměli cílit na emoce, nýbrž se spíše snažit vést konstruktivní dialog a věci s klidem vysvětlovat, 3) politici by dále měli říkat pravdu a vyvarovat se svalování viny na ostatní. Prokop (2019) přidává, že strategií proti populistickému diskurzu vymezujícím se vůči „intelektuálním a zkorumpovaným elitám“ a všemu „špatnému z venku“ by mělo být uchování témat v rovině, která brání manicheistickému štěpení společnosti.

V rámci možných řešení by se však neměla měnit pouze politická nabídka, ale i voličská poptávka. S ohledem na fakt, že populisté reagují právě na tuto poptávku, se osobně domnívám, že změna musí přijít především „zespoda“ - tedy ze strany voličů. Lidé volící si své politické představitele by si měli být vědomi populistických znaků, jeho potenciálních důsledků, a pěstovat si schopnost rozeznat populistické od nepopulistického. Tato strana poptávky si musí uvědomit, že duchaprázdné výkřiky, intenzivní marketing a nesmyslné návrhy zjednodušených řešení jim v dlouhodobém horizontu nepomohou. Z tohoto důvodu považuji za nezbytné rozvíjet snahu o zlepšení kritického myšlení a vzdělávání v této tématice obecně. Konkrétním příkladem snahy o řešení populismu může být mnou založená studentská iniciativa *V pasti populismu*, kterou lze mj. považovat, za vedlejší výsledek této diplomové práce.

V *pasti populismu* je studentský projekt cílící na rozvoj kritického myšlení a kompetencí v problematice populismu. Důraz je kladen na rozvoj dovednosti rozpoznávání populismu a vytvoření obecného přehledu v dané tematice. S naším interaktivním workshopem se nám během posledního roku povedlo oslovit okolo 270 lidí (face to face), navštívit 11 škol (viz ukázka na obrázku 6), oslovovat lidi pomocí sociálních sítí a navázat spolupráci s Pražským centrem současného umění DOX.

Obrázek 6: Fotka z přednášky a schéma prezentace

Zdroj: vlastní

Nalezení dvou zásadních příčin ovlivňujících populismus, uvedenou studentskou iniciativu *V pasti populismu* a empiricky podložený způsob měření populismu politických stran osobně považuji za tři hlavní výstupy této diplomové práce a ve snaze zamezit populistickému nárůstu budu nadále pracovat na jejich rozvoji. Vytvořený způsob měření populismu je aplikovatelný i na jiných měřítkových úrovních, v jiných kontextech a výzkumech. Zde se tím pádem otevírá prostor pro další a detailnější výzkumy zejména na menších měřítkových úrovních.

Seznam zdrojů

- AGNEW, J. (1996): Mapping politics: How context counts in electoral geography. *Political Geography*, 15, 2, 129-146.
- ALBERTAZII, D., MCDONNELL, D. (2008): *Twenty-first century populism: The spectre of Western European democracy*. Pelgrave Macmillan, Londýn.
- ALVAROVÁ, A. (2017): *Průmysl lži: Propaganda, konspirace a dezinformační válka*. Triton.
- ANSELMU, M. (2018): *Populism: An Introduction*. Routledge, New York.
- BAUER, W. (2016): *Rechtsextreme und rechtspopulistische Parteien in Europa*. Österreichische Gesellschaft für Politikberatung und Politikentwicklung, Vídeň, 154.
- BERNARD, J., KOSTELECKÝ, T. (2014): Prostorový kontext volebního chování – jak působí lokální a regionální prostředí na rozhodování voličů. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 50 (1) 3-28.
- BUGARIC, B., KUHELJ, A. (2018): *Hague Journal on the Rule Law*, 10, 1, 21-33.
- CLARKE, S. (2017): *The Guardian: German elections 2017 full results*.
<https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2017/sep/24/german-elections-2017-latest-results-live-merkel-bundestag-afd> (cit 21. 3. 2020)
- DENISON, S., PARDIJS, D. (2016): *The world according to Europe's insurgent parties: Putin, migration and people power* Pardijs. European council on foreign relations, 40.
- DIMITROV, M. (2016): *Rakousko*. In: *Populismus v časech krize*. Nakladatelství Karolinum, Praha, 188s.
- DOSTÁL, P. (2010) *Multi-Speed European Union: Differentiated Integration and Spatial Development in Public Opinion*. Geographica, 6, Praha.
- DOSTÁL, P., JELEN, L. (2018): *Politicisation and Path Dependences of the 2015 Immigration Crisis: Explaining Polarised Public Opinion Across the European Union*.
- DIJKSTRA, L., POELMAN, H., RODRÍGUEZ-POSE, A. (2018): *The Geography of EU Discontnet. Regional and Urban Policy, Working Papers*, 12.
- EIERMANN, M., MOUNK, Y., GULTCHIN, L. (2017): *European Populism: Trends, Threats and Future Prospects*. <https://institute.global/insight/renewing-centre/european-populism-trends-threats-and-future-prospects> (cit. 23.9.2019)

- ENGESSER, S., a kol. (2017): Populism and social media: how politicians spread a fragmented ideology. *Information, Communication & Society*, 20, 8, 1109-1126.
- EUROPAWAHL (2019): Výsledky voleb do EP 2019. <https://www.kai-arzheimer.com/16022604/wp-content/uploads/2019/05/afd-ep-2019.jpg> (cit. 21. 3. 2020)
- EUROSTAT (2016): Asylum in the EU Member States. Newsrelease, 44, s. 1-6.
- FREEDOMHOUSE (2019): Freedom in the world 2019 map. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2019> (cit. 23.9.2019)
- FROIO, K. (2018): The Far Right Across Borders. Networks and Issues of (Trans)National Cooperation in Western Europe on Twitter: Online Actions and Offline Consequences in Europe and the US. *Post-Digital Cultures of the Far Right*, 93-105.
- FUNKE, M., TREBESCH, CH. (2017): Financial Crises and the Populist Right. *Ifo DICE Report*, 15, 6-9.
- GIDRON, N., BONIKOWSKI B. (2017): Varieties of Populism. Weatherhead Center for International Affairs: Harvard University, Working Papers Series, 13-0004, 39.
- GOERRES, A., SPIES, D., KUMLIN, S. (2018): The Electoral Supporter Base of the Alternative for Germany. *Swiss Political Science Review*, 24, 3, 246-269.
- GPD, (2019): Global Populism Database: Populism Speech Data. <https://populism.byu.edu/Pages/Data> (cit. 17.2.2020)
- HENDL, J. (2004): Přehled statistických metod zpracování dat: Analýza a metaanalýza dat. Portál, Praha.
- HENLEY, J. (2018): How populism emerged as an electoral force in Europe. <https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2018/nov/20/how-populism-emerged-as-electoral-force-in-europe> (cit 24.9.2019).
- CHES (2020): Chapen Hill Expert Survey: chesdata. <https://www.chesdata.eu/> (cit. 17.2.2020)
- Ipsos MORI (2018): Perils of perception. <https://perils.ipsos.com/slides/index.html> (cit. 5.3.2020)
- INGLEHART, R., F., NORRIS, P. (2016): Trump, Brexit, and the Rise of Populism: Economic Have-Nots and Cultural Backlash. HKS Faculty Research Working Paper Series, 16, 026, 53.
- JACYNO, M. (2012): Kultura individualismu. Sociologické nakladatelství (SLON), Praha.
- JOHNSTON, R. J., PATTIE, CH., J. (2006): Putting voters in their place. *Geography and elections in Great Britain*. Oxford University Press. New York.

- KALTWASSER, C., R., TAGGART, P., O. ESPEJO, P., OSTIGUY, P. (2017): The Oxford Handbook of Populism. Oxford University Press, Oxford.
- KANTAR (2018): Trendy Česka 19. https://ct24.ceskatelevize.cz/sites/default/files/2291243-trendy_ceska_2019_vlna_49_volebni_model.pdf (cit 24.9.2019)
- KRIESI, H. (2008): West European Politics in the Age of Globalization. In: KALTWASSER, C., R., TAGGART, P., OCHOA ESPEJO, P., OSTIGUY, P. (2017): The Oxford Handbook of Populism. Oxford University Press, Oxford.
- KYLE, J., GULTCHIN, L. (2018): Populists in Power Around the World. <https://institute.global/insight/renewing-centre/populists-power-around-world> (cit. 25.9.2019)
- LEVITSKY, S., ZIBLATT, D. (2018): Jak umírá demokracie. Prostor.
- LIPSET, S., M., ROKKAN, S. (1967): Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments. http://www.academia.edu/download/51559354/Lipset_Rokkan_31jan_CINO.pdf (cit. 18.2.2020)
- LUBBER, M., GIJSBERT, M., SCHEEPER, P. (2003): Extreme right-wing voting in Western Europe. European Journal of Political Research. 41, 3, 345-378.
- MAŠKARINES, P., BLÁHA, P. (2008): For whom the Bell Tolls: Grievance Theory and the Rise of New Political Parties in the 2010 and 2013 Czech Parliamentary Elections. Sociológia 46, 6, 706-731.
- MEDIAN (2017): Vnímání bezpečnosti a kriminalita. http://www.median.eu/cs/wp-content/uploads/2017/03/MEDIAN_vyzkum_iDNES_Kriminalita.pdf (cit. 5.3.2020)
- MIKEŠOVÁ, R., (2019): Regionální diference volebního chování v Česku. Disertační práce. Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova.
- MUDDE, C. (2004): The Populist Zeitgeist. Government and Opposition, 39, 4, 541-563.
- MUDDE, C. (2016): On Extremism and Democracy in Europe. Routledge focus, Londýn a New York.
- MUDDE, C., KALTWASSER, C., R. (2017): Populism: A Very Short Introduction. Oxford University Press, Oxford.
- NORRIS, P., INGLEHART, R., F. (2019): Cultural Backlash: Trump, Brexit and Authoritarian Populism. Cambridge University Press, Cambridge.
- PIKETTY, T. (2015): Kapitál v 21. století. Universum.

POLYAKOVA, A., KOUNALAKIS, M., KLAPSIS, A., GERMANI, L., IACOBONI, J., LASHERAS, F., PEDRO, N. (2017): The Kremlin's Trojan Horses: Russian Influence in Greece, Italy, and Spain. Atlantic Council, Eurasia center, 39.

PROKOP, D. (2019): Slepé skvrny. Host. Brno.

RABUŠIC, L. (2004): Mnohonásobná lineární regrese.

https://is.muni.cz/el/1423/podzim2004/SOC418/multipl_regres_1.pdf (cit. 21. 3. 2020).

ROHAC, D. (2018): Hungary and Poland Aren't Democratic. They're Authoritarian.

<https://foreignpolicy.com/2018/02/05/hungary-and-poland-arent-democratic-theyre-authoritarian/>

(cit. 23.9.2018)

ROODUIJN, M. (2015): The Rise of the Populist Radical Right in Western Europe. European View, 14, 3–11.

ROODUIJN, M. (2018): State of the field: How to study populism and adjacent topics? A plea for both more and less focus. European Journal of Political Research, 58, 1, 362-372.

SLOCUM, J. (2017): The Transnational Diffusion of Populism. In: Woertz (coord.): From Symptom to alternative? Populism in Europe. CIDOB report, Centre for International Affairs, Barcelona.

TAGGART, P. (2000): Populism. Open University Press, Philadelphia.

TEAM POPULISM (2018): The Guardian. <https://populism.byu.edu/> (cit. 21. 3. 2020)

The Economist (2019A): How Viktor Orbán hollowed out Hungary's democracy.

<https://www.economist.com/briefing/2019/08/29/how-viktor-orban-hollowed-out-hungarys-democracy> (cit. 23.9.2019)

The Economist (2019B): Will Matteo Salvini wreck the euro? The most powerful man in Italy is perhaps the most dangerous in Europe. <https://www.economist.com/europe/2019/07/11/will-matteo-salvini-wreck-the-euro> (cit. 24.9.2019)

The Economist (2019C): The satisfaction paradox: Why are seemingly contented people voting for angry parties? <https://www.economist.com/international/2019/07/11/why-are-happy-people-voting-for-angry-parties> (cit 24.9.2019)

The PopuList (2020): The populist database. <https://popu-list.org/> (cit 17.2.2020)

TOŠNEROVÁ, B. (2010): Mediální obraz cizinců v českém tisku za roky 2008 a 2009. Multikulturní centrum Praha.

TUREK, P., (2018): Česko ukazuje světu, že populismus není jen důsledkem krize. Respekt, online archiv.

UČEŇ, P. (2007): Parties, Populism, and Anti-Establishment Politics in East Central Europe. SAIS Review of International Affairs, 27, 1, 49-62.

WEYLAND, K. (2001): Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics. Comparative Politics 34, 1, 1-22.

Seznam zdrojů dat

CIA (2020): The World Factbook: median age.

<https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/fields/343rank.html> (cit. 18.3.2020)

ČSÚ (2017): Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 20.10. – 21.10.2017. Český statistický úřad, Praha. <https://www.volby.cz/pls/ps2017/ps53?xjazyk=CZ&xv=1> (cit. 22. 9. 2019).

DOSTÁL (2020): Komplexní dataset shrnující veřejné názory z výzkumů Eurobarometr a další.

Dostupné na vyžádání od prof. Petra Dostála, M.A., Ph.D.

EUROBAROMETR (2016a): Standard Eurobarometer 85 Spring 2016: Public opinion in the European Union. <http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/PublicOpinion> (cit 18.3.2020)

EUROBAROMETR (2016b): Special Eurobarometer 451: Future of Europe.

<http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/PublicOpinion> (cit 18.3.2020)

EUROSTAT (2018a): Total unemployment rate

<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00203/default/table?lang=en> (cit 18.3.2020)

EUROSTAT (2018b): GDP per capita in PPS.

<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00114/default/table?lang=en> (cit 18.3.2020)

EUROSTAT (2018c): Real GDP growth rate.

<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00115/default/table?lang=en> (cit 18.3.2020)

EUROSTAT (2018d): Tertiary educational attainment: % of population aged 30 to 34.

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_04_20/default/table?lang=en (cit 18.3.2020)

POPPA (2018): Populism and Political Parties Expert Survey. <http://poppa-data.eu/> (cit. 3.12.2019)

PRC (2018): Pew Research Center: How do European countries differ in religious commitment? Use our interactive map to find out. <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/12/05/how-do-european-countries-differ-in-religious-commitment/> (cit 18.3.2020)

UN (2019): United Nations - Population Division: International migrant stock as a percentage of the total population by sex and by major area, region, country or area, 1990-2019.
<https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates19.asp>
Department of Economic and Social c

WVS (2014): World Values Survey wave 7.
<http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV6.jsp> (cit 18.3.2020)

MAPY:

EUROSTAT (2019): NUTS 2016, 1:1 000 000. <https://bit.ly/2Uyvuzt> (cit. 22.03.2020)